

KİTAP TAHLİLİ

**La Garantie Internationale des Droits
de l'Homme. D'Après La Charte De San-Francisco
par**

**René Brunet
Genève. Ch. Grasset. 1947**

Eski Bakanlardan ve Fransa'nın Milletler Cemiyetindeki eski delegesi olan Profesör René Brunet'nin İsviçre'de bastırıldığı bu kitap, bilhassa üç bakımdan üzerine ilgi çekmektedir.

A — Eser, esas bakımdan, insan haklarının kavuştuğu, kavuşması gereken milletlerarası garanti meselesini ele almıştır. Bunun için de, evvelâ, milletlerarası münasebetler ve hukuk âleminde insan haklarının aldığı mevki göstermekte; sonra da insanın bu durumunun ve haklarının garanti edilmesi hususunda geçirilen ve varılan merhalelerin izahı yapılmaktadır.

B — Bundan başka, eser, âmme hukuku ve bilhassa iç âmme hukuku bakımından bizatihî insan hakları meselesinin de geniş ölçüde bir izahını yapmaktadır. Eser, bu yönü ile, mücerret olarak ferdî hürriyetler meselesini de incelemekte, onun, Devletlerin iç hukukundaki çeşitli tecellilerini ele almaktadır.

C — Bütün bunlardan başka, bizim şahsen ilgimizi çeken bir hususiyet de şudur ki: Eser, insan hakları mefhumunun ulaştığı son telâkkiler üzerinde de kuvvetli bir vuzuhla durmaktadır. Bu bakımdan eski ferdî hürriyetler anlayışına yöneltilen tenkidî görüşlerden sonra, sosyal ve iktisadî haklar mefhumuna nasıl yükselindiği de gösterilmektedir.

Eser, bir ön sözle beş fasıldan mürekeptir. Şimdi eserin yukarıda gösterdiğimiz hususiyetlerini meydana getiren muhtevasını görmek üzere, başımızı onun üzerine eğelim.

Önsöz: Eserin önsözü, «Hürriyetlerimizi Kurtaracak mıyız?» hitabı ile başlıyor. Gerçekten, iki harpten sonra binlerce insanın, mesleksiz, evsiz, tarlasız dolaştığı bir devirde, insanların haklarından ve hürriyetlerinden ne kalmıştır? İnsanın şahsiyetinin gelişmesi için zarurî olan ana hürriyetler

bu dünyada tamamiyle tanınmış ve kuvvetli olarak temin edilmiş midir? Bu ana hürriyetleri iki türlü tehlike tehdit etmektedir. Bugün, klâsik ferdi hürriyetlere, sosyal ve iktisadî haklar da eklenmiştir. Buna göre, bugün insanların, sadece hürriyete hakkı yoktur; mümkün olan ölçüde ondan istifade etmeğe, saadete, mes'ut olmağa da hakkı vardır. İşte bu yeni anlayış, eski ferdi hürriyetler fikri üzerinde kökten değişmeler yapmıştır.

Ferdietçilik (hiç olmazsa XIX uncu yüzyılda) ferdi devlete karşı koyuyordu. Devlet, hürriyetleri sınırlamak ihtiyacında olunca, nizam ve sosyal hayat zaruretlerini ileri sürüyordu. Ferd de, kendi hürriyetlerinin tehdit edildiğini görünce, onları cesaretle müdafaa ediyordu. Bugün ise Devlet, insana muhasım değildir. Devlet herkese sosyal haklar tanır; en iyi hayat şartlarını vadeder, ve bu şartları temin eder; aynı zamanda herkesten, ferdi hürriyetleri üzerinde bazı fedakârlıklarda bulunmalarını ister. Fakat bu hal hürriyetlerin tamamile terkine kadar gitmez mi? - İşte, ana hürriyetlerin karşılaştığı birinci tehlike budur. -

Hürriyetleri diğer bir tehlike daha tehdit etmektedir. Bugün ferde tanınan ve temin edilen hürriyetler, resmî olarak tanınan bazı ideolojilere karşı gelecek tarzda kullanılmamağa mecburdur. Evet hürriyetler mevcuttur, fakat hürriyetler bazı kimselerin inhisarına alınmadığı halde, mürakabe edilmekte, sevk ve idare edilmektedir. «Hürriyetin düşmanları için hürriyet tanınmaz», veya, «Hürriyet onu kazanmayanlara tanınmaz» diyen maksimler, hür olduklarını idia eden bazı memleketlerde yayılmıştır. Bu maksimler, bütün hürriyetler için tahrif edicidir.

Ekseriya şu iki rejimden birisini seçeceğimiz söylenir: Adalet mülâhazaları düşünülmeden içinde hürriyet hüküm sürdüğü liberal rejim veya adâleti empoze eden fakat hürriyeti bilmeyen Komünist rejim.

Bu muammanın her iki dalı da tarihi olarak gerçekten doğru değildir. Her iki sistem arasındaki çukur da, sosyal adâlet ile, siyasî hürriyetin aslâ birleşmeyeceği kadar derin değildir. Memleketlerin bir çoğunda, hem siyasî hürriyetin, hem de sosyal adâletin icaplarına mümkün olduğu kadar cevap veren bir sistem kurmağa uğraşılıyor. Sosyal haklara geniş bir yer ayrılıyor, fakat ferdi hürriyetlere de ihtimam ediliyor ve onlar bir himaye kuşağı ile çevriliyor. Bu suretle aralarında bir müvazene kuruluyor. Fakat bu müvazene bozulabilir, hürriyetin zararına olarak bozulabilir. Bunu devletlerin iç teşkilâtları ile koyacakları mevzuat önler. Fakat Devletler, koyacakları Anayasa nizamları ile hürriyetlerin hâlini ve istikbâlini tam garanti edemezler, bizzat bu nizam vasıtasıyla vatandaşların bir kısmının hürriyetlerinin hepsini veya bir kısmını silebilirler. Çünkü iktidar bir kişi-

nin veya herşeyi yıkabilen bir Partinin eline geçmiştir. O zaman hürriyetlerin uğrayacağı bu tehlikeye karşı bir garanti yolu vardır: Devletlerarası Hukuk. Bunun için de milletlerarası cemaat, evvelâ ferdi hürriyetlerin sosyal hakların tarifini yapıp, muhtevasını tayin edip, sahasını göstermeli, sonra da bunların, bütün devletler tarafından riayet edilecek garantilerini almalıdır. Yakın zamana kadar Devletler Hukukuna bu vazife tanınmıyordu. Bugün anlaşılmıştır ki, Devletler Hukuku sadece devletler arasındaki hukuk değildir, herşeyden evvel bir iç hukuk gibi, insanların hukukudur ve ilk vazifesi de fertlerin saadetine çalışmaktır. İşte bundan sonraki sahifelerde, San - Francisco'da yapılan Charte ile insan haklarına nasıl bir yer ayrıldığı, onun himayesi için ne gibi tedbirler alındığı, bu hususta O. N. U. ye ne düştüğü gösterilmiştir.

Birinci Fasıll: İnsan Haklarının Milletlerarası Himayesinin Zarureti.

İngiltere, Amerika ve Fransa gibi memleketler hürriyetlerini kan dökerek elde etmişlerdir; hürriyeti elde ettikten sonra da, muhafaza için haklar beyannameleri yapmışlardır ve beyannamelerde gösterilen hürriyetlere devleti riayet ettirmek için de Anayasalar ve kanunlar yapmışlardır. Bazı devletlerde ise, halk XX yüz yıl başında bile hürriyetten mahrumdur, bazılarında da, tanınmış olan bu hak ve hürriyetler ihlâl edilmektedir. Bu hususta Milletlerarası cemaatın müdahalesi tesirsizdi. 1920 de yapılan «Milletler Cemiyeti» tecrübesi de başarı kazanmadı. Nihayet yeni bir teşebbüs yapıldı.

I — Ferdî Hürriyetler ve Haklar Beyannameleri:

Devletlerin iç hayatında kanun koyucuya insanların haklarını koruyacak mevzuat koydurma hususunda sistem şuna dayanır: İnsanların cemiyete üstün ve ondan önce gelen tabii hakları vardır. Ve bu tabii hakların yazılı bir vesikada ilânı, onlara kanun koyucunun da riayetini sağlar. Bu inanış tamamiyle yanlış değildir, fakat çok defa başarı kazanamamıştır. Bu sistem nasıl işlemiştir, hangi sebeplerle boşa gitmiştir, milletlerarası hukukun onu garanti etmesi neden zaruridir? Görelim.

1 — Tabiat hâli ve İctimai Mukavele Faraziyesine göre ferdi hürriyetler ve haklar:

Ferdietçi Doktrin: İnsan; insan olduğu için kendisine ait olan, tabiatına bağlı bulunan, insan olmaktan çıkmadıkça ondan sıyrılamıyacağı, ferağ edilmez, mürur-zamanla düşmez, her cemiyete üstün ve mukaddem, cemiyete kendisini empoze eden haklara sahiptir.

İşte insan haklarının bu telâkkisi ilk defa Locke tarafından formüle edilmiştir. O, 1680 de şöyle diyordu: Eskiden insanlar hür ve birbiriyle eşit olarak tabiat halinde yaşıyorlardı. Bu hal, onların arasında bir moral mükellefiyet yaratıyordu; fakat bilmukabele bazı hakların icrasını da temin ediyordu: Vicdan Hürriyeti, mülkiyet, kendi hesabına adaleti yerine getirme hakkı ve kendi himayesini bizzat sağlama hakkı gibi... Fakat bunların bilhassa bu sonuncu hakkın icrası pratik güçlükler yarattığından insanlar cemiyet halinde birleştiler. Böylece cemiyet, ferdi hürriyetleri yutmak için değil, onları daha iyi korumak için teşkil edilmiştir. İnsanlar cemiyete, ancak, kendilerine kötülük yapanları ve tabii kanunu bozanları cezalandırmak, intikam almak haklarını terk etmişlerdir.

Locke'nin fikirleri XVIII inci yüzyılda, İngiliz ve Fransız filezoflarınca kabul edildi. Onlara göre: insanlığın, medenî cemiyetin ve hâkimiyetin mevcut olmadığı bir ilk devresi olmuştur; bu tabiat halinde insan, sadece insan oluşundan dolayı bazı haklarla mücehhezdir; başlangıçta tamamiyle hür olan bu insanlar, cemiyeti kuran bir mukavele ile ancak kendi rizaları ile ilk ve sınırsız hürriyetlerini kaybetmişlerdir; mutlak hürriyetlerinden böyle bir mukavele ile vazgeçen insanlar istiklâllerinin ancak devlet mefhumu ile uyuşamayan bir kısmını terk etmiş sayılırlar; onlar, ancak, mutlak surette zarurî olan fedakârlıklarda bulunmuşlardır; eğer devlet, mukavelelerin şartlarını bozarsa ve insanlara hasredilmiş olan hürriyetler sahasına tecavüz ederse, mukavele bozulacak ve insanlar, ilk haklarının hepsini geri alacaklardır.

XIX uncu yüzyılda bu görüş tenkid edildi. Bu görüş tamamiyle hayalî bir faraziye sayıldı. İlmî zihniyet bakımından kabule şayân görülmedi.

Evet, içtimâî mukavele mythe'i düşünülürse, hakları var, fakat beşerî şahsiyete bağlı hakların var oluşunu inkâr ederlerse, haksızdırlar.

2 — Sadece insan, iradeli ve mes'ul bir varlık olduğuna göre ferdi hak ve hürriyetler: Hürriyetler, insan olmak vasfına lâhıktır.

Tabiat hali ve içtimâî mukavele faraziyesini bırakınca, ferdiyetçiler diğer bir dayanak aradılar; dediler ki: İnsan her hakkın kaynağı ve her siyasî cemiyetin gayesidir. O, irade ile mücehhez, mes'uliyetin şuuruna varmış yegâne varlıktır. Beşerî cemiyetler, bizzat devlet dahi, hiç bir reel varlığı olmayan, kendine mahsus hiç bir hukuk icra etmeyen, farazî müesseselerden başka birşey değildir; sadece cemiyetleri teşkil eden insanların moral mes'uliyet hissi vardır, sadece onlar faaliyetlerini serbestçe idare edebilirler, sadece onlar düşünür, acıyı duyar, ıstırap çekerler. Sadece onların menfaatinde ki siyasî cemiyet faaliyete geçer. Ferdin ilk menfaati ve ilk hak-

kı, kendi melekelerini serbestçe geliştirebilmek iktidarındır, bu geliştirmeyi sağlamanın en iyi yolu da, ferde, diğerlerinin de eşit haklarını bozmadıkça, faydası, tehlike ve menfaatleri kendisine ait olmak üzere, kendisini bizzat idare etmek müsaadesini vermektir.

Bu suretle tashih edilen ve yenilenen ferdiyetçi doktrin inuhasımlara rastlamıştır ve rastlamaktadır. Burada şunu müşahede etmek yeter ki: insana, insan olduğu için ait olan ve Devlete kendini empoze eden hürriyetler inancı bir çok Anayasalar ilham etmiştir. Bu inanç, insanların şuuruna bu kadar kuvvetle girmişse, bu, insanların onda, haklarının en iyi ve en sağlam şekilde muhafazasını görmelerindedir.

İngiliz Hürriyetleri: Burada, evvelâ felsefî nizamda prensipler beyan eden ve bu prensiplerden kat'î olarak çıkan hakları ve hürriyetleri sayan hiç bir haklar beyannamesi yoktur. Şüphesiz İngiliz hürriyetleri hakkındaki 12 Temmuz 1215 Şartı, 7. Temmuz 1628 Pétition des Droits'sı, 13. Şubat 1689 Bill des Droits'sı, halk tarafından talep edilen ve Kral tarafından tanınan bazı hürriyetleri işaret etmektedir. Fakat bunlar, kelimenin mütad manasıyla, haklar beyannamesi değildir, ihlâlinden dolayı halkın muhtarlığı olduğu ve bu gibi ihlallerin bir daha vaki olmaması için Kralın yüklendiği taahhütleri ihtiva eden ve Krala kuvvetle veya manevî cebirle kabul ettirilmiş olan, o zamana göre yapılmış anlaşmalar veya kanunlardır.

Bundan başka İngilizler, diğer kanunlara üstün olan ve kendini kanun koyucuya da empoze eden anayasayı, diğer kanunlardan ayırmayı da bilmezler. Âme iktidarları arasındaki münasebetleri tanzim eden kanun da ancak tabiatı itibarile esasıdır, yoksa mevki itibarile o da diğerleri gibidir, diğerleri gibi tâdil edilebilir. Binaenaleyh, Parlmanın iktidarı hudutsuzdur. Bütün kanunlar Parlmanı değil, Kralı iktidarları tahdit eder. Zira, halk Kralın fantazilerine, haksızlıklarına, israflarına karşı mücadele etmiştir ve bu mücadeleyi de halk adına Parlamento idare etmiştir. Binaenaleyh Parlamento, dendiği üzere, bir erkeği kadın yapmak müstesna, herşeyi yapabilir.

Bununla beraber, bir haklar beyannamesine sahip olmayan ve kanun koyucunun iktidarlarını tahdit eden bir Anayasası da olmayan İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ile beraber, hürriyetlerin en sağlam olarak garanti edildiği memlekettir. Bu iki sebebe dayanır:

I — Evvelâ, Parlamento kendiliğinden, insan haklarına karşı bir saygı gösterir, zira, insan haklarına saygı göstermeyen iktidar Partisi, seçimde yerini kaybeder.

11 — Sonra, mahkemelerin içtihatları da, ferdi hürriyetlerin bahis konusu olduğu her davada, hassastır. Zaten ferdi hürriyetler, kanunlarda ve nizamlarda çok defa zikredilmez. Orada şu prensip vardır: Her insan; kanunu ihlâl etmemek ve başkasına zarar vermemek şartıyla, düşünmekte, söylemekte, yazmakta serbesttir. Buna kanunun hâkimiyeti «rule of law» denir, ve bunu mahkeme temin eder.

İşte hakimler tarafından empoze edilen bu kanunun hakimiyeti prensibi ve insan haklarına karşı Parlmanın gösterdiği riayet, İngilterede Haklar Beyannamesi ve hakların garantisi yerini tutar. Başka memleketlerin de, insan haklarını temin ve garanti için İngiliz müesseselerini kopye etmeleri yetmez. Çünkü İngiliz müesseseleri, bir kaç asırlık an'aneyle, ana hürriyetlerin asırlardan beri tatbikatını görmeğe, çok gelişmiş bir siyasi kültür ve içtimâî disipline dayanır.

Amerikan Beyannameleri: İngiltere dışında dünyanın bütün medenî memleketleri, esaslı hürriyetlerin muhafazasını temin ve garanti için, insanlara, insan olmaları vasfına lâhik olan ve kanun koyucuya da kendini empoze eden haklar tanıyan beyanname sistemini kabul etmişlerdir.

1776 da isyan etmiş olan Amerika kolonileri ve 1789 daki Amerikan federasyonu bu sisteme sahip oldular ve hemen hemen bir asra yakın bir zamanda da onu nazari bakımdan mükemmeliyete vardurdular. Bu suretle, İngiliz metodlarına aykırı bir sahada, hususî Devletler ve Amerika Birliği, hemen hemen birbirinin aynı olan bir neticeye, oldukça sür'atli bir şekilde vardılar.

Evvêlâ: Her koloni, ve nihayet federasyon, haklar beyannameleri kâleme alıp kabul ve ilân ettiler; bu beyannamelerde, herkese ait olan tabii haklar kabul ettiler, fertlere garanti edilen ve üzerinde ne devletlerin ne de Birleşik Devletler Kongresinin bir tecavüzde bulunamayacağı hürriyetleri dikkatle saydılar.

Onlar bu işi yaparken üç yeniliği de ortaya koymuşlardır:

1 — O zamana kadar yazılı bir anayasanın emri prensiplerine göre faaliyette bulunan hâkim bir Devlet dünyada görülmemişti. O zamana kadar, Avrupa Devletlerinde eski âdetler, ve bazı hususî noktaları tanzim eden kanun ve anlaşmalarla -ki bunlara Fransa'da Kraliyetin esaslı kanunları deniyordu - işler idare ediliyordu. Fakat anavatanla ilgisini kestikten sonra yavaş yavaş geniş bir istiklâl kazanan İngiliz kolonileri, müesseselerini bir anayasa nizamına bağlama hususunda ve modern dünyada henüz meç-

hul olan şu Cumhuriyet Hükümeti şeklini tanzim hususunda fazla bir gayrete muhtaç değildiler.

2 — Onlar haklar beyannamelerini yazarlarken şunu da meydana getirmiş oluyorlardı. Amerikan müessisleri, Locke'i ve talebelerini, Rousseau'yu, Montesquieu'yi okumuşlardı, bu filozofların mekteplerinde yetişmişler, onların maksimleri ile dolmuşlardı. Onun için, sadece her anayasanın başına, fertlere tanınan hakların bir listesini koymağı değil, bu hakların filozofik menşei ve esasını da izah etmeğı zarurî gördüler. Bu izah, onların nazârında, bu hakların mukaddes karakterini belirtip ona inandıracak ve ihlâl edilmezliğini temin edecekti.

3 — Bu haklar beyannameleri, hürriyetlere, hiç olmazsa nazârî sahada, İngiltere'dekinden daha geniş ve sağlam bir himaye getiriyordu. İnsanın ferağ edilmez ve zaman aşımı ile düşmez haklar icra etmesi inancı, XVIII inci yüzyıl kültürü ile yetişmiş insanların çoğunun zihnine daha evvelden de girmişti; fakat Amerikan beyannamelerinin müellifleri bu hakları, şekli bir Anayasa içine resmen soktular ve onları, sadece Kralın zulmüne karşı değil, Parlamento'daki çoğunluğun müsamahasızlıklarına karşı da garanti ettiler. Burada yeni olan; hâkim halkın da mutlak ve kontrolsüz bir hâkimiyete sahip olduğı fikrinin müsbet bir kanunla reddedilişidir; burada, hâkim, ferdin zaman aşımı ile düşmez haklarının teminatçısı gibi nazârî itibara alınan bir üstün hukuka tâbi kılınmıştır.

İkinci derecede olarak, Amerikan müessisleri şunu da temin ettiler: Devletlerin anayasaları içine giren veya Federal anayasaya eklenen haklar beyannameleri, Devletlerin kanun koyucuları tarafından kabul edilen veya Birleşik Devletler Kongresinden geçen kanunlara üstün bir kuvvete sahiptir, ve bunun sonucu olarak, mahalli kanun koyucular ve kongre, kanun koyma iktidarının icrasında, bu beyannamelerin ilân ettiğı prensiplere muhalif hiç bir kanun kabul etmemeğe mecburdur; bununla beraber kanun koyucuları ve kongreyi bu kayda uymağı mecbur eden bir hüküm de koymamışlardır. Fakat XIX uncu yüzyılın başlarında hakim Marshall, bu hukukî durumun muzaffer sonucunu meydana çıkarmıştır: Mademki insan hakları beyannameleri ve anayasalar, alelâde kanunlara üstündür. Beyannamenin veya anayasanın bir hükmü ile bir kanun arasında bir zıtlık veya ihtilâf olunca birincisi gâlip gelmelidir ve ikincisi hiç bir tatbikata mazhar olamamalıdır.

Bu sebep dolayısıyla, bu hususta bir içtihad gelişti; buna göre: Amerikan Hâkimleri, Haklar Beyannamesine veya Anayasaya muhalif olduğuna

karaat getirdikleri her kanunu kıymetsiz saydılar. Bu içtihad, ferdi hürriyetlerin geniş ve tesirli bir himayesini teşkil etmiştir.

İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi: Fransa'da ve onun misalini güden bir çok memleketlerde, insan hakları beyannamesinin alelâde kanunlara üstün olduğu prensibi kabul edilmiştir, hatta Amerikadan daha ileri götürülmüştür, fakat insanların beyannamelerde mutantan bir şekilde ilân edilen haklarının kanun koyucu tarafından riayet görmesi hususunda hiç bir garanti alınmamıştır. Sistem, nazari bakımdan, henüz güdüktür, topaldır.

Amerika müessisleri gibi, Fransız müessisan azaları da, Locke'u, Wolff'ı Blackstone, Rousseau ve Montesquieu'yü tekrar tekrar okumuşlardı. aynı fikirlerle dolmuşlardı, fakat tabii haklar doktrini ve içtimaî mukavele nazariyesi, Fransız espirisinden geçerken diğer bir mahiyet ve şekil kazanmıştır.

1789 müessisleri de, Amerikadakiler gibi, tabii haklar doktrininden hareket ederler. Onlar dibacede «mutantan bir beyannamede, insanın tabii, ferâğ edilmez ve mukaddes haklarının açıklanmasına» karar verdiklerini «Millî Meclisin, insanın ve vatandaşın... haklarını... tanıdığını, ilân ettiğini» yazmışlardır. Burada insana haklar izafe edildiği ileri sürülmüyor, fakat sadece, insanın tabiatından aldığı, kanun koyucunun bir kararı ile sahip olmadığı, fakat bir beşerî varlık olma ve sosyal heyetin bir azası olma vasfı dolayısıyla sahip olduğu hakların «tanındığı», «açıklandığı», «ilân edildiği» ileri sürülüyor.

Fransız Kurucu Meclisleri de, Amerika'dakiler gibi, sadece Fransız vatandaşlarının hakları için bir liste yapmağa razı olmadılar. Hangi siyasî sisteme ait olursa olsun, hangi memlekette bulunursa bulunsun, bizatihî insanın ve vatandaşın haklarını ilân ettiler. Bu, onların görüşüne göre, çok haklı bir iddiadır: İnsan tabiatı her yerde ve daima bizzat kendisidir, aynıdır; bu sebeple, insanın bu tabiatından çıkma hakları da devirlere veya iklime göre değişemez. 18 Ağustos. 1789 da Dupant şöyle yazıyordu: «Bütün insanlara, bütün milletlere uygun gelen bir beyanname istediler... Burada bütün zamanların ve memleketlerin hakikatleri demekten korkmamak lâzımdır.» Dupont de Nemours da şöyle diyordu: «Bizim milletimizin ve diğer milletlerin, asırlar boyunca sürecek olan ana kanunu bahis konusudur.»

1789 Meclisi, yeni bir Fransa kurmak istiyordu. Bu yenileme vesilesile o zamana kadar, ancak zımnî olarak mevcut olan sosyal paktın, doğru olarak bilinmesi, Devlet iktidarının nerelere kadar yayıldığıın anlaşılması, bu iktidarın aşamıyacağı sınırların nelerden ibaret olduğunun bilinmesi

için, artık yazılması gerektiğine inanılıyordu. Lally - Tollendal «Bir sosyal pakt, bir alemşümül mukavele olabilecek bir Haklar Beyannamesi yapmak lâzımdır.» diyordu.

İnsan hakları beyannamesi; kendisinden hariçte bir sosyeteğe mevcut olmayan bir sosyal pakt teşkil ediyorsa, bütün iktidarların, sadece teşrii iktidarın değil, müessisan iktidarının da onun hükümlerine riayete mecbur olduğu açıktır. Beyanname, üstün bir kanundur, bütün diğer kanunlardan, anayasalardan ve diğer kanunlardan üstündür. Bunlar, ondan sızmaktadır. Ve onun neşrettiği prensiplere uygun oldukları derecede bir kıymete sahiptirler.

1789 sisteminde, mertebeler silsilesine tâbi olan üç çeşit kanun vardır: Haklar beyannameleri, Anayasalar, alelâde kanunlar. Haklar beyannameleri, cemiyetin kuruluşuna hakim olan prensipleri formüle eder; Anayasa, kanun koyucuları bu prensiplere saygı göstermeğe mecbur eder. Kanun koyucu da bu aynı prensiplerin pratik tatbikatını tanzim eder.

Fakat 1789 müessisleri burada kalırlar: Beyannamenin bütün diğer kanunlara üstün olduğunu ilân ettikten sonra, bu ilânı onun pratik tatbikatını temin için hiç bir müessese, hiç bir metod, hiç bir yol düşünmez ve tanzim etmezler. Haklarının kanun koyucu tarafından ihlâl edilmesi faraziyesi hâlinde, kanunun anayasaya aykırılığını müşahede ettirmek ve hürriyetlerine saygı göstermek hususunda, insanlara hiç bir vasita temin edilmiş değildir. Bununla beraber, bu hal, Fransa'da insan haklarının yeter derecede koruyucu bir rejimin teessüs etmesine mani olmamıştır.

Beyannamenin Fransa'ya tekrar dönüşü: 1789 prensipleri çok yayılma kuvvetine sahip oldu. Öyleki, XIX uncu asrın başlarından itibaren, bir Anayasa kabul eden milletler, hususî bir beyannamede veya anayasaları içinde, insanlara bazı değişikliklerle beraber, Fransız insan ve vatandaş hakları beyannamesinin tekrarı olan haklar tanımaktan geri kalmamışlardır. İsviçre 1809 da, İspanya 1812 de, Norveç 1814 de, Belçika 1831 de, Sardunya krallığı 1848 de, Danimarka 1845, Prusya 1850 de, İsviçre 1874 de, Bulgaristan 1879 da, Japonya 1889 da, Liberya ve İran 1907 de..

Birinci Dünya Harbinden sonra ferdiyetçi doktrin kısmen eskidi. Anayasa yapan memleketler veya Anayasalarını gözden geçirenler, eskiden tanınan bazı hakları terketmek, bazı yenilerini kabul etmek zaruretine inanıldılar. Fakat eski hürriyetlerden büyük bir kısmı ve onların çıktığı prensipler, yine de kuvvetle muhafaza edildi. Almanya 1919 da, bu usule uydu. Totaliterci ceryana kapılanlar bile, kısa dahi olsa, bir listeyi muhafaza zaruretine inandılar. (1935 de Polonya, 1938 de Romanya).

Rusya da 1936 Anayasasına «Vatandaşların Ana Hak ve Vazifeleri» adlı bir X uncu fasıl ekledi. Burada ferdî hürriyetlerin en klâsik ve en zengin bir seri maddeler (118 ve müteakip) vardır.

Avrupa dışında: Lâtin Amerika Devletleri XIX ve XX inci yüzyıllarda aynı yolu tuttular. Asya'da: Türkiye 1928 de, Çin Cumhuriyeti 1931 de, Afganistan 1931 de, Siyam 1932 de, Afrika'da: Mısır 1930 da, ferdlere, devletin saygı göstermeğe mecbur olduğu tabii haklar ilân ettiler.

1946 da, Dünya turunu tamamlayan Fransız İhtilâli prensipleri, ademi mevcudiyeti ciddi bir şekilde kendisini hissettiren bir hareket noktasına geri geldi.

İlk Fransız Kurucu Meclisi, ceddi gibi, eserine, bir insan hakları beyannamesiyle başlamağa kendisini mecbur gördü; bu da anlaşılır bir şey idi, zira bu Meclis de, yenileşen Fransa'ya, yeni temeller vermek istiyordu, yeni insan hakları beyannamesinin başına konan dibacede, kurucular, 1789 prensiplerine sadakati beyan ettikten sonra, her beşerî varlığın, hiç bir kanunun ihlâl edemiyeceği ferağ edilmez ve mukaddes haklara sahip olduğunu «yeniden» ilân ettiler.

İkinci Kurucular Meclisi, daha mütevazî bir şekilde, tam bir insan hakları beyannamesi kaleme almağı ilân etti. 1946 Anayasa'sının başına bir dibace koymakla yetindi; bunun ilk satırlarında «Fransız halkı yeniden ilân eder ki, ırk, din ve inanç farkı gözetilmeksizin her beşerî varlık, ferağ edilmez ve mukaddes haklara sahiptir.» ve «1789 Haklar Beyannamesi ile teyid edilen insan ve vatandaş hak ve hürriyetlerini mutantant bir şekilde tekrar beyan eder» denmektedir.

İç Hukukun Kuvvetsizliği: Böylece, medenî memleketlerin ekserisinde, ferdî hürriyetlere saygıyı sağlamak için seçilen sistem, ana çizgilerinde oldukça bir görülmektedir. Hemen hemen her yerde, insanların, insan oldukları için sahip oldukları haklar ehemmiyetli telâkki edilmektedir, bu haklar bir beyannamede sayılmaktadır, ve kanun koyucuyu, yaptığı kanunlarda beyannamenin prensiplerine uymağa mecbur eden hükümler konmaktadır.

Bu sistemin değeri nedir? Bu sistem insan haklarının gerçek ve tesirli bir garantisini teşkil eder mi?

Bir defa bu sistem, âlemşümûl değildir. Sistemin XIX uncu yüzyılda genişlemesine rağmen, kürrenin bir çok bölgeleri, ondan uzaktır. Asya'da ve Afrika'da milyonlarca insan haklarından ve teminatlarından mahrum-

dur. XX inci asrın ilk çeyreğinde bile esirlik genişlemiştir. XIX uncu asırda Avrupa Devletleri ittihadına dahil olan medenî devletler, büyük devletler bile, Rusya ve Türkiye gibi, 1914 de hiç bir insan hakları beyannamesine sahip değildir ve halkları, çok mutlak olduğu kadar, çok da gayri beşerî olan despotizm altına konmuşlardır. Medeniyetleri çok gelişmiş, hürriyetleri çok ince garantilerle çevrilmiş bulunan memleketler bile, denizlerin ötesinde müstemleke sistemi denen bir usule sahiptirler ki, burada insana ve yerlinin haklarına hürmet mânasında çok gayret görülmemektedir.

Hemen hemen aynı hakları ilân eden beyannamelerin mevcut olduğu yerlerde, bunlar, Anayasalarla, az çok garanti edilmişlerdir ve kanun koyucular tarafından da az çok hürmet görmüşlerdir. Milletler; gelişme derecelerine göre ve tarihî şartlarına göre, tamamiyle farklı rejimlerden, hemen hemen benzer beyannameler çıkarabilmişlerdir. Hürriyetlerin ortalama étiage si, her milletin an'anelerine, kültür seviyesine, siyaset hissine göre değişir. Devletlerin bazılarında, insan haklarına saygı hususunda iç mevzuat yetmezdir, ve siyasi rejimleri de, bu hususta yeter derecede olgun değildir. O za nan, milletlerarası cemaatin müdahale etmesi lâzımdır.

II — Devletler Hukuku ve İnsan Hakları:

XIX Uncu yüzyıl boyunca ve XX inci yüzyılın ilk yıllarında, halklar, birbirinden ayrı olarak, milletlerarası topluluktan bir yardım veya destek görmeden kendi hürriyetlerini kazandılar veya müdafaa ettiler. Şu veya bu memlekette, insan hakları büyük ölçüde ve cânıyane bir şekilde ihlâl edildiği zaman, Devletler Cemaatı, hadiselerin pek çoğunda, tamamiyle lâkayd, hiç olmazsa hareketsiz kalmıştır. Zira prensip şu idi: Devletler Hukuku, ancak Devletlerle meşgul olur, devletlerden başkasını tanımaz ve devletlerle tâbileri arasındaki münasebetlere karışmak hakkı yoktur.

Devletler hukuku ile iç hukuk arasındaki bu kat'i ayırım, ferdin Devletler Hukuku sahasından dışarda bırakılışı, XX inci asrın başlarına kadar ittifakla kabul edilen devletin hakimiyeti denen doktrin tarafından emrolunmakta idi.

Devletlerin Hakimiyet Doktrini:

Loyseau ve Bodin'den beri, filozof ve hukukçular, devletin esas vasfını, onu diğer beşerî guruplardan ayıran melekeyi; onun hiç kimseden emir alınması, mutlak ve kontrol edilmez bir iktidarla mücehhez olması, gerek dış münasebetlerinde, gerek iç münasebetlerinde kendi keyfine göre hareket etmesi ve kendi iradesi ile kendiliğinden kabul ettiklerinden başka bir tahdide tâbi olmaması şeklinde göstermişlerdir.

Esmein bunu şöyle anlatır: Hukukça bir milleti meydana getiren, bu insanlar cemiyetinde ferdi iradelere üstün bir otoritenin mevcut olmasıdır; idare ettiği münasebetlerde kendisine üstün veya rakip bir otoriteyi tabiatı itibarile aslâ kabul etmeyen bu otoriteye hâkimiyet denir. Bu; Devleti karakterize eden ve Devletten başkasına ait olmayan hakimiyet iktidarındır. Şüphesiz bir çok çizgileri ile Devlet ve diğer beşerî guruplara benzer, ve bu guruplar da onun gibi, insanın saadetine ve melekelerinin gelişmesine yardım eder, fakat kâkimiyeti bakımından, Devlet, emsalsiz bir topluluktur.

Sınırları içinde, hiç kimseden emir almayan Devlet, kendi hoşuna giden siyasi rejimi almakta serbesttir; zarurî gördüğü kanunları neşreder, adâleti kendisi dağıtır, âmme emlakine, sadece kendisi sahiptir. Tâbilerinin hareket tarzlarını ve yaşama tarzlarını, kendisinin takdir edeceği şekilde tanımak iktidarına, sadece, o sahiptir. Hiç kimsenin, kendi tâbilerine karşı ihtiyar ettiği hareket tarzına karışmağa hakkı yoktur.

Dış münasebetlere gelince: Hâkimiyet, tarifi itibariyle mutlak olduğundan, bütün hâkimler, bütün Devletler, müsavîdirler. Dışarı ile münasebetlerinde, Devlet, işlerinin idaresinde kendisine herhangi bir istikamet empoze etmeğe muktedir hiç bir üstün otoriteyi tanımaz, tek başına ve kendi anladığı şekilde idare eder.

Herkes hâkim olduğundan, Devlet de sınırları dışında diğer devletlerin hâkimiyetine riayete mecburdur. Asgarî bazı kaidelere riayet edilmezse milletlerarası hayat mümkün olmaz, fakat bu kaideler, hâkimiyetin tahditleri değildir, çünkü Devletler tarafından serbestçe kabul edilmiştir. Devletler, kendi hâkim iradelerinin serbest kararı ile bu kaidelere tâbi olmaktadır.

Böylece, Devletlerarası bir sosyete, bir Milletlerarası Cemaat meydana geliyor ki, sadece hâkim Devletler bunun azasıdır. Hâkimiyetten mahrum olan diğer topluluklar ve fertler buraya kabul edilmezler, Bu cemiyeti idare eden kanunlardır; ister örflü ve zımnî bir şekilde meydana gelmiş olsun, ister Devletlerin imzaladıkları mukavelelerden çıksın; ancak devletler istifade edebilirler ve bu kaideler, ancak devletlere mecburiyet yükleyebilirler.

Devletlerin hâkimiyetlerini böyle mutlak bir şekilde anlamak Milletlerarası Cemaatin bir teşkilât yapmasına elvermez.

Devletler Hukuku İnsanları Tanımıyor: Bütün bu hukukî kuruluştta, ferd mevcut değildir. Onun dışında teşekkül eden Milletlerarası âdetler ferdi iştirâk etmediği muahedeler, onu hiç bir şekilde ihata edemez. Ferde, Devletler Hukukunu, onun kendisini bilmeyişi gibi, bilmiyor, ülke gibi, o da, Devletler Hukukunun ancak bir mevzuudur; bu hukuku ne dâvet ede-

bilir, ne de islâh edebilir; bir devlete karşı Milletlerarası bir mahkeme önünde harekete geçemez.

Bununla beraber, ferd, Milletlerarası münasebetler sahasından dışarı atılmaz. Münasebetler, zarurî olarak ferdlere yabancı devletler arasında veya, muhtelif devletlerin tâbileri arasında doğar. Bu devletler, bu münasebetleri tanzim için muahedeler akdetmeğe mecburdurlar, fakat muahedeler, sadece devletleri bağlar, onların hükümlerinden ferdlere de istifade etmesi veya o hükümlerle bağlı kalması için, muahedelerin bir iç kanunla, usulüne göre tasdik de edilmesi lâzımdır.

Teşkilâtsiz Milletlerarası Cemaatin İktidarsızlığı: Devletlerarası hukuk ile iç hukuk arasındaki bu mutlak ayrılık, milletlerarası hukukun ferdi tanımaya: sun'idir.

Tatbiki hayatın zaruretlerinin baskısı altında kalan devletler hukuku, bazı müstesna hadiselerde ferde de uğraşmağa mecbur kaldı. İnsanların hayatını kurtarmak için, devletler, bulaşıcı hastalıklara karşı mücadele gayesi güden anlaşmalar imzaladılar. Şahsî hürriyeti himaye için de, esaretle, zenci ticareti, çocuk ticareti, ve Sarı İrk ticaretine karşı mücadele gayesi güden muahedeler imzaladılar. Ticari münasebetler hürriyetlerini temin için de, bir çok anlaşmalar yaptılar.

Fakat Devletler Hukuku tarafından insan haklarının himayesi, pek sınırlı kalmıştır; Bir devlet tâbilerine şu muameleyi yapacağına dair bir Milletlerarası mukavele ile razı olduğu bir angajmanı bozarsa devletler kolektiviteleri buna karşı ne yapabilir? Bu hususta harekete geçmesi çok güçtür. Nitekim, bütün XIX uncu yüzyıl boyunca; Birinci Dünya Harbinin sonuna kadar Türkler tarafından yapılan kıtallere karşı Hristiyanların hukukunu muhafaza etmek istediği zaman da, bu husus kendini göstermiştir. (1)

Bu iktidarsızlık nereden gelir? Şundan gelir ki; Milletlerarası kolektivite; her biri kendi keyfine göre ve o ânın menfaatlerine göre hareket eden tamamıyla müsavi derecede hâkim anarşik Devletlerin yığınlarından mü-

(1) Burada Sayın Profesörü, Devletler Hukuku üzerinde ileri bir anlayışla yazı yazan adam karakterinden uzaklaşmış ve belki de, Hristiyan olmayan âlemi geri sayan bir yanlış idrâke yapılmış görmekten korkuyoruz. Milletlerarası mukavelelerin uğradığı riayetsizlik hakkında, bütün dünya siyasi tarihinden misal aramak lâzım geldiği zaman; Osmanlıların Hristiyan te'alarına karşı milletlerarası mukavelelerle taahhüt ettikleri muamele tarzlarını ihmal edişleri keyfiyeti en sonra gelir ve hatta, tam bir misal bile teşkil etmez. Hele, Osmanlıların, Hristiyan te'aya yaptıkları kıtallerden bahsetmek, tarihî se'niyeti, sebep - netice mihrakında görmekten çok uzakta kaldığımız gösterdiği gibi, tarihî vukuatın sıhhatle incelenmediğini gösterir. B.S.

rekkeptir; ve alınmış taahhütlerin icrasına nezaret etmek, zarurî önleyici tedbirleri almak, şikâyetleri dinlemek, vakiaları tahkik etmek, kollektif faaliyetini koordine etmekle mükellef daimî bir organizm'den mahrumdur. Hareket etmek zarurî olduğu zaman da, Devletler birbiriyle danışır, fiilleri de yavaş olur, başarı da geçici olur.

Devletler, hâkimiyetleri ile dolu kaldığı müddetçe karşılıklı münasebetleri, anlaşmalar sistemi ile tanzim edildiği müddetçe Milletlerarası sosyete bu iktidarsızlığa mahkûm olacaktır. İnsan haklarının, hayatının, istiklâlinin, hürriyetinin tesirli himayesi; daimî bir mekanizma halinde, devletlerarası münasebetler kao'suna asgarî bir nizam getirmeğe kabiliyetli milletlerarası bir teşkilât kurulmadıkça mümkün olmayacaktır.

III — Milletler Cemiyetinin Başarı ve Başarısızlıkları :

İşte, Milletler Cemiyetinin yaratılması, bu ihtiyaca bir cevap olmuştur. Bu müessesenin iki gayesi vardır: 1 — Sulhü idame etmek ve milletlerarası ihtilâfları tanzim etmek; 2 — İnsanlığın maddî ve moral saadeti bakımından halkların işbirliğini tanzim etmek. İnsan haklarının himayesi bu ikinci kısma girer. Bu mânadaki teşebbüs başarı kazanamamıştır.

Milletler Cemiyeti ve İnsan Hakları: İnsan haklarının korunması bakımından, Milletler Cemiyetinin kurucuları, an'anevî anlayışlara ve eski diplomasinin hatalarına düştüler.

1 — Devletlerin mutlak, dokunulmaz hâkimiyetlerine, yâni, Milletlerarası adına lâyük her türlü teşkilât ile doğrudan doğruya uyuşamayan selâhiyetlerine inanıyorlardı. Vakıa, devletler, bazı mecburiyetler altına giriyorlardı; fakat bu, hâkimiyetlerinin azalması veya ihlâli değildir. Milletler Cemiyetine giren Devletler, hâkimiyetlerinin icrasının bir kısmını bir merkezî organizm lehine ferağ etmiştir; fakat bu hâkimiyetin bütünü muhafaza ederler. Misâl: İttifak prensibinin kabul edilmesi, iki yıl önceden haber vermek şartıyla cemiyetten çıkış.

2 — Wilson, cemiyetin, insan haklarının himayesi ile de uğraşacağını hissediyordu. Bir metin hazırladı. Fakat o, sadece din serbestliğini düşünüyordu. Bu suretle aza devletlerin tâbilerine din hürriyeti garanti edilmiş oluyordu.

3 — Cemiyet, bazı Avrupa devletlerindeki azlıkların hukukunu, Mandada altında yaşayan yerlilerin haklarını himaye işini üzerine aldı, Milletlerarası İş Teşkilâtı da, işçilerin haklarına hürmet ve bu hakların gelişmesine nezaret işini üzerine aldı. Fakat bu husustaki faaliyetlerin hep siyasî mahi-

yette olduğu ve binaenaleyh siyasî metodlarla çözümleri gerektiği ileri sürülüyordu. Bu yüzden Milletler Cemiyeti, bu hususlarda başarı kazanamadı.

İkinci fasıl: Bir insan hakları beyannamesinin ve Milletlerarası teminatının zarureti:

Milletler Cemiyetinin vazifesini iyi kötü başarmağa uğraştığı sıralarda ekonomik şartlarda ve sosyal hayatla hasıl olan köklü değişmeler, hürriyeti imha eden siyasî rejimlerin çıkışı, muhtelif memleketlerin iç hukuklarına tesir ediyordu ve insanın esaslı hak ve hürriyetlerine müteallik hususlarda, eski fikirlerde derin değişmeler empoze ediyordu.

Doktrinal sahada; eskiden kabul edilen fikirler terkedildi, ferdiyetçilik, devletlerin hâkimiyetleri gibi... Devletin vazifesine, tâbileri ile diğer Devletlerle olan münasebetlerine müteallik yeni fikirler gözüktü.

İç Hukukta, işçilerin tazyikleri sonucu, eskiden bilinmeyen bir çok haklar meydana çıkıyor. Ve eski hürriyetlerin aleyhine olarak gittikçe genişleyen bir yer kazanıyordu. Totaliter Devletler, sosyal sahada yeni mefhumları gösteriş olarak kabul ediyor ve halklarını diğer hürriyetlerinden soyamak için nazarı bakımdan onlara sosyal ve iktisadî hakları veriyordu.

Bu değişiklikleri şöyle göstermek mümkündür:

1 — Bütün maasır anayasalar, bir an'anevî ferdi hürriyetler listesi ihtiva eder. Bu liste, ilk Amerikan ve 1789 Fransız Beyannamesinden beri az değişmiştir, daha ziyade artmıştır. Fakat içindeki hürriyetlerin değeri değişmiştir. Bilhassa şu son yıllar içinde; insanın cemiyete mukaddem olarak haklara sahip olduğu, ve onları cemiyete empoze ettiği fikrinden ibaret olan ferdiyetçi doktrin, hücumu uğradı. İlmî bakımdan yapılan bazı hücumlar, bu doktrinin metafizik karakterde olduğunu, müşehhas realiteye uymadığını söyler. Adâlet bakımından yapılan bazı hücumlar da; bu hürriyetlerin mücerret karakterini tenkid eder ve bir çok insanlar için, onların içinde buldukları iktisadî şartlar dolayısıyla, bu hürriyetlerin reel muhtevası olmadığını söyler. Ve diğer bazıları da, (bunlar totaliter devlet nazariyecileridir) ferdi hakları sert bir şekilde inkâr etmişlerdir; onların gözünde, ferd, devletin elinde basit bir âletten başka birşey değildir. Bu suretle, fikirlerde bir değişme hasıl oldu, ve eski hürriyetlerin yeniden beyanı ve mutataı bir şekilde ilânı zarureti tanındı. Fakat bu hususta yapılan tenkidler, münakaşalar, inkârlar, az çok izler de bırakmıştır. Bir çok anayasalarda, bu hürriyetler, artık eskiden sahip oldukları itibarı muhafaza edememektedirler...

2 -- Devlet, totaliter değilse de, halkçı oldu. Halklar, hükümette git-tikçe önemli bir yer aldılar; akıldan ziyade his ile hareket eden ve ideolo-jilere tâbi olan ekseriyetler, müsamahasız ve tazyık edici oldular. Böylece, esas, iktidara muhalefet etmekten, yâni ekseriyete karşı olmaktan ibaret olan ferdî hürriyetlere müsamaha göstermek güç oldu; bu hürriyetler, her an tehlikede kaldılar. Bizzat hürriyet mefhumu da değişti: Hürriyet artık, şahsın muhtariyeti, kendi kendini tanzim etme, tehlike ve muhataraları kendine ait olmak üzere hareket serbestliği değildir; hürriyet, artık, her şekil altındaki icrası, yeni tahditler altına konan bir melekedir: Ona mü-samaha edilmektedir, fakat o idare edilmektedir. Hürriyet ilân ve kabul edilmiştir, fakat o belli bir istikamette kullanılmalıdır, ekseriyetin ideolo-jik anlayışlarına tekabül etmelidir, bu ekseriyetin menfaatlerine hizmet etmelidir.

3 — Devlet, sosyalist değilse de hiç olmazsa sosyal oluyor. Onun, hür-riyet ve haklara karşı bir menfî durum içine gömülmesi kabul edilemez. O, kanunlarla herkese tanınan faaliyet sahasına saygı göstermeğe ve bu saha içinde, ferdi kendi taliinin sahibi bırakmağa razı olmalıdır. Sosyalist tenkid, bilhassa şu noktaya tevcih edildi: Bir cevherden mahrum olan bu mücer-ret haklar, zenginliğe ve yeter derecede bilgiye sahip olmayan ve onu kul-lanmasını bilmeyen kimselere ne temin eder? Şüphesiz eski beyannameler eski değerlerinden hiç bir şey kaybetmemişlerdir: Onlar, ilân edildikleri va-kit, hürriyet fikirlerinin gelişmesinde mühim bir ilerlemeyi temsil ediyor-lardı. Şimdi de onların bu cevherini muhafaza etmelidir; fakat onlara yeni bir hayatiyet vermek için onları zamanın zaruretlerine uydurmak lâzımdır. Bir kooperatif cemaat sayılan devlet, ilk vazife olarak, âzâlarının iyiliğini sağlamakla mükelleftir; o, bundan sonra, tevziî adalet prensibi dolayısıyla, ferdlere karşı müsbet icralarla nükelleftir. Ferd sadece kendi şahsî gayret-leri ile, şahsiyetini tam olarak geliştirmek için gereken derecede bir hayat seviyesine çıkamaz; bu gayeye varabilmesi için, ferdin, gereken derecede devletin yardımına dayanma hakkı olmalıdır. Halbuki eskiden, ferdlerin hukuku, devletin tecavüzlerine karşı mevcut olan hukuktan ibaretti; şimdi ise, bu hukuk, devletin müessir yardımına hak sahibi olmaktan ibarettir.

4 — Devlet, an'anevî ferdî haklar yanında, sosyal ve iktisadî haklar da tanımağa mecburdur. Hukuk eşitliği artık yetmez: Filhakika bütün insan-lar, hareket noktasında aynı çizgi üzerine konmalıdır; bundan sonra, ara-larında hasıl olacak farklar, sadece, kendi liyakat ve gayretlerinden doğma-lıdır. Bu sebeple, tahsil görmeğe, işe sahip olmağa, uygun hayat şartları içinde yaşamağa, istirahatata, düzenlenmiş bir hayat seviyesine sahip olma-ğa, sosyal emniyete hakları vardır.

Bu hakların tanınması, ferdî hürriyetlerin bir derecede değer kaybetmesine müncer olmaksızın ilerleyemez. Sosyal haklara tanınan saha genişledikçe, ferdî hürriyet sahası da daralmaktadır; her ikisinin birbirine nisbetle ılgal ettiği saha, memleketlere göre değişmektedir.

Devletleri, bu hususta, üç katagoriye ayırmalıdır: Bir kısmında hürriyetlerin an'anevî telakkisi devam etmektedir; buralarda, hürriyetler ciddi şekilde garanti edilmiştir; sosyal hakların tanınması hususunda da mühim bir ilerleme gerçekleşmiştir. (Birleşik Devletler, İngiltere, İsviçre). Bir kısım devletlerde de; hürriyetler, sosyal haklarla birbirini tamamlamakta ve fakat aralarında makul ve müstekar bir müvazene henüz bulunmamıştır. (Fransa gibi) Nihayet bir kısım devletlerde de, ilân edilen ferdî hürriyetler, sosyal haklar tarafından az çok boğulmuş vaziyettedir. (Sovyet Birliği gibi).

Birinci ve üçüncü katagori dışındaki devletlerde ferdî hürriyetler değerlerinden kaybetmektedir. Bu, sadece totaliter rejimlerin getirdiği zararlı misâlden ötürü değil, sosyal hakların bir önem kazanmasından ve bizzat hürriyet fikrinin bozulmasındandır.

Bu suretle, ferdî hürriyetler, evvelki mânalarına nisbetle, derin bir değişikliğe uğramışlardır. Bir defa, bazı hürriyetler kaybolmuştur: Çalışma, iş, serbest olmaktan çıkıyor, mecburî hale geliyor; o, hak olduğu gibi bir vazifedir de... Ferdî hürriyetin bir imtidadı olan şu mürur zamanla düşmez ve mukaddes mülkiyet, şimdi artık iktisadî haklar arasına girmiştir: Mülkiyet, bir fonksiyondur. Sosyalizasyon yolunda bulunan bazı memleketlerde, ticaret ve sanayî hürriyeti, hürriyetler listesinde yer almaz, ve anayasa, meseleyi, onu istediği gibi kaldıran, organize eden, tanzim eden, kontrol eden kanun koyucuya terkeder. Öğretim hürriyeti de, ya reddedilmekte veya kanun koyucunun takdirlerine terk edilmekte veya ciddi bir şekilde kontrol edilmektedir.

Diğer hürriyetlerin mühim bir kısmı da, az çok devlet tarafından sınırlandırılmıştır. Devlet tarafından nezaret edilmekte veya idare edilmektedir.

Şahsî hürriyet kabul edilmiştir, pasaport, vizeler, hüviyet tezkereleri hususundaki keyfi tatbikat onu çok daraltmıştır.

Basın ve ifade hürriyeti de tanınmıştır, fakat sansürün kaldırıldığı memleketlerde bile, mukaddem mücadele zarureti devam etmektedir; haberler, idare edicilerin elleri altında bulunan resmî ajanslar tarafından dağıtılmaktadır. Gazetenin kapatılması veya tadil edilmesi kendisine kâğıt verilmesi tehlikesini göze almadan yazılamıyacak mevzular, yapılamıyacak ten-

kidler vardır. Haberleşme hürriyetinin yerleştirilmesi, halihazırda çok ağır meselelerden birisini teşkil etmektedir.

Fikir hürriyeti bir itiraz görmemektedir, fakat tek parti sistemi veya devleti inhisarı altına alan ve basına hemen hemen tamamen sahip olan büyük partiler sistemi, Devlet Radyosu tarafından yapılan yayının veya verilen haberlerin meyilli karakteri, âmme otoritesinin sahip olduğu sayısız baskı vasıtaları, ferdin, müstakil bir fikre sahip olması, onu açıkça kullanması, bu fikri reyinde ifade etmesi gereken serbestliği tahdit etmektedir.

Şahsın emniyeti de garanti edilmiştir. Fakat idarî otorite veya polis, bir müstakil hâkimin müdahalesi olmadan şüpheli kimseleri tevkif etmektedir. gözaltına alma kampları ve hususî mahkemeler, her yerde lağvedilmiş değildir; muvakkat alakoymalar, sonsuz şekilde uzamaktadır.

Le droit d'asile, idare ediciler tarafından, kendileri gibi düşünenlere hasredilmiş bir imtiyazdır.

Sosyal ve İktisadî hakların ortaya çıkışı:

1919 dan önce, sosyal ve iktisadî haklar tanıyan, metinlere az rastlanmaktadır. Bu haklar, zayıf unsurlara tanınan, devletin himaye edeceği saba da devletin müdahalesiyle tanzim edilecek olan bazı haklardır. İşte bu türlü hakları tanıyan metinler 1919 dan önce anayasalarda nadiren görülmektedir.

Fransa'da 1793 anayasasının âmme yardımlarının mukaddes bir borç olduğunu ve cemiyetin bütün vatandaşları öğretimle yetiştirmeye mecbur olduğunu yazdığı hatırlanmaktadır. Bu hükümler, şüphesiz tatbik edilmediler, fakat 1848 ihtilâli sırasında mühim bir rol oynadılar.

Şubat ihtilâlinin arefesinde, muvakkat hükümet, Paris işçilerinin baskısı altında, her işçiye garanti edilen ve işsizlik tehlikesini bertaraf eden iş hakkını ilân etti. Mamafih kanlı Temmuz günlerinden sonra, millî atelyelerin lağvı fikrine bağlı olarak, iş hakkı, 1848 anayasasına sokulmadı, sadece «assistance fraternelle» ilân edildi. Buna göre de: Cumhuriyet, zaruret halindeki vatandaşlara, onlara gerek iş vererek, gerekse, çalışacak halde değil iseler, yardımda bulunarak yardım yapmağa mecburdur. 1 ve 8 inci maddelerde de, Cumhuriyetin vatandaş, şahsile, ailesiyle, diniyle, mülkiyeti ile, işi ile himaye etmeğe mecbur olduğu ve herkesi zarurî olan bir yetişme seviyesine getireceği yazılıdır.

Bunlar, hukukî olmaktan ziyade moral plânda hükümlerdir ve pratik tatbikattan mahrum kalmıştır. Birinci Dünya Harbinin bitiminden sonradır

ki, sosyal haklar anayasalarda ciddi olarak gözükmeğe başlamıştır. Artık devlet, sosyal bir müessese olarak gözükmekte, sefaleti bertaraf etmek ve herkese uygun bir hayat seviyesi sağlamak için, tâbilerine karşı bazı vazifeleri yapmakla mükelleftir. 1947 de 27 devlet tabii ihtimam görme hakkını kabul etti, bunların 11 i, sosyal emniyet hakkını da ilân etmişti. 9 tanesi de iş hakkını tanımıştı. Yeni kabul edilen anayasaların bir çoğu da, sosyal ve iktisadî hakları, az çok tam olarak kabul etmiştir. İşte Fransa'nın 1946 Anayasası.

Diğer taraftan, memleketlerin çoğunda, en yeni anayasaların mülhem olduğu prensiplere benzer prensiplerden mülhem olarak bir çok sosyal mevzuat kabul edilmiştir. İngiltere'de, aile hukuku 1925 den beri geliştirilmişti, mülkiyet hukuku, tamamiyle değiştirilmiş ve millileştirmeler böyle çok müdahaleye maruz kalmıştır, çalışanlara, diğer memleketlerdeki gibi sosyal haklar tanınmıştır. Amerika'da, Başkan Roosevelt'in New Deal'i, sadece Amerika iktisadını kalkındırmak değil, aynı zamanda içinde belli başlı sosyal hakların bulunduğu iktisadî ve sosyal reformu gerçekleştirmek gayesini de güder. 11.Ocak.1944 de Roosevelt, Kongre'ye yolladığı yıllık mesajında, sosyal ve iktisadî hakların, devletin anayasasının bir kısmı gibi nazarı itibara alınması gerektiğini söylemiştir. Şöyle demiştir: «Faydalı ve ücretli bir iş hakkı, bir gıda, elbise ve uygun boş vakit temini için yeter derecede kazanma hakkı, bir hürriyet havası içinde çalışma hakkı, her ailenin bir oturacak yere sahip olması hakkı, tıbbî ihtimam görme hakkı, yaşın, hastalığın, kazanın, işsizliğin iktisadî tehlikelerine karşı korunma ve iyi bir terbiye görme hakkı... kabul edilmiştir.» 6.Ocak.1945 mesajında da Başkan Roosevelt, «İktisadî Hakikatler» dediği bu hususu teyit etmiştir.

Müellif; bundan sonra Sovyet Anayasasına göre insan hakları meselesine dokunuyor. Muharrire göre bu anayasanın ihtiva ettiği hükümler, komünizmin cemiyet hakkında aldığı esaslı tavrı bilinirse, kolaylıkla izah edilebilir. Komünizme göre, bütün istihsal ve mübadele vasıtaları milletin kollektif mülkü olmalıdır; bu mümkün olduğu zaman, ferdler, siyasî sosyal ve iktisadî bakımlardan eşit haklara sahip olacaklar, ve hürriyetleri, Burjuva Cemiyetindekinden daha iyi ve tam olarak kullanacaklardır, bu iş, ancak ihtilâl yoluyla olur.

Bu işin olması için, yeni cemiyetin kurulması ve sağlamlaştırılması için, bir proleterya diktatörlüğü zaruridir; ve ihtilâlî idare için, tek hâkimin devlet olması lâzımdır. Devlet, herkesin en büyük istifadesini sağlamak için, geçici bir diktatörlük icra etmeğe mecburdur; devlete, kendi faaliyetini sika-

cak, engelliycek, geciktirecek diğeri hürriyetleri olduğu gibi, ferdi hürriyetleri de, kendisinin lüzumlu gördüğü derecede, o an için feda etmek selâhiyeti verilmelidir. Öyle ise devlet ferdi hürriyetlerin icrasını, ihtilâatın sevk ve idaresinin istediği ölçüde tahdit etmek imkânını elinde tutmaktadır.

Anayasanın X uncu faslı «Vatandaşların esaslı hak ve vazifeleri» adı altında, hak ve hürriyetlerin uzun bir listesini ihtiva eder.

Ayrıca şu tahditler üzerinde durulmuştur: Söz, basın, toplantı, tezahürler yapma hürriyetleri «İşçilerin menfaatleri ile uygun olarak ve sosyalist sistemi kuvvetlendirme gayesi içinde, kanunla garanti edilmiştir. (Madde: 25) Bu; bu hürriyetlerin icrasını tahdit demektir. İşçilerin menfaatine aykırı olduğuna veya sosyalizm için tehlikesi olacağına hükmedilirse, bu hüküm dolayısıyla bu hürriyetler lağvedilebilir. Fakat bu nazik keyfiyeti kim takdir edecek?

Diğeri taraftan bu aynı madde, hürriyetlerin icrasına imkân vermek için, işçilerin ve teşkilâtlarının emrine, kâğıt stokları, basma makineleri, umumî binalar, yollar, münakale kolaylıkları verildiğini izah etmektedir. Bunu anlamak mümkün, zira; kâğıda, makineye, evlere, caddelere, tramvaylara, şimendüferlere Devlet sahiptir; fakat isteyenlere bu kolaylıkların verilmesine, muhtelif talipler arasında bu kolaylıkların taksimine ve hangi ölçüde verileceğine kim karar verecektir?

127 nci madde mucibince; şahsın masuniyeti garanti edilmiştir, fakat **herkes**, bir hâkimin emri ile (normal olan budur) veya savcının emri ile tevkif edilebilir. Bu ise, herkesçe esaslı sayılan bir garantiden ferdlere mahrum etmektir.

Ortaya çıkan bu sosyal ve iktisadî haklar mefhumu, hususî mülkiyet hususunda da şu anlayışı getirmiştir:

1914 den sonraki anayasaların çoğunda, mülkiyet, sahibinin keyfine göre kullanacağı ve tasarruf edeceği, ihlâl edilmez, mukaddes bir hususî hak değildir: Bir sosyal fonksiyondur. Mülk sahibi, malını istediği gibi ve kendi menfaatine uygun geleceğini tahmin ettiği şekilde kullanmağa, idare etmeğe selâhiyetli değildir. Mâlik, Birliğin, cemaatin menfaatlerini de hesaplamağa mecburdur. Cemaat da, mülkiyetin kullanılma şartlarını tayin edebilir, mülkü kendisine alabilir ve idaresini bizzat yapabilir. (Alman Weimar, Bolivya, Küba, Nikaragora).

1946 da, Fransa'da,, ilk Kurucular Meclisinde mülkiyet hakkındaki çeşitli anlayışlara geniş bir münakaşaya yol açmıştır. Bazı kurucular şu fik-

ri iltizam ediyordu: Mülkiyet cemiyete mukaddem ve kanuna üstün bir haktır ve kanun koyucuya karşı da, anayasa bakımından garanti edilmelidir. Komünist Partisi de, içinde mülkiyet kelimesi bulunmayan bir beyanname projesi verdi; mülkiyetin sosyal karakteri fikrine bağlı olanlar da, mülkiyeti «kanunla garanti edilen» bi rhak haline koyuyorlardı. Bununla da, malların hususî istimlâki kanundan çıkar, kanun da, kendisine uygun gözüktüğü zaman garantisini geri alabilir ve bu suretle serbest hâle gelen mallara, kolektivitenin umumî menfaatlerine en uygun gelen bir tahsis ciheti verebilir. Bu suretle, kanun koyucu, millete dönmesini uygun gördüğü sanayii millileştirmek imkânına, korkusuz, sahip olacaktı. Bu görüş işte, tasdik edilmeyen Nisan Anayasasında yer aldı.

Mevcut Anayasada ise, mes'ele, ayrı bir şekilde incelenmiş, fakat aynı pratik hal suretine varmıştır: dibace 1789 beyannamesi - ki mülkiyeti müruru zamanla düşmez mukaddes bir hak saymaktadır. Teyit ettikten sonra, der ki: «Kullanılması millî faydayı teşkil eden bir âmme hizmeti karakteri olan veya olacak olan veya bir fiili inhisar olan veya olacak olan her mal, kolektivitenin mülkiyeti hâline girmelidir.»

Eski veya yürürlükte olan yeni Anayasaların hepsini nazarı itibara alacak olursak bunları, hususî mülkiyet anlayışı bakımından üç kısma ayırabiliriz: Bir kısmı eski prensibe sadık kalmaktadırlar; buna göre de, mülkiyet ihlâl edilmez, mukaddes bir haktır, mâlik, hakkından, ancak menafii umumiye sebebi dolayısıyla ve haklı bir tazminat verilerek istimlâk yoluyla mahrum edilebilir. Bir kısım da, birincinin tam tersine, mülkiyeti, hemen hemen tamamıyla ilga eder. (Rusya gibi). Nihayet mülkiyeti bir sosyal fonksiyon sayan üçüncü katagori de; kanun koyucuya, iktisadın geniş bölgelerini millileştirme, diğerleri için de çok ciddî tanzim ve tahditler yapma imkânlarını veren veya empoze eden üçüncü bir katagori vardır.

Yazar bundan sonra, XX inci yüzyılın başından zamanımıza kadar Devletler Hukukunda bir derin tekâmül olduğunu, Devletler Hukukunun beşerileştiğini söyledikten sonra şöyle devam ediyor: Anlaşılmıştır ki, Devletler Hukuku, insanın kaderine ilgisizlik göstermeğe devam edemez, ferdi hürriyetleri ve beşerî hakları himaye işi sadece iç hukuka bırakılamaz, bu hususta kaybedilemez zamanı kazanmak, iç hukukla müvazî gitmek ve hattâ onu geçmek lâzımdır. İki harp arasında beşerî haklar çok ihlâl edilmiştir. Bu hususta iç hukukun yetersizliği anlaşılmıştır. O zaman, hürriyetlerin korunması işini, bizzat Devletler Hukukunun ele alması istenmiştir.

Yeni meseleler ortaya çıkmıştı. Bunların hal suretleri, ancak Devlet-

ler Hukuku'nda bulunabilirdi. Sosyal haklar, Devletlerin sıkı işbirliği olmazsa tatbik edilmezdi. Hayat seviyesinin yükselmesi, sosyal güvenlik, iş hakkı, sadece Devletin maddî kaynaklarının genişlemesine, onları Devletin tanzim etme ve tevzi etme kabiliyetine değil; milletlerarası bir işbirliğine de tâbidir; bu işbirliği kabiliyetsiz memleketlere, diğerlerinin yardımını sayesinde, halklarının hayat standardını yetecek derecede yükseltmek, bu gayeye varmak imkânını verir, bu işbirliği ile, Devletler arasındaki sosyal nisbetsizliğin iç sahada ferdler arasındaki nisbetsizliğin müterakkî bir şekilde bertaraf edilişi gibi, gene müterakkî bir şekilde bertaraf edileceği ümit ediliyordu.

1939 a kadar, bu müracaata lüzum anlaşılmadı; fakat harp sırasında bütün kuvvetini kazanan ve San-Francisco'da kendini empoze eden ve zaffer kazanan bir hareket yaratıldı. Muharrire göre bu hareket sonucu, Devletin mutlak hâkimiyeti bir efsane sayıldı. İnsan, Devletler Hukuku sahasına tam olarak girdi. Devletler Hukuku sahasında insan hakları meselesi, muhtelif projelerde münakaşa edildikten sonra, bu hususta İkinci Dünya Harbi sırasındaki faaliyet açıklanıyor; ;yâni hürriyetin ilânı, Atlantik Şartı, Birleşmiş Milletler Beyannamesi, Philadelphie Beyannamesi, Dumbarton Oaks plânı, Chapultepec konferansı kararları izah ediliyor ve fasıl III ile, San Francisci şartına geçiliyor.

Fasıl III — San-Francisco Şartı: Bu fasılda, yazar, önce, şartın genel karakterlerini incelemiştir. Buna göre 26 Haziran 1945 de kabul edilen şartın müdir fikri şu idi: Sulhü sağlamak için, harbe karşı hukukî tedbirler almak yetmez. Dünya'da tazyiki, adâletsizliği, iktisadî yıkıntıları da kaldırmalıdır. Bunun için de üyelerin hâkimiyetlerini sınırlamak lâzımdır. Ancak bu suretledir ki, iktisadî, sosyal, beşerî alanda Milletlerarası işbirliği olabilir ve beşerî hürriyetlere saygı fikri yerleşir. Öyle ise, bunu yapacak olan iktisadî ve sosyal konsey ile vesayet konseyi, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının en önemli organları olacaktır.

Bu faslın ikinci bölümünde yazar, insan haklarının Milletlerarası korunması prensibini inceledikten sonra, üçüncü bölümde bu husustaki teşkilâtı; yâni Birleşmiş Milletlerin bu yoldaki genel misyonunu, iktisadî ve Sosyal Konseyin yetkilerini, bizzat İnsan Hakları Komisyonunun durumunu, Genel Asamblenin yetkilerini gösterir. Bu faslın son iki bölümünde de yerlilerin haklarının korunması meselesi ile, Şarta göre hakların korunmasında güdülen yol ve Şartın bahsettiği garantilerin yetersizliği, vesayet altındaki ülkelerde hakların garantisiz meselesi, üye olmıyan Devletlerde insan hakları meselesi ve nihayet İspanyol meselesi incelenmektedir.

Bundan sonra, fastl IV ile, yazar, eserinin asıl temasına girmek üzere, müstakbel insan hakları Milletlerarası beyannamesine gelmektedir. San - Francisco Şartı, Birleşmiş Milletler Teşkilâtına insan haklarını ve ana hürriyetleri korumak, geliştirmek ödevini veriyor, fakat ne bu hürriyetleri tayin ve tarif ediyor, ne de bu hususta bir sistem kuruyor. Amma bu iş. O.N.U. ye düşmektedir. İşte bu fasılda hukukî bakımdan müstakbel beyannamenin ana karakterinin ne olması gerektiği ve heyeti umumiyesi ile de, muhtevasının ne olması gerektiği incelenmektedir. Burada yazar, O.N.U. nu yapmağa mecbur olduğu beyannamenin tam bir projesini verme iddiasında değildir, Ama, beyannamenin ihtiva etmek mecburiyetinde olduğu hak ve hürriyetleri saymak ve bunlar hakkında zikri zarurî olan mütalâaları bildirmek istemektedir. Burada, artık, hakların nazari münakaşası yapılmıyacaktır; bütün Devletlerde, herkes için tanınması gereken hak ve hürriyetler tayin edilecektir. Yazara göre bu hak ve hürriyetler de şunlardan ibarettir: Hayat hakkı, sığınma hakkı, şimdiye kadar gelmiş, geçmiş haklar beyannamelerinde «Ferdî Hürriyetler» adı altında gösterilen ve klâsik bir liste teşkil eden hürriyetler, şahsî emniyet, göç etme hakkı, haberleşme hürriyeti, uyrukluğunu seçme hürriyeti, «Sosyal ve iktisadî haklar» adı altında gösterilen haklardır ki bunlar yazara göre, muhtelif vesikalardan ve bilhassa San-Fransisco Şartından sızmak üzere ailenin korunması hakkı öğrenme hakkı, iş hakkı, uygun bir hayat seviyesine elverişli bir ücret hakkı, birbiriyle iştirâk hakkı — Sendika hürriyetini ve grev hakkını istilzam eder — istirahat ve boş zamana sahip olma hakkı, sosyal güvenlik haklarından ibarettir. Görülüyor ki, bunun içinde mülkiyet hakkı yoktur. Çünkü San-Francisco Şartı ile ondan önce gelen Şart ve beyannamelerde bundan söz açılmamıştır. Eskiden mülkiyet, insanın anahaklarından birisi sayılırdı. Bugün, geniş ölçüde yapılan millileştirmeler dolayısıyla, mülkiyeti naynı önemle telâkki edildiğini söylemek güçtür. Amerika Devletlerince, mülkiyet duygusu insan kalbinde çok köklüdür. Binaenaleyh hürmet görmelidir. Avrupa Devletlerinin çoğunda ise böyle düşünülmemektedir. Keza, yazara göre, müstakbel beyanname içine girecek hak ve hürriyetler arasında, teşebbüsün idaresine katılma hakkı da yoktur.

Yazar bundan sonra, müstakbel beyanname muhtevası içinde eşitlik meselesinin alacağı mevki ile, ırk eşitliği, cins eşitliği, uyruk ve yabancı arasındaki eşitlik, irkî, dinî, siyasî azınlıklar meselesini inceleyerek bu fasla son veriyor. Bundan sonra, kitabın son fashında garantiler meselesi ele alınmaktadır.

Yazara göre, az, fakat gayet sağlam garanti edilmiş haklar garantiye kavuşmamış bir çok haklardan daha iyidir. İnsan haklarını imzalayan Dev-

letler herkesin, vadettikleri hak ve hürriyetlerden faydalanması için gereken şeyleri yapmağı taahhüt etmişlerdir. Yâni hakları sağlayacak garanti tedbirlerini almağı taahhüt etmişlerdir. Bu garantiler çok çeşitlidir.

1 — İç Nizamda Garantiler : Önce her Devlet beyannamenin hükümlerine uygun teşri yapmalıdır; sonra da, iç otoriteler bu teşrie riayet etmeli ve ona aykırı fiiller yapmamalıdır. Bir görüşe göre: Milletlerarası hukuk kaideleri veya muahedeler, bizzat Anayasa gibi hukukî değeri haizdirler. Öyle ise iç teşri mevzuat ile, beyannamenin hükümleri ihlâl edilemez. Peki beyannameye, ve binaenaleyh Anayasaya aykırı bir kanunu idarî veya adli otoriteler tatbik ederlerse, hakları tahdit ve ihlâl edilen hususî şahıslara kendilerini savunmak için ne gibi garantiler verilebilir? Bu, Anayasaya aykırı denen kanunların kazaî kontrolü meselesidir. Amerika'da şu yol ve prensiplere dayanılarak çözülmüştür:

a — Due process of law yolu: Bu, an'anevî prensipler heyeti umumiyesine aykırı olarak bir kimseyi hayatından, hürriyetinden veya mülkiyetinden mahrum etmeğı yasaklama kaidesidir ki, mahkemeler, bu kaideye bir târif vermeğı reddetmişlerdir. Fakat bu kaideyi tanımamakla kanunların anayasaya aykırı çıkmasına yol açacaktır. b — Eşitlik hükmü. Bu kaideye göre de Devletler kanunların herkesi eşit derecede koruması prensibini reddedemezler.

2 — Mukavelelere müteallik hükümler: Bu kaideye göre de Devletler, mukavelelerin kuvvetini zayıflatamaz. İşte bu kaidelere dayanarak Amerika da mahkemeler, bir kanunun Anayasaya aykırılığına karar verebilirler. Fakat bazı memleketlerde, bu kontrol yetkisini her mahkemeye verecek yerde, özel mahkemelere vermişlerdir. Fakat bu mahkemelerin çoğu henüz yenidir. Ne sonuç verecekleri henüz bilinemez. İçlerinde en eskisi Arjantin'dedir. O da 1860 dan beri ancak iki defa Anayasaya aykırılık meselesine el koymuştur. O. N. U., Devletleri, bu kontrolü yapmağı da zorlamalıdır. Bu kontrolün en iyi yolu da, kontrol yetkisini her mahkemeye tanımaktır. Fransa'da mahkemelere bu yetki verilmemiştir. Anayasa ile kanun arasında ihtilâf varsa referanduma başvurulur. Fakat halk, kanun lehinde olursa, o zaman, anayasayı, kanuna uydurmak lâzım gelir. Fakat Anayasa içinde yer almış gibi olan Milletlerarası haklar beyannemesini de o kanuna uydurmak mümkün olur mu?

Bu zaruretleri koyduktan sonra, yazar Profesör Brunet, Devletin, bir taraftan, kendi ajanlarının ve hususî şahısların hakları ihlâlini önlemek için teşri veya nizamî hükümler koymasını gerektiğini, diğer taraftan da hakları garanti etmesini, müeyyidelerini koymasını ileri sürer. Bir memleketteki

bütün Anayasa mekanizması, hürriyetleri garanti etmek gayesini güder. Hürriyeti garanti etmenin en iyi yolu, yine de hürriyettir. Bu geniş hürriyet rejimi içinde en önemli hak, evvelâ hayat hakkı, sonra da şahsın emniyeti hakkıdır. Bu hususta, bilhassa Anglo-Sakson cemiyetlerde çok ileri tedbirler alınmıştır. Bunlardan en önemlisi de «Habeas corpus» usulüdür. ki, buna göre, tevkif edilen her şahıs veya onun adına herhangi bir kimse yetkilili organlara, bu tevkif hakkında bir şikâyetle bulunabilir.

Yazar, bu gibi tedbirlerden sonra, tazyika mukavemet meselesini de bir tedbir olarak inceliyor ve nihayet milletlerarası cemaatin evvelâ, devletleri hakları sağlamak hususundaki noksanları tamamlamağa zorladığını; sonra da, hakları bozulanların yapacakları müracaatları kabul ederek bu hususta kararlar alacağını, devletlerin de bunlara uyacağını ileri sürüyor. Bunu yapmak zordur. Çünkü bu; devletlerin şimdiye kadar gelen geleneklerine aykırıdır. Fakat milletlerarası müesseseler iyi işlemeğe başlayınca, bu da mümkün olacaktır.

Yazar, bundan sonra, teknik nizamda bahis konusu olacak garantileri inceliyor. Bu hususta en önemli rol İnsan Hakları Komisyonuna düşecektir. İş çok olan iktisadî ve sosyal konsey ona güvenebilir. Nitekim en esaslı görevi bir Milletlerarası Haklar Beyannamesi yayınlamak olacak olan böyle bir komisyon kurulmuştur.

Yazar, bu komisyonun nasıl kurulduğunu, kurulurken ne gibi güçlüklerle karşılaşıldığını, bunların nasıl çözüldüğünü anlatıktan sonra komisyonun kuruluş tarzı bakımından sakat bir yola gidildiğini söylemektedir.

Bu komisyon, insan hakları konusunda şartta yazılı olan hususları bir beyannameye geçirecektir. Fakat komisyon hakların icrasını sağlayacak bir organizm değildir. Komisyon bir icra organı olamaz. Çünkü hükümetlerin mümessillerinden mürekkeptir. Şimdi, hükümetlerin mümessillerinden mürekkep olmayan bir icra organı kurulmalıdır. Fakat bununda güçlükleri vardır. Öyleyse, insan hakları hususunda Bölge Komisyonları kurulmalıdır. Aynı bölgedeki milletler, aşağı yukarı aynı medenî seviyededir. Bunlar kendilerine mahsus bir beyanname yapabilirler. Bir komisyon kurulabilir, bu komisyon O.N.U. nun insan hakları komisyonu ile ve iktisadî ve sosyal konsey ile temas halinde kalarak görevini gerçekleştirebilir. Nitekim Chapultepec konfrasında Amerikalılararası bir teşekkül düşünülmüştür. Böyle bir şey diğer bölgeler için mümkün olamaz mı? Avrupa'nın bir tarafında başka, diğer tarafında başka anlayışlar olduğu için, bu iş orada zor gerçekleşir, ama evvelâ insan hakları hususunda bir yaklaşma olursa; bu, diğer alanlarda da bir yaklaşmaya yol açamaz mı?

Profesör Brunet, İnsan Hakları Komisyonu, bir icra organı, bölge insan hakları komisyonları gibi teknik nizamdaki garantilerden sonra üçüncü fasıldaki asıl müessir olacak olan kazaî nizamda garantileri incelemeğe başlıyor. Gerçekten İnsan Hakları Komisyonu boyunca, hükümetlere iç teşriî mevzuatlarını veya idari faaliyetlerini islâh için tesirde bulunacak, bunu yaparken iktisadî ve sosyal konsey'in yardımını görecek, Milletlerarası İş Teşkilâtı ile (O.I.T.) işbirliği yapacaktır. Nihayet, bizzat iktisadî ve sosyal konsey dahi bu hususta faaliyette bulunacaktır. Burada bu konsey bir siyasî organdır, İnsan Hakları Komisyonu da bir teknik organizmdir. Binaleyh, bir hükümet bu hakları tanımassa, bu iki teşekkül hakkı diyecek ve hüküm verecek durumda degildir. Hakların ve ana hürriyetlerin gerçekten korunması isteniyorsa, ilgililer bir milletlerarası Kazaî Teşkilâta gidebilmelidir. Çünkü hakların teminatı hususunda iç hukuk tedbirleri, bir an gelirken yetersiz olabilir. Amerikalılar arası Hukuk Komisyonu bir Milletlerarası mahkeme kurulmasını düşünmüş ve Amerika'lı Cumhuriyetlerin kabulüne arz edilmiştir. 1946 da da sulh konferansı önünde Dr. Evatt (Avustralya) muahadelerin, insanların anahaklarına yeter bir garanti verebilmesi için bir Avrupalı İnsan Hakları Mahkemesi ileri sürmüştür. Bu mahkeme, millî mahkemelerin kararlarını temyizen görecek bazı hususî ahvalde de reesen meselelere el koyacaktır. Fakat millî mahkemelerin kararlarının, böyle bir mahkemede temyizen görülmesini tenkid ederler. Çünkü bu mahkeme millî kanunları bilmez. Fakat bu tenkid yersizdir. Çünkü bu mahkeme millî kanunlara göre değil, milletlerarası insan hakları beyannamesine göre hüküm verecektir. Ve bu hal; millî mahkemeleri, milletlerarası hukuku daha geniş ölçüde tanımağa sevk edecek, bu suretlede milletlerarası hukukun iç hukuka daha geniş olarak nüfuz etmesine yol açacaktır. Ayrıca, beşerî hürriyetlerin riayet görmesi ve gelişmesi hususunda da çok elverişli bir milletlerarası içtihat yerleşmiş olacaktır.

Buna paralel olarak İnsan Hakları Komisyonuna veya onun yanında iş gören teknik organizme de başvurulabilir. Fakat o zaman bu milletlerarası mahkeme ile, insan hakları komisyonunun tahriki ile işe el koyan iktisadî ve sosyal konsey'in kararları arasında tezat olabilir. Bu tezadı kaldırmak için konsey'in daha önceden, milletlerarası mahkemeden bir istişarî mütalaa alması doğru olur.

Bundan sonra yazar, böyle bir mahkeme kurmak gerekir mi; yoksa, milletlerarası Adalet Divanında insan hakları için hususî bir şube kurulması yetermi diye soruyor ve Dr. Evatt'ın sulh konferansı sırasında bir Avrupa insan hakları mahkemesi kurulmasını tavsiye eden fikirlerini izah ediyor. Müstakil bir mahkeme kurmadaki güçlükleri gösteren yazar, şimdilik, millet-

lerarası Adalet Dîvanında insan haklarına taalluk eden ihtilâfları çözecek bir şube kurulmasını tavsiye ediyor. Fakat o zaman da, Adâlet Divanının statüsünde bazı değişiklikler yapmak gerekecektir. Böyle bir tesis vucuda getirildikten sonra, ferdlerin doğrudan doğruya buraya müracaatları mümkün olacak mı? Devletlerin hâkimiyeti doktrini ayakta durdukça; bir ferдин kendi devleti aleyhine böyle bir müracaat yapması düşünülmez. Fakat bir gelişme olmuştur. Bunun sonucu, önce, kişi, milletlerarası hukukun süjesi olmuştur. O artık, devlet ile beraber devletler hukuku şahsıdır. Öyle ise devlete karşı olan itirazlarını da diğer bir devletin tavassutu olmadan, doğrudan doğruya bir milletlerarası mahkeme önünde yapabilmelidir. Fakat bu kat'i sonuç yürümektedir. San-Francisco'da Adalet Divanı meselesini münakaşa ederlerken bu noktaya yanaşmamışlardır. Gine eskisi gibi ferдин müracaatını ancak bir devlet veya bir devlet hukuku şahsı benimsenirse, Adalet Divanına gidilebilir. Fakat Birleşmiş Milletler şartı, hakları ihlâl edildiğ zaman ferdlerin de insan hakları komisyonu veya teknik organı önünde, kendi devleti aleyhine de bir müracaat yapabileceğini kabul etmiştir. Nuremberg mahkemesi ile de anlaşılacaktır ki insan, bizzat devletler topluluğu tarafından korunur ve cezaya çarptırılır. Öyle ise kendisinde doğrudan doğruya bu topluluk aleyhine bir müracaat yapabilmelidir. O halde bunun şartları ne olmalıdır? Bir kerre bir devlet tarafından insan hakları beyannamesinde yazılı ana haklardan birisi bozulmalıdır. Sonrada o devletin iç hukukunda ya bu hususta müracaat yolu olmamalı veya bütün müracaat yolları aşmış bulunmalıdır. Fakat devlet böyle bir kazaî yolu kabule mecburmudur? Eğer mecbursa hâkimiyeti sınırlanmış olacaktır. İnsan hakları hususunda İnsan Hakları Komisyonu önüne gittiği zaman hâkimiyeti sınırlanmayan bir devlet, böyle bir kazaî merci önüne gidince mi hâkimiyeti sınırlanmış olacak?... İnsan hakları milletlerarası mahkemesi yaratılırken, ana hürriyetlere dokunan meselelerde her devletin milletlerarası kazaî yolu kabul mecburiyeti konmalıdır. Bu kaza organının vereceği karar, ancak taraflar için ve ancak o mesele için mecburi olacaktır. Çünkü bu, hukukun genel kaidelerinden birisidir.

Buraya kadar insan hakları üzerinde genel bir bilgi veren ve ana hürriyetinin milletlerarası tesislerce nasıl korunabileceğini inceleyen profesör Brunet, kitabının son faslında cezaî nizamda garantileri ele almaktadır. Buraya kadar incelenen garantiler, anahakların, hükümetler ajanları veya üçüncü şahıslar tarafından ihlâlini önlemek için idi. Bunlara rağmen hükümetler, hakları bozarsa artık cezaî müeyyidelere başvurmak gerekir. Bu hususu düzenleme için bir çok çalışmalar olmuştur. Fakat hakları bozanlara karşı bir cezaî müeyyide konulmamıştır. Fakat ikinci dünya harbi, bu gibi mücrim-

lerin cezalanması fikrini kuvvetle ortaya çıkardı. Nuremberg'de, insan, hayatında, şerefinde, hürriyetinde ilk defa cezaî karakterde milletlerarası hükümlerle doğrudan doğruya korunmuş oldu. Çünkü burada yapılan ithamlar, icra edilen suçların insan haklarına karşı yapılmış suçlar olduğunu tesbit etmiştir. Şimdi artık O.N.U. ya milletlerarası suçların bir milletlerarası cezaî kaza organınca tecziyesi meselesini ele almak düşer. Bunun içindir ki Nuremberg davasının ışığı altında bir milletlerarası ceza hukuku hazırlanmasına kalkılmıştır. O.N.U. nun ilk vazifesi insan haklarına karşı milletlerarası suçları tarif etmektir. Bunu yaparken, kendisine gereken destekleri şartta bulacaktır. O.N.U. , beşeriyete karşı olan suçları tesbit etmelidir. Bu iş yapıldıktan sonra, bu suçları icra edecek kimseleri muhakeme edecek yüksek mahkeme kurulmasına sıra gelir. Bu mahkeme, hususî bir mahkeme olsun veya olmasın, teşekkülünde, işleminde ve usulünde, hususiliği olacaktır.

Yazar bundan sonra, kimlerin, kimlere karşı bu mahkemeyi tahrik edebileceğininde inceledikten sonra son mülâhazalara geliyor: Şimdiye kadar hak ve hürriyetlerin icrasını garanti için O.N.U.' nun üyelerine yapması gereken teklifler şunlardı: Milletlerarası insan hakları beyannamesinin anayasalar içine alınması; hakların, devlet ajanları tarafından bozulmasına karşı gereken iç mevzuatın kabulü, ana hürriyetlere saygıyı sağlamak ve onları geliştirmek, üye devletlerin vazifelerini ifalarını kontrol etmek ve kabul ettiği müracaatlar üzerine mütalâalarını onlara kabul ettirmek için yeter derecede otoriteye sahip bir İnsan Hakları Komisyonu teşkil etmek; hakları bozulduğu zaman herkesin doğrudan doğruya başvurabileceği milletlerarası insan hakları mahkemesi kurmak; insan haklarına karşı irtikâp edilen cürümleri muhakeme etmek ve cezalandırmak vasfı olan bir milletlerarası Ceza Mahkemesi kurmaktır. Bunları bütün üyelerin kabulü hemen mümkün olmayacaktır. Amma ilk iş olarak insan hakları komisyonu kurulmalı, bir insan hakları beyannamesi yapılmalı ve üyelerce tasvip edilmeli, bir mahkeme kurulmalıdır. Arkasından diğerleri gelir.

Sonuç: Yazar Profesör Brunet, bu mütalâadan sonra şu sonucu da ileri sürerek eserini bitiriyor: Burada hürriyetler, kendilerini tehdit eden tehlikelerden O.N.U. kuvvetli olursa kurtulabileceğini söylüyor. Fakat O.N.U. kuvvetli olursa kurtulabileceğini söylüyor. Fakat O.N.U. nun böyle bir kuvveti olabilecekmî? O kuvvetli olarak kurulmuştur. Fakat bütün devletler, O.N.U. nun sinesinde tam bir işbirliği yapmamaktadırlar. Devletler iki guruba ayrılmıştır ve bu iki grubun ideolojileri ve görüşleri daima birbirine aykırıdır. Onların dillerinde hürriyet, demokrasi şahsî emniyet basın hürriyeti,

seçim hakkı terimleri aynı manalarda değildir. Öyle ise bunlar arasında bir anlaşma ve gerekli işbirliği nasıl mümkün olur.

O.N.U. ya, evvela bir milletlerarası insan hakları beyannamesi yapmak, sonrada her üye devlette, herkesin ondan faydalanmasını sağlamak düşüyordu. Fakat telâkkileri birbirinden ayrı olan degeler arasında bu mümkün mü? Öyle ise bu vesikada sadece genel nizamda maksimler yazılmakla yetinmelidir. Veya daha vazih şeyler yazılmalı amma, üzerinde uyuşulmayan noktalar yazılmamalı. Her ikisinin de mahzurları vardır. Üyelerin, birbirleri karşısında kabul edebileceği hal suretleri şunlardır: Evvelâ yan yana durabilirler; birbirlerine karşı tarafsız kalabilirler; herkes kendi görüşüne göre oy verir. Her iki gurup, birbiri yanında beraberce mevcut olabilir. Bu, bugünkü durumdur. Fakat daha uzun müddet süremez. Yazara göre Sovyet rejminde ve garp tipi demokrasilerde, son yıllarda bir gelişme olmuştur. Klâsik Liberalizm zamanını tamamlamıştır. Hiç bir memleket artık XVIII inci yüzyıl sonu beyannamelerinin ilân ettiği nazarî haklarla yetinemez. Memleketlerin çoğunda bir iktisadi teşkilatlanma görülmektedir. Bu iktisadi teşkilatlanmanın sonucu şu olacaktır: İstihsal vasıtalarının ve hususî kazancın sosyalizasyonu Diğer taraftan, sosyal reformlar, büyük insan yığınlarının ortalama hayat seviyesini yükseltmeğe doğru gitmektedir. Böylece, içinde sınıf farklarının, boyuna azaldığı sosyetelerin kurulmasına doğru gidilmektedir ki, bu gelişme, farkları ortadan kaldırmağa varacaktır. Kapitalist sistem böyle bir gelişmeğe uğramaktadır. Sovyet sistemine gelince, o da gelişmektedir.

Birdefa, doktriner ve dirijanlarına göre bu rejim geçicidir; ihtilâlin ilk safhası bitince, rejmin içerde kuvvetlenmesinin ve sınıfsız cemiyetin gerçekleşmenin sonucu olarak, insanlara, siyasi, dinî, spirtüel hürriyet tanınmak lâzımdır. Yazara göre, bu görüşler gerçekleşirse, Sovyetler de Garp Demokrasilerinin çok kuvvetli olarak bağlandıkları hürriyetler anlamı içinde gelişmeğe mecburdur.

Yazar prof. Brunet, kendisine göre bu müşahadeyi yaparken şu inanca varmaktadır: Her iki guruptaki devletler, bir değişme yolundadırlar. Az veya çok şuurla, az veya çok îradi olarak uğradıkları bu değişiklikler onları birbirine yaklaştırmaktadır. Her iki gurup, bu hususta fedakârlıklar yapmağa mecburdur. Bu değişmeler ise, O.N.U. nun himayesi altında yapılabilir. O.N.U. bu değişmeleri kolaylaştıracak ahenkleştirecek gerekli sentezleri yapacaktır. O.N.U; içinde hakların hürriyetlerle mübadele edildiği bir evensel kliring, üstünde yeni Dünya'nın kurulacağı bir poto olacaktır. Bu yapılmazsa, harpten veya esirlikten kaçma hususunda hangi ümit kalacaktır.

Özetleyerek sunan:

Doçent Bahri SAVCI

LA GARANTIE INTERNATIONLE DES DROITS DE L'HOMME DEPUIS LA CHARTE DE SAN - FRANCISCO.

Par

RENE BRUNET

Ancien Ministre. Professeur à la Faculté de Droit de l'Université
Farouk I. A. Pedone. Extrait de la Revue Egyptienne de Droit
International 1950

Yukarıda Prof. Brunet'nin, insan haklarının milletlerarası garantisi hususunda bir eserini, ana hatlarıyla sunduk. Yazar, bu eserinde meseleyi San Fransisco şartına göre ala alyordu. Profesör bu kitabında, insan haklarının milletlerarası bir tesirli korunmaya kavuşması için gereken şartları düşünmüş ve teklifler ileri sürmüştür. Şimdi de, yukarıda adını verdiğimiz etüdünde o zamandanberi hasıl olan gelişmelere göre meseleyi incelemektedir. Etüd, Birleşmiş Milletler şartının kabulünden beş yıl geçtikten sonra 1950 de yazılmıştır. Bu şart, teşkilâta, insan hakları hususunda da bir görev vermişti. Bu görevin görülmesi için ne gibi gayretler sarfedilmiştir? Teşkilât, şartın bu hususta kendi emrine verdiği vasıtaları kullanmış mıdır? Ne sonuçlar almıştır?

I — Şartın insan haklarına müteallik hükümlerinin hukukî değeri ve Milletlerarası önemi:

Bunun için önce, şartın teşkilât emrine ne gibi vasıtalar verdiğini görmelidir. Bunun için de Profesör, önce şartın, insan haklarına riayeti hedef tutan hükümlerinin hukukî değerini araştırmaktadır. Bunu birinci kısımda yapmaktadır.

1 — Buna göre de insan haklarına riayete müteallik şart hükümleri, hem teşkilât hem de üyeler için mecburidir. Vakıa, bu hükümler yol gösterici prensiplerdir, üyeleri hukukan bağlamaz, diyenler vardır. Amma görüş kabul edilemez. San - Fransisco'da, üyeler, insan haklarına riayeti, sulhün esaslı şartı sayıyorlardı. İnsan haklarından şartın yedi yerinde söz açmışlardır. Sadece yol gösterici prensipler için bu kadar ısrar edilmez. Şar-

tın 55 inci maddesi, teşkilâtını insan haklarını favoriser edeceğini söyler. Bu kelimeyi istikbal sıgası ile kullanmak, bir vazife ifade eder.

Keza, 56 ncı madde devletleri, teşkilât ile işbirliğine mecbur eder. Bu işbirliğinin alanı ve şekli üyelere bağlıdır, denerek bu madde üyeleri bağlamaz denmektedir. Demek teşkilât bağlı, üyeleri değil, Teşkilât üyelerden başka birşey değildir. Öyle ise, böyle düşünülemez.

Sonra 1948 in sonundan beri, teşkilât bir evrensel insan hakları beyannamesi kabul etmiştir ki, bu beyanname, şartın kasdettiği hak ve hürriyetleri sayarak onlara kanunî kuvvet vermektedir. Keza, teşkilâtın organları, şartın bu hükümlerinin mecburiliğini bildirmişlerdir.

2 — Şartın insan haklarına müteallik hükümleri, mecburi ise de, icrafı değildir. Bunda kimsenin kuşkusu yoktur. Zaten Birleşmiş Milletler teşkilâtının bir devleti mecbur edici vasıtaları yoktur. Amma, şartın hükümlerinin mecburiliğinin, bazı istisnaları da vardır: a — Bir anlaşmazlık; sulh için bir tehdit veya bir tecavüz fiili teşkil ederse, Güvenlik Konseyi tavsiyelerde bulunabilir veya zecrî tedbirlere başvurabilir. İşte bu tavsiyelere uymak, üyeler için mecburidir. Keza, güvenlik konseyi, üyelerden, gerektiği zaman askerî birlik isteyince, üyeler, bunu reddedemezler. Keza, Milletlerarası Adalet Divanının kararları da mecburidir. Bu kararın icrası hususunda ilgili taraf Güvenlik Konseyine gidebilir, orası da, bu kararın icrası için gereken tavsiyeleri yapar veya tedbirlere karar verir.

Yazar Profesör Brunet, bundan sonra insan haklarına riayete müteallik işlerde şartın 2 nci maddesinin 7 nci paragrafının yetersizliğini incelemektedir. Bu hüküm, millî yetki alanına giren işlerde Milletler Teşkilâtını yetkisiz kılmaktadır.

1 — Uyruklarının (tabîlerinin) haklarını bozduğu iddia edilen bir devletin, uyruklarına karşı olan hareket tarzı mahfuz sahaya mı girer? Binaenaleyh, bu meselede, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı tedbir alamaz mı? Yani insan haklarına riayete taallük eden meseleler devletin mahfuz sahasına mı girer?

Bir mesele; bir Milletlerarası anlaşmadan veya milletlerarası örften veya devletler hukukunun genel prensiplerinden çıkan bir milletlerarası mecburiyet mevzuu teşkil ediyorsa bir milletlerarası meseledir. Halbuki insan haklarına saygı meseleleri de bir milletlerarası anlaşma olan Şarttan çıkmakta ve onu imzalayan devletlere mecburiyetler yüklemektedir. Öyle ise ana hürriyetlere saygıya müteallik meseleler, bu 2 nci maddenin 7 nci paragrafından dışarda kalır.

2 — Fakat bir kısım hukukçulara göre durum şudur: Birleşmiş Milletler teşkilâtı, 2 nci maddenin 7 nci paragrafı dolayısıyla, devletlerin mahfuz sahasına giren meselelerde yetkisizdir. Hangi meselenin bu alana gireceğine de, yine, devletlerin kendileri karar verir.

Bu görüşe katılmak mümkün değildir. Vakıa, Şart, bir meselenin bu alana girip girmediğini tayin etmek yetkisini, kendi organlarından birisine vermemiştir. Amma, Şartın şu veya bu hükümlerinden birisini uygulamakla görevli bir organ, elindeki meselenin bu alana girip girmediğini tayin edebilir.

Bundan başka, bu yetki devletlere verilirse, bu, Şartın insan hakları hususundaki hükümlerinin ilgası demektir. Çünkü ana hürriyetleri bozmadan sanık her devlet, daima bu 2 nci maddenin 7 nci fıkrasına dayanarak, bu hareketin, mahfuz sahaya girdiğini söyler.

Sonra, bir muahede ile düzenlenen iç meseleler (Şartta gösterilen insan haklarına saygıya müteallik işler gibi) mahfuz sahadan çıkarlar.

Bundan sonra, başka yazarların da bu husustaki fikirlerini inceledikten sonra, bizzat Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen sistemi gösteriyor. Buna göre devletin insan haklarını bozan bir fiili, devletler arasındaki dostane münasebetleri karıştırabilir, sulh ve milletlerarası güvenliği tehlikeye sokabilir. Öyle ise, bu fiil bir milletlerarası iştir. Bu sıfatla da 2 nci maddenin 7 nci fıkrasından kaçır. Bu görüş hukukça pek sağlam değildir. Amma şu hususta hemen hemen bir birlik vardır: İnsan haklarına saygıya dokunan işler, pratikman 2 nci maddenin 7 nci paragrafınca önlenmeden Birleşmiş Milletler tarafından incelenebilir ve düzenlenebilir.

II — İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi : İkinci kısımda da bu de- meç incelenmektedir. San - Fransisco şartı, «İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri» nden söz açmıştı. Şimdi, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı; bu ad altında ve Şartın saydığı hak ve hürriyetleri hem teferruatı ile tesbit edecek, hem de, bunların tesirli olarak saygı görmeleri için gereken garanti tedbirlerini alacaktı. Şart, bu iş için İktisadî ve Sosyal Konsey tarafından bir insan hakları komisyonu kurulmasını da düşünmüştü. Netekim on sekiz üye devlet ile bu komisyon kuruldu. Komisyonun görevi: «bir milletlerarası insan hakları beyannamesinin hazırlanması» idi. Bu işi yapmak için, üç sistemden birisini seçmek gerekirdi.

1 — Komisyon Şartta yazılı bütün hak ve hürriyetleri içine alan bir beyanname yapar. Genel Asamble bunu bir tavsiye şeklinde kabul eder.

Bu yol kestirme ve sadedir. Fakat böyle bir beyannamenin önemi ve hukukî tabiatı üzerinde şüpheler uyanacaktır.

2 — Komisyon, çok taraflı bir anlaşma projesi yapar. Teşkilâtın üyeleri bunu onaylar. Bu anlaşma, o zaman mecburi olur. Fakat onaylama, tasdik etme süresi uzayabilir. Sonra acaba, devletlerin sayısı bunu tatbik mevkiine koymağa yetecek mi?

3 — Bu milletlerarası beyanname, bizzat Şartın içine sokulur. Öyleki, üyeler, ondan vazgeçemezler ve aynı zamanda üye olmakta da devam ederler. Lâkin böyle bir metin üzerinde şartın istediği çoğunluğu toplamak zordur.

Nihayet şuna karar verildi: Komisyon, önce Şartın ele aldığı hak ve hürriyetleri sayan bir beyanname yazacak; bu beyanname Genel Asamblece bir tavsiye şekli altında kabul edilecek; sonra komisyon, bir pakt yapacak; bunda, devletler hak ve hürriyetler listesine saygı göstermek için şekli bir taahhüt altına girecek; nihayet komisyon, paktın düşündüğü taahhütler tutulmadığı zaman alınacak tedbirleri gösteren bir metin hazırlayacaktır. Bu hal beyannamenin asıl icrası işini yıllarca geriye atmaktı. İki yıl çalışmadan sonra 1948 de beyanname kabul edildi. Amma diğer iki vesika bitirilemedi.

Beyannamenin Muhtevası : Beynamede bir dibace ve 30 madde vardır. Bu 30 madde dört grup içinde tasnif edilebilir:

1 — Birinci gruptaki maddeler, klâsik ferdî hürriyetleri sayar: Bunların da bir kısmı, 1789 dan beri her beynamede görülmüştür. Hayat hakkı, fizik hürriyet hakkı, emniyet hakkı, bağımsız bir yargıç tarafından nasafet dairesinde muhakeme edilmek hakkı, geçmişe şamil kanun ve cezaların yasaklanması, mesken masuniyeti, mülkiyet hakkı, fikir hürriyeti, din hürriyeti, toplanma ve şirket kurma hakları. Keza, gayri beşeri ve şeref kırıcı zalim cezalar veya muameleler, işkence de yasaklanmıştır. Ayrıca, Mesken ve muhabere masunluğu dolayısıyla, şeref ve şöhrete karşı tecavüzler de mahkûm edilmiştir.

Bu klâsik ferdî hürriyetlerden bir kısmı da, yeni olanlardır veya beyannelere yeni geçmiş olanlardır: Hukukî şahsiyete sahip olma hakkı, bir devlet içinde serbest seyahat hakkı, göçme hakkı, sığınma hakkı, bir milliyete sahip olma hakkı, kadın ve erkek arasında eşitliğe dayanan evlenme hakkı, ailenin, sosyetenin tabii ve temel unsuru olduğunun ve sosyete ve devlet taarfindan korunma hakkı bulunduğunun ilânı, din değiştirme hakkı, hakkı ihlâl edildiği zaman bir millî kaza merciine başvurma hakkı...

Bu teferruatlı sayıma rağmen, bazı boşluklar da kalmıştır. Bu da siyasi mülâhazalar yüzünden olmuştur. Muhaceret hakkı, yabancı bir memlekette serbestçe yerleşme hakkı gibi... Keza, baskıya karşı koyma hakkı da konmamıştır. Sadece dibacede, insanın buna mecbur olmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi içinde korunması lüzumu ileri sürülmüş ve bu hal yeter görünmüştür. (Bütün bu hususlar 7 nci madde hariç, 3 den 20 inci maddeye kadardır.)

2 — İkinci gruptaki maddeler siyasi haklara dokunur. Bunlar her demokratik memlekette vardır. Evvelâ prensip konmuştur: Halkların iradesi, amme iktidarlarının otoritesinin temelidir. Sonra bu prensibin tatbikatına dokunan yerler: eşit seçim hakkı, dürüst seçim, serbest ve gizli oy, devrî seçim, amme hizmetlerine eşit kabul. Bu maddeler oldukça geniş yazılmıştır. Çünkü, hiç olmazsa nazari yünden halk demokrasilerinin ona intibakı istenmiştir.

3 — Üçüncü serî maddeler iktisadi sosyal, kültürel haklardan bahseder. 22 nci madde sosyal güvenlik denen hususu ele alır. Bu tâbir başlı başına belli bir hakkı ifade etmez; demecin bu üçüncü bölümündeki sosyal, iktisadi, kültürel hakların bir dibacesi mânasını anlatır. İnsanların, geniş anlamı ile güvenliğe hakkı bildirildikten sonra bununla güdülen amaç (ki bu amaç insana itibarını ve kişiliğinin serbest gelişmesini sağlamaktır.) Ve bu amaca ulaşma vasıtaları (ki bu vasıtalar millî gayret, Milletlerarası işbirliğidir.) gösterilir.

Bundan sonra, ekonomik ve sosyal haklar (1) tafsilâtli olarak sayılmıştır. Aynı zamanda kültürel haklar da gösterilmiştir: İş hakkı, iş seçme serbestliği, eşit işe eşit ücret hakkı, insafli bir ücret hakkı, sendika hakkı, istirahat ve boş zamana sahip olma hakkı, terimin doğru anlamı ile sosyal güvenlik hakkı, yani sıhhate, kişinin ve ailesinin refahına hak, işsizlik, hastalık, malullük, dulluk, ihtiyarlık vesaire halinde tazminata hak ve analık ve çocukluğa hususî yardım vesaire...

(1) Demeç iktisadi ve sosyal haklardan bir tek haklar katagorisi olarak söz açar. Oysaki burada, birbirinden açıkça ayrı bir katagori hak vardır: Sosyal haklar; devlet tarafından, kişiye, sosyal haksızlıkları düzeltmek ve işçiye yeter bir hayat seviyesi sağlamak amacı ile bahşedilmişlerdir. Bu sosyal haklar, devletin bazı icralar yapmasını iltizam eder. İktisadi haklar ise; belli bir iktisadi formu gerçekleştirmek için bir devlet müdahalesini farz ettirir. İktisadi haklara hiç bir icra refakat etmez. (Millileştirme, sendika hakları, sonuçları ile beraber, bir sosyal fonksiyon sayılan mülkiyet hakkı, az çok kontrollu ticaret ve sanayi hürriyeti; teşebbüsün idaresine iştirâk hakkı). Kelimenin iktisadi anlamı ile anlaşılan iktisadi haklar, sendika hakları müstesna, demeçte yer almamıştır. Bu da normaldir, çünkü, bu haklar hiç olmazsa şimdiye kadar, evrensel bir demeçte yayınlanması için yeter sayıda memleket tarafından kabul edilmemiş olan bir çeşit iç iktisadın karakteristikleridir.

Sonra kültürel haklar gelir: Madde 76 ile öğretime dokunulmaktadır.

Öğretim ile güdülen amaç: Profesör Vedel'in belirttiğine göre: beşerî şahsiyetin tam gelişmesi, insan haklarına ve ana hürriyetlerine saygıyı kuvvetlendirme, bütün milletler arasında bütün ırkî ve dinî gruplar arasında anlayışı, müsamahayı ve dostluğu teşvik etmektir. Bundan başka, ana, babanın çocuklarına verecekleri terbiye cinsini seçme hakkı, ilk öğretimin bedavalığı, teknik ve meslekî öğretimin yayılması, yüksek öğretime geçme eşitliği de bu amaca girer. Madde 26.

Öğretme hürriyeti, düşünce ve ifade hürriyetinin bir tarzıdır. Ferdî haklar arasındadır. Madde 18.

4 — Dördüncü grup maddeler, düzenleyici maddelerdir. Bunlar 2, 7 ve son üç maddedir. 2 ve 7 nci maddeler, her türlü ayırım yapmayı yasaklar. Mahkemeler önünde eşitlik (madde 15) evlenmede eşitlik (madde 16) ücret eşitliği (madde 23) siyasal haklarda eşitlik (madde 21) yüksek öğretimde eşitlik (26) düzenleyici maddeler arasındadır. 28 inci maddede herkesin, haklarına riayet edildiğini görmek hakkı olduğundan bahsedilmektedir. 29 uncu madde; kişinin cemiyete karşı vazifelerinden bahseder. Nihayet hiç bir hak ve hürriyetin Birleşmiş Milletlerin gaye ve prensiplerine aykırı icra edilemeyeceğinden bahsedilir. (29 un 3 üncü fıkrası ve 30 uncu maddesi).

Beyannamenin Genel Karakterleri : Beyannamenin muhtevası böyle incelendikten sonra, onun genel karakterlerini meydana çıkarmağa sıra gelmiştir.

1 — Ferdî hürriyetlere dokunan hükümlerde, beyanname, klâsik tabii hukuk doktrinine bağlanmıştır. Çünkü: dibace «beşerî ailenin her üyesine bağlı itibardan ve eşit ve zaman aşımı ile düşmez haklar» dan bahsetmektedir. Biraz sonra, insanın ana haklarına imandan, beşerî şahsiyete itibardan ve değerden bahsedilir. Sonra, her beşerî varlığın şeref ve hakça hür ve eşit doğduğundan bahsedilmektedir.

Birleşmiş milletlerin her üyesi için, insan, akli olan ve mes'uliyetin şuruna varmış olan bir varlıktır. Bu sıfatla da tabiatına bağlı olan ve cemiyetin saygısına kendini empoze eden haklara sahiptir. Bu haklar, devletin verdiği imtiyazlar değildir; sosyeteye üstündür. Sosyete onlara saygı göstermeğe ve onları korumağa mecburdur. Teşkilâtın üyeleri olan devletler, harpten önceki yıllarda, harp yıllarında ve hattâ harpten sonraki devrede bile insan haklarının çok şiddetle ihlâl edildiğini gördükleri içindir ki, zâlim ve baskıcı devletin karşısında beşerî varlığın mukaddes haklarını böyle ifade etmek zorunda kalmışlardır.

2 — Beyanname, insanın insan sıfatına bağlı hakları saydıktan sonra, bu ferdiyetçi tabîî hukuk ve doktrininden sosyalist veya sosyalizan doktrinlere geçer ve bu husustaki hakları da, birleriyle uzlaştırmağa uğraşmadan, sıralar. Sosyal haklar, devlete de mükellefiyetler yükler. Devlet, sosyal hakları yerine getirmekle ödevlidir. Bunun için de, sosyal hakların sayısını ve alanını inceden inceye düzenler.

Burada şöyle bir durum ile karşılaşılıyor: Sosyal haklar yerine geldiği nisbette, klâsik ferdi hürriyetler bir budamaya uğrayor. Meselâ iş hakkı sağlanınca; arkasından çalışma mecburiyeti geliyor. Ve binaenaleyh, işini seçme serbestliği daralıyor. Bu yüzden, sosyal haklar, iktisadın plânlaştığı, istihsal ve tevziin inceden inceye düzenlendiği devlette sağlanabiliyor. Onun için sosyal hakları sağlarken, ferdi hürriyetleri çok sınırlamamak için bu ikisini uzlaştırma yolları aranıyor. Bunun da yolu, Birleşmiş Milletler kanalıyla hayat seviyesini yükseltmek, tam işi sağlamak, sosyal ve iktisadî hayatta gelişme şartlarını sağlamaktır. Şart, teşkilâta bu ödevi vermiştir. O da bunu gerçekleştirmeğe çabalamaktadır. Bu yüzden evrensel demec millî beyannamelerden farklıdır.

3 — Bundan başka, beyanname, «kişinin topluma karşı ödevlerinden» de bahsetmektedir.

Beyannamenin Hukukî değeri : Hiç kimseye bir mecburiyet yükleyen basit bir beyan mıdır, yoksa onu kabul eden devletlere, hükümlerine saygı göstermek mecburiyeti yükleyen bir hukukî değeri var mıdır?

1 — İnsan hakları komisyonundaki çoğuluk, beyannamenin mecburilik kuvvetini ve binaenaleyh hukukilik karakteri olmadığını söylemiştir. Fakat Profesör Cossin (Fransız) beyannamenin, şartın mütemmimi olduğunu ve binaenaleyh mecburiliğini ileri sürdü. Yapılan münakaşalarda, bu son fikre kayıldı. Bir görüşe göre: beyannamenin türlü maddeleri moral nizamdadır. Mecburî değildir. Profesör Dehousse (Belçika) ya göre beyannamenin bazı hükümleri milletlerarası örf hukukuna aittir. Bu sıfatla mecburîdir. Diğer hükümleri devletleri bağlamayan prensiplerdir. Fakat üyeler, bu mecburiyetleri, iç mevzuatlarına yazmadan da itibar nazarına almağa mecburdurlar. Üçüncü bir görüşe göre: beyanname, Şarttan ayrılamaz. Şart, sadece, insan haklarını ve ana hürriyetlerini zikretmiştir. Beyanname onları tafsil etmiştir. Beyanname, devletlerin Şart dolayısıyla saygı göstermeğe mükellef oldukları hakları tayin etmiştir.

III — Şartın ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin Uygulanması : Burada yazar: Profesör Brunet, Birleşmiş Milletlerin ne dereceye kadar in-

san haklarını koruyabildiği meselesine dokunuyor. Bu hususta teşkilât içinde geçen tartışmaları, anlatıyor. Burada şu husus beliriyor, ki: İnsan hakları komisyonu, insan haklarının ihlâline taallük eden hususlarda şikâyetleri dinliyebilir. Bunun üzerine, İktisadî ve Sosyal Konsey'e tavsiyelerde bulunur. O da, bunları, ilgili devlete nakleder. Bundan sonra, yazar, Polonya Hükümetinin, İspanya'nın durumu hakkında Birleşmiş Milletler Teşkilâtına yaptığı müracaat dolayısıyla, Şartın ve beyannamenin tatbiki hususundaki tartışmaları anlatıyor. Yazara göre, bu meseleye el koymada, teşkilâtın yetkisi vardır. Çünkü insan haklarına dokunan hususlar devletlerin mahfuz sahalalarına girmez.

Bundan sonra, profesör Brunet, Cenubi Afrika'da Asya'lılara yapılan muamele dolayısıyla, Macaristan, Bulgaristan, Romanya'da kilise adamlarının davaları dolayısıyla, nihayet yabancı memleketlerde evlenen Sovyet vatandaşlarının durumları dolayısıyla Şartın ve beyannamenin uygulanması meselesini inceliyor ve nihayet bütün bu meseleleri de içine alan bir bölümünde, insan haklarının korunması hususunda elde edilen sonucu tahlil ediyor. Buna göre: Birleşmiş Milletler Teşkilâtının bütün organları, şartın kendilerine yüklediği görevleri görmeğe uğraşmışlardır. Fakat bütün bu çalışmalara rağmen, insan hakları komisyonu, beşerî hürriyetlerin büyük koruyucusu olacak yerde, tamamiyle istişarî bir rol takınma zorunda olduğunu sandı. Ve ancak metinlerin yazıcısı oldu. Bu komisyon, insan hakları beyannamesi yaptı. Fakat onu yapan ve kabul edenlerin bir kısmı, onun bir hukukî değeri olmadığını, hiç bir devleti mükellefiyet altına sokmadığını söylemektedirler. Zaten bu beyanname onlar tarafından hiç bir mükellefiyet yüklediği için kabul edilmiştir. Ayrıca, bu beyannamenin, hukukî bakımdan bir mecburilik karakteri olsa bile, beyannameye saygı sağlama ve insan haklarını geliştirme hususları hemen hemen yoktur.

Kanunların ana hürriyetleri ilân ettikleri ve yeter derecede bir koruma sağladıkları memleketlerde, beyanname, belki de ancak, faydasız bir vesika gibi sayılabilir. Çünkü burada beyanname, insanlara, önceden sahip olduklarından başka birşey vermez. Fakat hürriyetleri koruyucu kanunların fena tanındığı ve fena anlaşıldığı memleketlerde, beyanname, bu kanunların iyi bir tatbikata kavuşabilmesine yardım etmek için her hangi bir müracaat yolu açabilirdi. Fakat beyanname bu konuda susmaktadır ve hiç bir yardım getirmemektedir.

Totaliter memleketlerde veya hürriyetlerin kanunî korunmadan mahrum olduğu memleketlerde, beyanname, vatandaşlar için kötü bir durum yaratır. Çünkü, hükümlerine saygı gösterilmesi hususunda, beyanname, hiç bir vasita koymamaktadır. Bundan başka, beyanname, buradaki insanla-

rın gözlerinde, onların mahrum oldukları ve icrası kendilerine sağlanamayacak olan hürriyetleri canlandırır ki, bu suretle onlarda ümitler doğar. Fakat bu ümitleri Birleşmiş Milletler Teşkilâtı sağlayamayacak olursa, o zaman da, teşkilâta karşı bir kırıklık hasıl olacaktır.

Bundan sonra yazar, Genel Asambelenin bir çok kararlar ve tavsiyeler aldığını, fakat bunları, hukukçulardan ziyade siyaset adamlarının tesiri altında kalarak yaptığını, bu yüzden, Sovyetlerin etkisi altında kalarak, bir zamanlar Franco'cu İspanya'ya karşı cephe aldığı halde, şartlar değişince bu sefer, Rusya ve peyklerine karşı cephe aldığını göstermektedir.

Bütün bu olanların ışığında, şartın yüklediği görevleri yerine getirmek için Birleşmiş Milletlerin, gelecekte, hangi yola gideceği düşünülebilir. Önce şunu söylemeli ki, milletlerarası münasebetlerin şimdiki durumunda, insan haklarına tesirli ve süreli bir koruma sağlamak için, Güvenlik Konseyine ve Genel Asamble'ye itimat etmemelidir. Çünkü bu organlar önünde bir meselenin münakaşası, hukukî olmaktan hemen uzaklaşıyor, siyasi münakaşa halinde dejenere oluyor. Demir perdenin her iki tarafındaki birbirlerine ithamlar savuruyor, sonra da ya hukukî bakımdan mükemmel bir metin veya hiç de mükemmel olmıyan bir metin kabul ediyor. Çünkü oylar, moral ve hukukî nizamda mülâhazalar dolayısıyla, dostluklar, sempatiler dolayısıyla veriliyor.

Sonra, Genel Asamble veya Güvenlik Konseyi önüne, sadece, Milletlerarası tepkileri geniş olan meseleler getirilebilir. Siyasi menfaat ve ideoloji farkları yüzünden Birleşmiş Milletlerin tavsiye ettiği tedbirlerin kabulü imkânsız oluyor.

Birleşmiş Milletlere verilen görevin görülmesi hususunda ilk tedbir bir Milletlerarası Divan yaratmaktır. Buraya, bizzat kişiler başvurabilmelidir. Buna varıncaya kadar da bir Milletlerarası Ajans yaratılmalıdır. Buraya, hürriyetlerinin bozulduğunu gören kişiler ve kişi grupları başvurabilmelidir. Bu ajansın da, onları tatmin etme yetkisi olmalıdır.

Bu maksatla, hazırlanmakta olan Pacte projesine, bir İnsan Hakları Daimî Komitesi yaratılması hususunda maddeler kondu. Fakat, buraya da, kişiler değil, sadece devletler başvurabilecektir.

Bundan sonra yazar, eğer Birleşmiş Milletler, insan hürriyetlerine saygıyı sağlama hususunda, şimdiye kadar tesirli bir ilerleme gerçekleştirememiş ise, bu, bir çok devletlerin müsaade etmemesinden ve devletlerin, 1947 de olduğu gibi 1950 de de bir ferdî müracaat hakkını kabule hazır olmayışlarından ileri gelmiştir, diyerek sözünü bitiriyor.

İKTİSADİ DURUMUMUZ HAKKINDA BARKER HEYETİ RAPORU ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası tarafından görevlendirilen ihtisasları muhtelif 15 kişilik bir heyetin hükümetimizle işbirliği ederek hazırlanmış olduğu rapor 1951 senesinin ortasından itibaren ilgililerin tetkiki-ne amade bulunmaktadır. Bu rapor hakkında şimdiye kadar günlük gazete-lerde bir kaç yazı çıkmış ve resmî şahsiyetlerin beyanâtı arasında bir rapordan bahsedildiği olmuştur. Fakat bundan başka rapor hakkındaki umu-mi akis bu mühim vesikanın icabettireceği derecede kuvvetli olmamıştır. Raporun önsözünde, eser sahipleri bu raporun Türk İktisadiyatı üzerine ha-zırlanmış ilk eser olmadığına işaret etmişler, bu etüdün de eskileri gibi ilgi-sizlikle karşılaşması ihtimalini düşünerek endişe izhar etmişlerdir. Bunun-la beraber eski raporların systemsizliğine ve yeknesak bir görüş ve kavra-yışla kaleme alınmadığına temas ederek, kendi raporlarının Türk iktisatçı-ları ve efkârı umumiyesi tarafından daha büyük bir ilgiye mazhar olacağı ümidini ifade etmişlerdir.

Bu eserin temas ettiği konulara, üzerinde durduğu problemlere ve bu husustaki teşhis ve tavsiyelerine dair aşağıda kısa bir izahat vereceğiz. Fa-kat buna başlamadan önce şunu söyleyebiliriz ki, bu eser son zamanlarda 20 inci Asır Araştırma Fonunun Mr. Thronburg riyasetindeki bir heyete yaptır-dığı etüdden çok daha ihatalı ve derindir; vardığı neticeler teşhis ve tavsi-yeleri de oldukça farklıdır. Bu raporda iktisaden kalkınmamızla ilgili bütün problemler bu sahalarda ihtisası aşıkâr olan tanınmış ilim adamları tarafın-dan birer birer ele alınmıştır. İçinde iktisatçılarımızı olduğu kadar, mühen-dis, idareci, terbiyeci, politikacı v.s. gibi pek çeşitli zümreleri son derece il-gilendirecek bahis ve problemler vukufu tetkike tabi tutulmuştur.

Rapor iki kısımdan müteşekkildir. Bu iki kısım içinde en dikkate değer noktaları kısaca gözden geçirmek, raporun mahiyeti hakkında bir fikir e-dinmek ve hükme varabilmek için zaruridir.

Giriş kısmında, bu raporda öne sürülen problemler büyük bir zümre ta-rafından münakaşa ve üzerinde düşünme mevzuu yapılmazsa, bu etüdün beyhude yere yapılmış olacağı ve eserin harekete tesir bakımından rolünün zayıf kalacağına işaret edilmektedir. Bundan sonra Türkiyenin münferid meselelerinin teferruatlı tetkikinden ziyade, problemlerin geniş ve umumî

prensip cephesinden ele alındığı bildirilmektedir. Tavsiyeler de eskiden mevcut tedbir ve teşebbüslerin ıslahı ile Türkiyenin imkân ve ihtiyaçlarına uygun bir programın ana hatlarına temasdan ibaret bulunmaktadır. Sebep leri ilerde daha vazih olarak izah edileceği üzere, tavsiyelerin büyük bir kısmının devlete teveccüh ettiğine de bilhassa işaret edilmektedir.

Eserin birinci kısmında, ilk bahis olarak tarihten devir aldığımız sosyal bünyenin, iktisadî inkişafımız bakımından arzettiği meselelere temas edilmektedir. Ziraî bir iktisadî bünyeye sahip köylü bir cemiyet olan Osmanlı İmparatorluğunda, Ortazaman kültür ve zihniyetinin İslâm dininin fatalizmi teşvik eden, değişmeye mukavemeti artıran tesirlerinin iktisadî inkişaf için ne kadar gayrı müsait bir muhit teşkil ettiği vakıası üzerinde durularak, Atatürk inkılâbı ile iktisadî inkişafımızın manevî muhitinin bugün artık hazırlanmış olduğu hatırlatılmaktadır. Bundan sonra iktisadî inkişafımıza maddî muhiti ve şartları verecek olan tabîî ve beşerî kaynaklarımızın tetkiki ele alınarak şimdiye kadar bu kaynaklarımızı kullanım tarzımız ve politikamız kritik bir nazarla gözden geçirilmektedir. Vardıkları netice bakımından bizim için en dikkate değer noktalar şunlar olabilir: İnkılâbımızdan bu yana başardığımız iktisadî ilerlemeler millî gelirimizi hissedilir derecede artırmamıştır. Hatta harp yılları esnasında istihlâk seviyesi ve hayat standardı bir hayli düşmüştür. Nüfusumuzun meslekî terkihi de göz önüne alınacak olursa, bu da aynı neticeyi tevlit etmektedir. İnkılabımız esnasında ziraat, sanayi, ticaret ve nakliye şubelerinde çalışan nüfusun nisbetlerinde göze batır bir değişiklik olmamıştır. Bunun en büyük sebebi ziraî inkişafın ağırlığıdır. Filhakika istihlâk ve gıda maddeleri istihsalini garanti etmeden diğer sınıflara nüfus eklemek imkânı mevcut değildir. (Raporun mumlu kâğıtla basılmış İngilizce aslı S. 29) Türkiye buna mukabil iktisadî hayatını muvazeneli bir şekilde inkişaf ettirecek bir iktisat politikası takip etmemiştir. Memleketin bir kısmı asırlar önceki haliyle gayet iptidai bir hayat seviyesi ve iktisat nizamına sahip olduğu halde diğer kısımları modern bir sanayi memleketi manzarası arz etmektedir. İktisadî terakkiden bütün vatandaşlar müsavi olarak istifade etmemiştir. (S. 41-42) Sanayileşme hamlesi ve hareketi yanlış bir faraziye üzerine kurulmuştur. Ziraatı inkişaf ettirip, halkın büyük kütesinin iştirak kuvvetini artırmadan girişilecek sanayileşme hareketi, esaslı inkişaf temelinden mahrum olacaktır. Halbuki Türkiyede ziraat sanayileşme hareketi yanında ihmale uğramıştır. Bundan başka sanayileşme politikası içinde de bir çok hatalar yapılmıştır. Devlet memleketin gelir ve tasarruf seviyesi bakımından fakirliğini ve bu sebeple sanayi kalkınmasının hususî teşebbüs tarafından finansmanı kabiliyetinin mahdutluluğunu ilk günlerden itibaren hesaba katarak ortaya

atılmıştır. Fakat bu faaliyeti ile devlet yanlış sahalara el atarak hususî teşebbüsün cesaretini kırmıştır. Bundan başka devlet sermaye yatırım politikası şuurlu ve sistemli bir plân ve programdan mahrum olarak tatbik edilmiştir. Devletin yatırım politikası, gerek plânlama gerek sarfiyat, gerekse icra safhasında hiç bir koordinasyona tabi tutulmadan yapılmıştır. Bu politika merkezi bir plânlama otoritesinin tetkik ve tasvibinden geçeceği yerde, Sümerbank Etibank gibi müstakilen yatırım kararı vermeye selâhiyetli otonom devlet teşekkülleri tarafından verilmiştir. Heyet tavsiyeler kısmında iktisat sistemi içinde bütün yatırımları kontrol ve plâna tabi tutacak bir merkezi plânlama otoritesinin zaruretine işaret etmektedir. (S. 58, 59). Sanayideki inkişafın tatminkâr olmayışının sebeplerinden biri de, sanayi hayatının yalnız fizikî sermaye, makina temini suretiyle yürütülmeyip, ihtisas sahibi, idareci, teknisyen v.s. gibi personele ihtiyaç gösterdiğinin gözden kaçırılmasıdır. Nitekim terbiye ve eğitim işleri sanayileşme hareketi ile ahenkli ve koordine bir halde inkişaf ettirilmemiştir. (s. 48) Tavsiyeler bahsinde heyet bilhassa eğitim ve idare hususunda şayanı dikkat tavsiyelerde bulunmakta ve bu gün görülen aksaklıkların bir an evvel tamiri zarureti tebarüz ettirmektedir. Eğitim sistemimizin ileri bir sanayi memleketinin icabettirdiği derecede hür düşüncüyü teşvik etmediğine, değil ilk mektep ve orta tahsilde, üniversite seyivesinde dahi talebelerin müstakil düşünme ve karar vermeye kadir şahsiyetler haline getirilmediğine dikkati çekmektedir. Sanayi kalkınması ile beraber gitmesi gereken teknik ve meslekî öğretimin ihmalî veya tatminkâr elemanlar yetiştirmekten uzak oluşuna işaret edilmektedir. İlk öğretim kampanyasının ehemmiyeti inkâr edilmemekle beraber, bundan sonraki öğretim safhaları ile koordinasyon kurulmadığı ve köyde okuma yazmayı kıymetlendirecek muhit yaratılmadığı takdirde bunun pratik neticesinin zayıf olacağı belirtilmektedir. Bundan sonra halkın çalışma gücünü artıracak sağlık ve hıfzıssıhha tedbirlerinin, hastahane, doktor, hastabakıcı adedinin kifayetsizliği üzerine dikkat çekilmektedir. Bundan sonra umumiyetle idarî organizasyonumuzun, tenkidine geçilerek temerküzün mahzurlarına, mes'uliyetten kaçma, şahsiyeti ezmenin zararlarına işaret edilmektedir. Memur ve idareci seçimi ve terfiindeki aksaklıklardan bahsedilmekte ve mahallî idarelerin otonomilerinin azlığındaki isabetsizlik belirtilmektedir. (S. 214 - 247).

Sanayi politikamızın tatminkâr netice vermeyişinin âmillerinden biri de devletin fiskal siyasetindeki yanlış tedbirlerdir. Devlet borçlanmaları suretiyle merkez bankasından temin edilen paralar daha çok büyük tüccar sahibi v.s. gibi mahdut imtiyazlı bir zümrenin eline geçmiş bunlar da bu işte kuvvetini emlak ve mücevherat gibi verimsiz sahalara yatırarak verimsiz

yatırımı teşvik etmiştir. Vergi sistemi ticarî ve zirai gelirleri hemen hemen vergiden muaf tuttuğu için vergi yükü daha çok hizmet erbabı üzerine yığılmış vasıtalı vergiler de fiatları artırarak, piyasaya aksedecek efektif talep bu suretle sanayii teşvik edemeyecek şekilde zayıflamıştır.

Ancak ana hatlarını verebildiğimiz bu teşhis ve müşahedenin ne kadar isabetli olduğu meydandadır. Fakat buna rağmen heyet kül halinde devletin iktisadî hayatımız üzerindeki tesirlerinin müsbet olduğuna, bir çok israflara, yanlış kararlara rağmen Türkiyede devletçilik politikasının isabetine kani bulunmaktadır. Devlet yatırımı olmasaydı, bu gün varılan neticelere hususî teşebbüs kanalı ile varmamızın muhtemel olmadığını da hatırlatmaktadır. (S. 19). Vardıkları sonucun dayandığı delil daha sonraki tahlillerinde daha iyi anlatılmaktadır. Bu delil kısaca, Türkiyenin vasati olarak düşük gelire sahip bir memleket oluşu, enflasyona gitmeden sanayi kalkınmasının finansmanının ancak vergi geliri ve bütçe fazlalığı ile temin edilen fonlarla yapılabileceği hakikatidir. Esasen rapor Türkiyenin iktisadî inkişafının temelini verecek sermaye yatırım politikasını tesbit ederken, başta da işaret ettiğimiz üzere herşeyden evvel devlete hitabetmektedir. Bu hal son zamanlarda fazla tetkike dayanmadan efkârı umumiyemizde beliren liberal ve kontrolsüz bir iktisat politikası cereyanına taraftar olanlara bir ihtar olarak hatırlatılabilir.

Raporun ikinci kısmında daha çok heyetin tavsiyeleri yer almaktadır. Bu bölümde de mevcut plânlarımıza, iktisat politikası tatbikatımıza temas edilerek tatminkâr görülmeyen noktalar belirtilmekte ve kendi tavsiyeleri teklif edilmektedir. Bu tavsiyeleri bazı faraziyelere istinad etmektedir ki, programlarının realist olup olmadığını tayin edebilme noktainazarından bunları kısaca zikretmek yerinde olabilir. Programın tatbik edileceği müteakip senelerde, millî savunma masraflarının halihazırdaki seviyeyi muhafaza edeceği, artımayacağı farzolanmaktadır. Dış alemde cihan şümül bir buhran zuhur ederek, dış ticaret yoluyla bu Türk iktisadını mutazarrır etmiyecektir. Programın devamı müddetince Türkiyede nisbî bir fiat istikrarı idame ettirilecektir. Keza bu esnada Türkiyenin tediye blânçosunda içeri giren yabancı sermaye, dış borçlar mürettebatının ifası maksadiyle dışarı çıkan sermayeden daha fazla olacaktır. Programın tatbiki esnasında yatırımdaki artış nisbeti gelirdeki artış nisbeti kadar olacaktır. Nihayet Türkiyenin hususî teşebbüsü inkişaf ettirme isteğinde olduğu da farzedilmiştir.

Bu faraziyelerin realist olduğu, tahakkuk ettirilmelerinin imkân dahilinde bulunduğunu teslim etmek makul olur. Bu şartlar dahilinde heyetce teklif edilen tavsiyelerin ana hatlarını tahlil edebiliriz.

Herhangi bir yatırım politikasının gayesi insan emeğinin produktivitesini artırmak olduğuna göre, bilhassa Türkiye gibi az gelişmiş bir memlekette yatırım, yalnız makina ve tesisat gibi maddî sermayenin artırılması gayesine değil, aynı zamanda insan kaynaklarının sıhhat ve terbiyesi suretiyle sosyal ve manevî cephenin inkişafına da müteveccih olmalıdır. Son zamanlarda bilhassa Birleşmiş Milletlerin Sosyal ve Ekonomik Konseyi tarafından selâhiyetli kimselere yazdırılan, az gelişmiş memleketlerin kalkınma metod ve tedbirlerine dair muhtelif eserlerde bilhassa bu manevî muhit ve şartlar üzerinde durulmaktadır. Nitekim Milletlerarası Banka Heyetinin Memleketimiz hakkında hazırlamış olduğu bu raporda da sık sık meselenin bu cephesi ile karşılaşılmaktadır. Nitekim bilgi ile, rasyonel hareketle, medeni zihniyetin icabettirdiği tavır ve davranışla meselelerimize yaklaştığımız takdirde elimizde mevcut imkânlardan çok yüksek randıman alabileceğimiz, hattâ harici yardıma fazla muhtaç olmadan büyük bir kalkınma hamlesi yapabileceğimiz, raporun varmış olduğu en mühim netice olarak kabul edilebilir. Nitekim devlet iktisat politikasının yüksek genel kurmayı mevkiinde olacak ve iktisadî, malî politikamıza ilim ve vukuftan gelen bir istikrar ve devamlılık vererek onu her an sistemsiz ve opportünist müdahalelerden kurtaracak bir merkezî plânlama veya koordinasyon heyetinin kurulması üzerinde ısrarla durulmaktadır. Nitekim böyle organlar İngilterede ve Amerikada mevcuttur. Hükümetin alacağı iktisadî tedbirler, girilecek uzun ve kısa vadeli teşebbüslerin mevcut şartlar ve ihtiyaçlara nisbetle isabet derecesini takdir ve bu hususta hükümete bilgiye müstenid tavsiyelerde bulunma bu organların vazifesidir. Türkiyede de kendi iktisatçılarımızdan ve ecebi mütehassıslardan istifade ederek böyle merkezî bir İktisat Genel Kurmay Heyeti kurulmasına hayatî bir zaruret vardır; bunun liberalizm veya devletçilik gibi doktriner ve nazari mülâhazalarla hiç bir ilgisi yoktur. Nihayet Barker heyetine dahil iktisatçıların bu tavsiyeyi sosyalist veya kolektivist ideoloji mülâhazasıyla ortaya attıklarından şüphelenmek mânâsız olur. Dava iktisat politikamıza bilgisizce ve amatörce müdahaleleri önlemek, mahdut kaynaklarımızı en isabetli istikametlere sevk etmek, iktisadî kalkınma hamlelerimize bir sistem vererek, mazide olduğu gibi birbirini nakzeden, asıl hedefe erşmeyi geciktiren koordinasyonsuz hareketlere son vermektir. Raporun muhtelif yerlerinde, meselâ sermaye yatırımı faaliyeti-mizi aksatacak, bazı temayüllere şuurlu devlet müdahalesi ile son verilmesi ve bunun için bir çok kontrol tedbirlerinin alınması tavsiye edilmektedir. Hususî yatırımların kontrolü, enflasyonun tasarruf ve yatırım isteğini azaltmaması için memleket içindeki efektif talebin kontrolü ve bunun icabettirdiği fiskal tedbirler, yabancı sermaye ve finansman kaynaklarımızın rasyonel bir surette kullanılması imkânını sağlayacak döviz rasyonmanı veya büt-

cesi gibi tedbirler, bize iktisadî inkişafımız için iktisadî hayata asgarî müdahale lâzımdır, doktrinine sahip olanlardan çok farklı bir yol göstermektedir. (S. 60, 61, 296, 303).

Heyetin yatırım programı için tavsiyelerinde hâkim olan mülâhazalar da son derecede dikkate değer: Hedef Türkiyenin atıl ham madde ve insan gücü kaynaklarını çalıştırabilmek ve değerlendirebilmek; herşeyden evvel kolaylıkla temin edilebilecek sermaye ve mütehassis işçilerle işliyecek şubelerden yatırım faaliyetine başlamak; uzun vadeli sermaye yatırımlarını ve dış borçlanma ile tediye bilânçosunda daha ağır bir borç mürettebatı yaratacak yatırımlardan çekinmek, bilakis tediye blânçosunu ferahlatacak ihracatı teşvik edecek şubelerden başlamak; lüks maddelerden ziyade günlük ihtiyaç maddeleri istihsal edecek şubeleri ön almak; az işçi çalıştıracak fakat buna mukabil ağır sermaye sarfiyatını icabettirecek projelerden çekinmek gibi prensipler yatırım programı hususundaki tavsiyelerine hâkim olan mülâhazaları teşkil etmektedir.

Raporda, ziraat, ormancılık ve balıkçılık; sanayi ve madencilik, ulaştırma ve enerji; Devlet teşebbüslerinin organizasyonu ve hususi teşebbüslerin teşviki; Eğitim ve umumî sağlık; malî organizasyon ve politika; Dış ticaret ve iktisadî münasebetler durumu; en son bahis olarak da iktisadî kalkınma programı ve finansmanı bahisleri içinde ilgili mevzular birer birer ele alınmaktadır.

Türkiyenin zirai problemi şu şekilde vazedilmektedir. Nüfus senede % 2 nisbetinde artmaktadır; gıda ve zirai mahsuller her sene asgarî bu nisbet içinde arttırılamazsa, bu gün zaten düşük olan hayat standardı gittikçe gerileyecektir. Bundan başka her sene çalışan nüfusa 200 bin kişi iltihak etmektedir. Bunların mahdut toprakları işleyen esasen kalabalık çiftçi nüfusa iltihakı esasen ferd başına isabet eden düşük verimi büsbütün azaltacak ve zirai nüfusun işsizliğine müncer olacaktır. Bilhassa iktisaden gelişmemiş ziraat memleketlerindeki zirai nüfus fazlalığı ve verim düşüklüğüne iktisatçılar gizli işsizlik (disguised unemployment) adı vermektedirler. Her sene iş gücüne iltihak eden bu 200 bin kişilik zümrenin başka sahalara nakledilmesi ve ziraattan başka iktisat şubelerinde artan nüfusun beslenebilmesi için zirai verimi artırmak en başta gelen bir hedeftir. Bu hususta başlıca üç tedbir ele alınmaktadır; bir kere ziraate makine ve sermaye (gübre v.s.) tatbik ederek sarfolan iş gücünün heder olmasını önlemek, tasarruf edilen zirai nüfusu, muntazam ve devamlı bir iş gücünden mahrum sanayie nakletmek zarureti vardır. Bu bakımdan yüksek nisbette işçi kullanan sanayi şubelerinde şuurlu bir yatırım politikasına olan ihtiyaç bu münasebetle de meydana çıkmaktadır. Ziraatda makine kuvveti ve sermaye tatbiki hasılayı

mutlak olarak artıracacağı gibi işçi başın düşen verimi de çok yükseltecektir. Ziraata makina tatbiki mevzuunda köylü muhafazakârlığından çekinmek doğru değildir. Köylü misal gösterildikçe üstün istihsal metodlarını kolaylıkla kabul eder. (S. 71 - 72) Ziraat hasılayı artırmak için diğer bir tedbir de toprak ıslahatı yani topraksız köylüye büyük ve işlenmiyen çiftliklerin dağıtılması, ziraata müsait yeni topraklara fazla zirai nüfusun iskânı çarelerini aramaktır. (S. 78) Köylü nüfusun emeğini kıymetlendirmek ve bilhassa mevsim işsizliğini önlemenin en mühim yollarından biri de köy küçük sanatlarını teşvik etmektir. (79) Bu yollardan gidilerek köy ve ziraat kalkınması tedbirlerinin önüne çıkan mühim maniaların başında da, artık daimî bir dert kaynağı gibi görülen sistemsizlik ve koordinasyonsuzluk gelmektedir. Buna tipik bir misal olmak üzere aşağı yukarı aynı mevzu ile meşgul oldukları halde Toprak Mahsulleri Ofisi, Tekel Bakanlığı, Ziraat Bankası ve Tarım Bakanlığının takip ettikleri politika arasında bir insicam ve koordinasyonun mevcut bulunmayışı zikredilmektedir. Ziraata makina tatbikinin toprak mülkiyeti bakımından arzettiği hususiyete de temas edilerek, büyük mülkiyetin makina tatbiki bakımından temel organizasyon şartı olarak telâkkisi yanlış görülmekte, kooperatifleşme yoluyla küçük mülkiyetin makina tatbiki için gereken büyük işletme evsafını kazanabileceği, keza traktör sahiplerinin kendi topraklarının işlenmesi bittikten sonra bunu diğerlerine kiralaması suretiyle aynı hedefin tahakkuk ettirilebileceğine işaret edilmektedir. (S. 96). Zirai kalkınmamızda karşılaşılabilecek diğer bir güçlük kaynağı da teknik eleman noksanı ve bilhassa teknik bilgileri köylere kadar götürecek eğitim ve propaganda ekiplerinin ve teşkilâtının noksanlığıdır. Heyet Gediz ve Seyhan gibi sulama projelerinin bugün için bırakılmasına taraftardır. Sebep olarak da bu projelerin büyük sermaye sarfını icabettireceği, bu mahdut sermayeleri bugün daha başka sahalarda daha verimli işlere kullanmanın mümkün olacağı, nihayet bu gibi büyük projelerin verimli olabilmesi için istihsal organizasyonu ve çeşidinde esaslı değişikliklere (entansif ziraat, çeşitli mahsul v.s. gibi) ihtiyaç bulunduğu ileri sürülmektedir. (S. 98 — 99).

Ziraatımızda ıslaha muhtaç diğer bir nokta da zirai kredi meselesinin hallidir. Ziraat Bankasının kredi politikası tenkid edilmektedir. Zirai kredi uzun vadeli olmalıdır; kredi için teminat ve rehinden çok, istihsal kapasitesi nazarı itibara alınmalıdır; kredinin seçiminde konservatif davranılmamalı; kredinin kullanılacağı mahreç her şeyden evvel mütalâa edilmelidir; keza eskiden olduğu gibi kredi miktarını çok cüz'î miktara inhisar ettirmek verilen kredinin israfından başka bir netice vermez. (S. 99, 100). Bundan başka devletin fiat seviyesi yolundan yani sübvansiyon ver-

mek suretiyle ziraati teşviki isabetsiz ve verimsizdir. Ziraî mahsul fiat bakımından inelástiktir. Müstahsil istihsal edebildiği kadar etmiştir. Asıl ziraî teşvik eğitim ve teknik yardım, pazara arz etme yollarından olmalıdır. (103, 104). Ziraatta standardizasyon, antrépo ve stok etme vasıtalarının inkişaf ettirilmesi, satış kooperatiflerinin geliştirilmesi gibi önemli mevzular da ele alınmıştır. Bundan sonra balıkçılığın önemi üzerinde durularak bugün ufak bir teşebbüs ve gayretle, israf edilmekte olan bu mühim kaynağın mühim gelir getirir bir şube haline gelebileceği belirtilmektedir; ormancılıkta da bazı organizasyon ve işletme meseleleri üzerinde durulmuş ve ormanların devlet mülkiyetinden çıkarılmasının hatalı olduğu ifade edilmiştir. (S. 120).

Sanayileşmemiz hakkındaki noktai nazarlarına daha evvelki bahislerde temas etmiştik. Evvelce verilen umumî prensipler muvacehesinde sanayi kuruluşu ve sermaye yatırımdaki sıra hakkında fikir beyan edilerek, eskiden kurulmaya teşebbüs edilen bazı sanayi şubelerinin (sun'î ipek, tayyare motörü v.s. gibi) Türk iktisadî devlet bünyesi için müsait olmadığı tebarüz ettirilmektedir. Halen sanayimizin mühim dertlerinden birinin kaba işçilerin çok seyyal bulunuşu keyfiyeti olduğuna ve bunu önlemek için alınan sosyal hizmetler maliyetinin ağırlığına işaret edilmektedir. Devlet teşebbüslerinin idare ve kontrolü da tenkid edilmektedir. Bunların yatırım politikalarındaki koordinasyon noksanına daha evvelce temas edilmişti. Genel İktisat Encümeninin ve Genel Murakabe Heyetinin kifayetsizliği, bu devlet teşebbüsleri üzerinde müstehlikin ve parlâmentonun hiçbir kontrole sahip olmayışı cepheleri bilhassa belirtilmektedir. Devlet iktisadî teşebbüsleri personelinin aşağı yukarı memur statüsüne tabi olmalarındaki hata gösterilmektedir. Buna mukabil yatırım ve işletme mes'uliyetlerinin birbirinden ayrılması, Sümerbank ve Etibank'dan bankacılık fonksiyonlarının kaldırılması, işletmelerin operasyonunda ilgili Bakanlıkların daha geniş bir rol oynaması, İnhisarların İşletme Bakanlığına devri ile Gmrüklerin de Maliye Bakanlığı vazifeleri içine alınarak Tekel Bakanlığının lâğvı tavsiye edilmektedir.

Devlet iktisadî teşekküllerinin hazinenin kefaletini haiz bonolarla Merkez Bankasından gerek yatırım, gerekse cari masraflarını karşılamak üzere kredi temini usulüne son verilmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Daha sonra devlet sanayii ile hususî teşebbüsler arasındaki münasebet bahis konusu edilmekte ve dikkate değer müşahedelerde bulunmaktadır. Devlet hususî teşebbüse rakip sahalarda faaliyette bulunmamalıdır. Devlet teşebbüsleri daha çok âmme hizmeti mahiyetini taşıyan sahalara ve bir de kilit mevkiinde veya esas sanayi şubelerine (demiryolu, liman, ağır

sanayi, kömür, gaz, elektrik, v.s. gibi sahalar kasedilse gerekir) inhisar etmelidir. Bu takdirde devlet ve hususî sanayi birbirine rakip olmaktan ziyade mütemmim olacaktır. Mamafih Türkiyede bu sahalar dışında kalan devlet teşebbüsleri daima hususî teşebbüs aleyhine çalışmamıştır. Meselâ devlet mensucat sanayii takip ettiği fiat politikası dolayısıyla hususî teşebbüse büyük kâr temin etmiştir. Bazı devlet fabrika ve işletmelerinin satılması lehinde başlayan cereyan hakkında da heyet, bunun fertler elindeki sermaye azlığı dolayısıyla bir çok finansman güçlükleri yaratacağı, fertlere kolaylıkla devredilemeyeceği kanaatini izhar ettikten sonra bugün asıl mühim meselenin işletme ve organizasyonda ıslah olup, mülkiyet değişmesi olmadığını ilâve etmektedir. (S. 201, 202).

Ulaştırma meselelerimiz hakkında raporda bilhassa zikre değer nokta bugünkü 9 senelik kara yolları programının fazla iddialı görülmesidir. Memleketimizin iktisaden inkişafına hizmet edecek yollar bu programda derpiş edilen büyük şoseler ve ana yollardan ziyade, bu ana yolları besleyecek kasaba ve köyleri birbirine bağlayacak besleyici yollardır (feeder roads). Bundan başka bu gün dış ticaret rakamlarımıza bakıldığı zaman memlekete giren motörlü taşıt ve benzin ithal masraflarının ticaret muvazenesini güçleştirecek seviyeye çıkmış olduğunu da gözden uzak tutmamak lâzım gelir. (S. 158 — 170). Enerji mevzuundaki yatırım projelerimize gelince, elektrifikasyon programımızda, bu programın sulama programı ile koordine edilmemesi bakımından hatalı oluşu tebarüz ettirilmiştir. Bundan başka evvelce zikredilen ana hedef ve mülâhazalar hatırlatılarak, bu projelerin büyük yabancı sermaye masrafına yol açacağı, buna mukabil teknik mahiyeti itibariyle az işçiyle çalışan bir sanayi olduğu için, Türkiyedeki işsizliği hal bakımından tesirinin zayıf olacağı haber verilmektedir. Bu projelerden istifade ancak diğer sanayi şubeleri ile ahenkli ve beraber gittiği takdirde tam olabilecektir. (S. 181, 182).

Devletin takip ettiği para ve maliye politikası bahsine gelince, harp içinde ve sonunda Türk ekonomisinde tezahür eden enflasyon hareketi, bilhassa harp sonunda memlekete geniş mikyasta dış yardım yapıldığı halde, sermaye yatırımının çoğalmasına mâni olmuştur. Enflasyon fertlerin tasarruf şevklerini kırmış, mevcut tasarrufların da istihsal kapasitesini arttıracak sahalara gidecek yerde, gayri menkul spekülasyonuna, hususî mesken inşaatına ve fiat tereffülerinden istifade ederek daha büyük kârlar temin edilen mal ve envanter stoklarına yatırılmasına sebep olmuştur. (S. 257; 258). Devletin masraflarını uzun müddet açıkla kapatması ve bu yüzden borçlanması Türkiyede enflasyonun en mühim âmillerinden biridir. Çünkü devlet diğer memleketlerde olduğu gibi borçlanma suretiyle fertlerin

elindeki iştirak kuvvetini alarak efektif talebi kısmamaktadır. Diğer memleketlerde bilhassa İngiltere ve Amerikada harp içindeki borçlanma enflasyonla mücadele tesirli bir silâh olduğu halde, Türkiyede devlet borçlanmasının tesiri tamamiyle tersinedir. Türkiyede maliye tarafından çıkarılan borç senetlerinin ancak yüzde 10 u fertlere satılabilmekte, mütebakisi Merkez Bankasına ve ticaret bankalarına satılmaktadır. Merkez Bankasına satılanlar doğrudan doğruya para hacminin artması, ticaret bankalarına satılanlar da, bu senetler bankaların investisyon portföylerinde âdeti para kadar likid oldukları için banka kredisinin, yani diğer nevi paranın artması neticesini vermektedir. Harp sonunda bir çok memleketlerin devlet borç senetleri piyasasını müstekar tutmak için, bu senetleri sabit fiattan Merkez bankalarının satın aldirma politikaları ticaret bankalarına intikal eden senetlerin de enflasyoncu bir tesir yaratmaları neticesini vermiştir. Bu suretle yeniden yaratılan iştirak kuvvetinin Türkiyede dar bir mühit içinde temerküzü, devletin borçlanma siyasetinin enflasyonist tesirlerini büsbütün arttırmıştır.

Devlet borçlarının artmasına ve Merkez Bankasının emisyonunun kabarmasına en fazla sebep olan vakıa, devlet iktisadi teşebbüslerinin ve Toprak Ofisin, hazine kefaletini haiz senetlerle avans alabilmesidir. Bu usul mutlak surette durdurulmalıdır. Bu teşebbüsler uzun vadeli sermaye taleplerini, Merkez Bankasının kısa vadeli olması gereken avansları ile değil, sermaye fonlarını mutad olarak artırma metodları ile karşılamalıdır. Cari masrafları için kısa vadeli krediyi de Merkez Bankasından temin etmemelidirler. Bütün kısa vadeli masraf karşılığı kredi, Maliye Bakanlığından temin edilmelidir. Aksi takdirde bütçe vahdeti ve masrafların merkezî kontrolü prensipleri ihlâl edilmiş ve dolayısıyla bütçe yoluyla millî ekonomiyi düzenleme mekanizması tahrip edilmiş olur. (257—265).

Para hacminin daha tesirli kontrolü için gerek Merkez Bankamızda gerekse, ticaret bankalarımızın işleyiş ve politikalarında bazı mühim değişikliklere ihtiyaç vardır. Merkez Bankamızın bugünkü reeskont kolaylıkları kifayetsizdir. Halihazırda ticarî reeskontların müddeti 90 gün, zirailerin 9 ay olarak tahdit edilmiştir. Bu kayıt ticaret ve sanayiın haklı kredi ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Filhakika pek az ticarî poliçe reeskont edilmektedir. Heyetin kaatince bu müddetler bir seneye çıkarılmalı ve finansman hususunda kemmi bir hudut konmamalıdır. Türkiyede inkişaf etmiş bir para ve sermaye piyasası mevcut bulunmadığı için başka memleketlerde en tesirli bir kredi kontrol metodu olan açık piyasa muamelelerine T. C. Merkez Bankasının tevessül etmesi mümkün değildir. Bununla beraber bazı kalitatif tedbirlere müracaat ederek kredi kontrolünün temi-

ni mümkündür. Meselâ, ticaret bankalarının avans ve envestisman kalemleri ile sermayeleri arasındaki nisbetleri tayin, âdi mevduat ile kasa mevduatı ve rezervleri arasındaki nisbeti tesbit, bankaları yatırım portföylerindeki kalemlerin mahiyetini zaman zaman tayin suretiyle Merkez Bankasına kredi kontrolü hususunda geniş imkânlar verilebilir. Keza bankaların teftişi işinin de başka memleketlerdeki gibi ele alınması faydalıdır. Buna mukabil Merkez Bankasının reiskont haddindeki değişiklik veya ticaret bankalarının ikrazlarında talep edecekleri faizin azamî haddini tesbit veya mevduata verilecek faiz miktarını tayin, Türkiye ekonomisinin hususî şartları muvacehesinde o kadar uygun ve hassas metodlar değildir. Ticaret bankaları bilhassa mevduatı teşvik yollarını aramalı, havale ve çek gibi banka hizmetlerini inkişaf ettirerek bankalarla halkın münasebetini sıklaştırmalı, bankacılık fonksiyonu sayılmıyan muamelelerden uzaklaşmalıdır. Mamafih son zamanlarda bankacılığın inkişafını önliyen ve mevduatın genişlemesine mâni olan en mühim sebep enflasyon olmuştur. (266—262).

Devletin vergi politikasına gelince, 1949 da gelir vergisinin kabulü ile mühim bir ilerlemeye atılmıştır. Bazı ufak firmaların muamele vergisinden muaf tutulmaları, muamele vergisinden bir çok maddelerin istisnası, 10 kişiden fazla işçi çalıştıran işverenlerin oldukça ağır içtimâî emniyet hissesine iştirak mecburiyeti, kurumlar vergisinde dahilî finansmanı teşvike yarıyacak kayıtları mevcut olmayışı, inşaata tanınan lüzumsuz muafiyetler, hayvanlar ve arazi vergisi müstesna, ziraî gelirin hemen hemen vergiden muaf oluşu ve nihayet karışık ve muğlâk damga resimleri vergi sahasındaki kusur ve eksikliklerin tipik misalleri olarak zikredilmektedir.

Dış ticaret vaziyetimiz ve tediye durumumuza geçildiği zaman dikkate değer bazı hususlara işaret edilmektedir. Ezcümle ihracatımızın son yıllarda normal bir kadro ve kalıp halinde inkişaf etmesine rağmen, tediye bilânçomuzda mütemadî açık endişeli bir durum yaratmaktadır. Bunun bir kısmı yatırım faaliyetine atfedilse bile, enflasyon dolayısıyla dahilî talebin yükselişi bunda en mühim âmildir. Türkiye bu durumu düzeltmek için dahilî fiskal tedbirlere müracaat etmek zorundadır. (S. 303). Esasen mahdut döviz kaynaklarını yatırıma tahsis edebilmek için bir döviz bütçesine zaruret vardır. (S. 296). Türkiye dış ticaret açığını ilânihaye dışarıya borçlanarak kapatma yolunda devam edemez; zira dış dış borçlar mürettebatı son senelerde ihracatımızın kıymetinin yüzde 10 nu bulmuştur. Filhakika bu son nokta memleketimizde son zamanlarda beliren bir zihniyet ve tavırla taban tabana zıttır. Birçoğumuz, Türkiyenin inkişafının yabancı sermayesi ve dış borçlanma yoluyla tahakkuk edeceğini bir iç rahatlığı ve fütursuzlukla kabul edegelmış görünüyoruz. Barker heyetinin rapordaki tah-

lilleriyle önümüze koyduğu bazı hakikatleri ve yaptığı ihtarları iyice düşünmemiz gerekmektedir' «Düyunu Umumiye» nin acı hâtıraları silinecek kadar henüz vakit geçmemiştir. Yabancı sermayeye karşı alınması gereken çekingen tavrın milliyetçilikle, hissiyatla alâkası yoktur. Mütemadiyen hediye kabul etmemize imkân olmadığına ve başka memleketlerde bize daimî hediye vermiye hazır bulunmadıklarına göre, ecnebi sermaye buyursun demek, iktisaden ne derece isabetlidir, bunun üzerinde düşünme zamanı gelmiştir, kanaatındayız.

Raporun geri kalan kısmında beş senelik yatırım programı esnasında dahilî kaynaklardan gelecek sermayenin hususî ve devlet bütçelerinden temin edilecek miktarları hakkında tahminler yapılmaktadır. 1949 senesindeki millî gelir tahminleri esas alınarak senede vasatî 900 milyon T. L. civarında bir yatırımın mümkün olduğu ve bunun yarısının devlet, yarısının da fertler tarafından yapılabileceği tahmin edilmektedir. Bu yatırım prodüktiviteyi yüzde 3-3,5 arasında artıracaktır. Gelirdeki bu artış nisbetinde tasarruf da artacak ve enflâsyona gitmeden beş sene içindeki yatırım bu nisbet dahilinde artırılabilir. Gelirdeki artışın istihlâke tahsis edilen kısmı yüzde 3,5 nisbetinde yükseleceğinden, nüfusta her sene vaki olan yüzde 2 fazlaşma hesaba katılmak suretiyle umumî nüfusun hayat standardında yüzde 1,5 nisbetinde bir yükselme mümkün olabilecektir.

Heyet muayyen sahalarda yapılması gereken yatırımların dökümlerini muhtelif tablolar halinde vermiştir. Bunlar daha çok teknik ve programın teferruatına taallük etmektedir. Bu programın başarılmasında döviz ihtiyacı ve dışardan sermaye talebi hakkında bir tahmin yürütülmemiştir. Mamafih heyet bu plânın muvaffakiyetler başarılması için Türkiyenin kendi kaynaklarına güvenebileceğini söylemektedir. (S. 333).

Buraya kadarki tahlillerimizle Barker heyetinin raporu hakkında oldukça etraflı bir fikir vermeğe çalıştık; fakat tekrar edelim, bu rapor fazla uzun ve tafsilâtlı olmamakla beraber, üzerinde uzun uzun durmamız kafa yormamız gereken çeşitli meselelerimize, büyük ışık ve vuzuh getirecek şekilde temas etmiş bulunmaktadır. Raporu tam olarak okumadan edinilecek fikir çok eksik kalacaktır. Kanaatımızca bu raporun Türkçe tercümesinin ancak 500 adet basılıp muayyen kimselere dağıtılmasıyla iktifa edilishi çok hatalıdır. Bu rapor basılıp piyasaya bol bol arz edilmeli, heyet âzalarının şiddetle arzu ettikleri gibi, münevverlemizin münakaşa ve tetkiklerine merkezi sıklet teşkil etmelidir. Buna bilhassa ihtiyaç vardır; çünkü bu rapor vardığı netice itibariyle bize nefis itimadı vermektedir. Problemlerimizi, zekâ, bilgi ve akliselimimizi kullandığımız takdirde, halle kadir ok-

duğumuzu bize haber vermektedir. Heyetin vardığı bu optimist neticeye şahsan esas itibariyle iştirâk ettiğimi söyleyebilirim.

Raporun temas ettiği hususî problemler kendilerinin de işaret ettiği gibi, tadile ve ihtilâfa mevzu olabilir. Gene şahsan kendimi ihtilâf halinde gördüğüm pek az hususî problem bulunmakla beraber, raporun heyeti umumiyesinin efkârı umumiyemizce tasvip olunacağına ve bu fikirler etrafında millî kurtuluş hamlemiz için bir kampanya açılması zaruretine kani bulunduğumu ifade etmek isterim.

Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Ankara.

Doçent Aydın YALÇIN

The Economy of Turkey: An Analysis and Recommendations for a Development program. Report of a Mission sponsored by the International Bank for Reconstruction and Development in collaboration with the Government of Turkey. Washington D. C., 1951, Pp. X—336.

A mission comprised of 15 specialists in differend fields and sponsored by the International Bank Of Development and Reconstructure has made a survey of Turkish economy with the collaboration of Turkish Government and made avaible its resulst in a mimeographed report lost summer. A limited number of its translation has also been made available to the Turkish public.

This report though not first of its kind in Turkey has been the most comprehensive and systematic undertaken so far. All the problems connected with the development of Turkish economy have been surveyed and critically considered. Country's cultural and social backgrounds, its recent reforms, technical, educational, administrative problems necessarily arising from such o comprehensive economic survey and recommendation for a programme, have been adequately treated.

The main features of the conclusions arrived at in this report may be appropriate to note, in view of the general and keen interest shown in recent literatur on the economic development of under-developed countries. In fact, this report can be considered as a case where the main principles and method of analysis displayed in the recent publications of the United Nations agencies on the subject, (Maintenance of Full Employment, 1949, Methods of Financing Economic-Development in Underdeveloped Countries, 1949, National and International Measures for Full Employment, 1949. Measures of the Economic Development of Underdeveloped Countries, 1951).

The report divides itself three parts. In the first part Turkey's historical background, her recent reforms, achievements and potentialities are considered. The vital importance of Atatürk's revolution is emphasised as a step to prepare the normal and spiritual bases for an economic development which preconditions a scientific and secular attitude towards life and environment. As to the recent achievements in economic field, report says that governments initiative in industrialization has been beneficial on the whole, despite the many mistakes and shortcomings and this result could not have been obtained through private enterprise in the absence of government initiative. This is an important warning to those who recently tend to be in favour of a free and uncontrolled economy in Turkey. It is said that in a country of Turkey's stage of development where per capita income and saving is low, and the propensity to consume is high, government's role should be recognised in directing scarce resources according to a plan and priority scale and also in capital formation through public finance. Nevertheless recent efforts of economic development through public enterprise have not been devoid of grave errors. The source of the error has been an overemphasis on industrialization without an equal and simultaneous effort to develop agriculture as a strong source of effective demand for manufactured goods; secondly industrialization shows the signs of unbalance, lack of coordination and planning. Investment programmes have not been determined according to social and economic priorities and undertaken after careful surveys. Thirdly governments fiscal and industrial policy has depressed effective demand and discouraged private investment.

Under the assumption that Turkey will be able to maintain the pattern of consumption and public and private investment of the year 1949 which is a fairly normal and non-inflationary year, the report recommends a public investment plan for five years. Turkey can fulfill this plan without and undue sacrifice of her standard of living. She can even afford to raise it by % 1.5, as the growth of population is % 2 and the rise in productivity is estimated to be % 3.5 owing to capital investment. The sources of the investment programme are assumed to become available, if inflation is not allowed to develop and the necessary internal measures for the control of effective demand are adopted. Moreover private investment should have to be controlled and induced to appropriate spheres instead of luxury building, investment on real assets and jewels etc. Investment Priorities should take the following considerations into account.

Investment should aim to provide work to idle human and natural

resources. Projects requiring high proportion of capital but less labour, more foreign capital and yielding results in long periods should be postponed. Schemes which will help to earn or save foreign exchange, produce goods of general demand instead of luxury goods should be given priority. The report, with these principles in view, does not favour ambitious electrification, land reclamation and irrigation projects, nine year trunk roads construction programme. Investment projects should be less showy but more useful for a large section of the population.

For more rational use of scarce foreign resources, a budget of foreign exchange should be adopted. Absence of policy to use foreign resources more rationally and the effects of internal inflation, have not enabled investment to rise in recent years as it ought to, despite the fact of a higher foreign aid to Turkey.

In the methods of financing public investment in Turkey, the report points to the inflationary nature of public borrowing and does not favour it owing to the fact that only % 10 of government securities could be sold to individuals. However the level of internally held public debt is observed as not to be of a size to cause an undue burden on the economy. In foreign indebtedness however, caution is recommended, as the level of foreign debt services has already attained % 10 of the yield of exports.

In monetary and fiscal policy, the report points to certain measures to ameliorate current practices of the Central Bank, and banking system, and the tax structure. The Central Bank should be equipped with new weapons (e. g. authority to change reserve ratios, the ratios of loans and investment to capital etc., in the absence of conditions for a satisfactory open market operation). It must stop advances to public corporation against bonds guaranteed by the Treasury. Banking system should increase their deposits and develop their banking services to their customers through larger use of cheques etc... Their investment functions should be detached from their banking functions. They should help industry with long term loans.

Budgetary practices which cannot be reconciled with the principle of central control of public expenditure by the Treasury, should be stopped. Nationalized industries and public corporations should obtain their funds from the treasury, yet maintain their financial and administrative autonomy. An effective control of them can only be possible by making the respective ministries responsible for their general policy of these industries. Their investment policy should be coordinated by setting up a central economic coordination staff and they should be independent in their administration and free from political interference. The yield of indirect taxation compared

to that of direct taxation is considerably high in proportion. In view of the structure of Turkish economy, and the low level of income, such a tax structure is normal for a country of the same stage of development. This is important from the point of view of capital formation through a budget surplus.

It is hard to disagree with the observation and recommendations outlined above. In the absence of more detailed quantitative data, it is in fact difficult to discuss certain particular points in more specific terms. Therefore a critic of the report has to confine itself to broad principles and general conclusions. Bearing this in mind, a Turkish economist may, after having read the report, put himself the following questions:

Will an investment plan of such a magnitude be able to solve Turkey's problems in a fairly short time? Will this investment drive in more specific terms, increase agricultural product and provide enough work for redundant agricultural population in industry in the near future? In order to have an idea on these problems, one is left with a feeling of uncertainty owing to the lack of analysis however simple, of the employment effect of recommended investment. The dilemma faced by Turkey in her economic development consist of the fact that her saving is inadequate owing to low per capita income; on the other hand forced saving through inflation is undesirable. Other alternative, saving through public finance (budget surplus) is desirable but difficult in practice and probably detrimental in its effect on industry and private enterprise. Public spending by borrowing is inflationary owing to internal and external bottle-necks and hence should be discarded. As an investment programme undertaken in an underdeveloped country such as Turkey will have to be devoted more to long term development than self liquidating projects, public finance will be under heavier burdens. How this burden will be lightened, is a grave question. Moreover, an investment expenditure creates larger demand for foreign goods and aggravate the foreign balance. Turkey on the other hand cannot go freely into foreign indebtedness owing to her already heavy debt burdens. The optimistic tone of the report about internal resources and possibilities for such a development programme should be considered by ourselves as gratifying. Because it shows us better ways of using the resources at our disposal and points to possibilities left so far untapped and untried. These assurances give us a feeling of self-confidence and determination in our efforts. Despite this happy conclusion of the report, one cannot help feeling anxiety about the size of the recommended investment programme, and the lack of analysis of extra foreign exchange requirements of a development plan of

this or more comprehensive nature. The difficulties of undertaking a quantitative analysis of extra demand for foreign aid is however recognised. Yet as if the report has left a gap in its otherwise excellent survey of analysis of Turkish economy.

This report, in conclusion, has been most valuable in bringing light to our several problems and in presenting us a comprehensive and systematic view of our economy as a basis for further discussion and study by economists, Turkish or foreign. Everybody interested in Turkish Economy should be thankful to the International Bank for its valuable contribution to the understanding of the economy of an underdeveloped country such as Turkey.

Aydın YALÇIN

Faculty of Political Sciences, Ankara.

RADYO İŞLETMECİLİĞİ VE MESELELERİ. HASAN REFİK ERTUĞ,
İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü yayınlardan
No. 1, İstanbul, 1951 Sahife 206, Fiyatı 315 Krş.

İstanbul İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü neşriyatının ilki olduğu anlaşılan yukarıki eser hakkında temas etmek istediğimiz bir kaç mühim nokta vardır. Bunlardan bir tanesi, eserin ismini ifade ettiği mevzu ile, muhtevası arasında pek az münasebetin bulunduğudur. Radyo işletmeciliği denince akla radyo işletiminin ortaya koyduğu iktisadî ve malî problemler ve bir de idare cephesi akla gelir. Başka bir tabirle radyo devlet veya hususi teşebbüs tarafından işletilince meydana çıkacak masraf ve gelir meselelerinin tahlili iktisadî mânada radyo işletmeciliğinin mevzuunu teşkil eder. İdarî mânada radyo işletmeciliğinden de eğer radyo devlet tarafından işletiliyorsa bunun idaresindeki türlü aranjmanlar, meselâ bizdeki gibi doğrudan doğruya bir devlet dairesi gibi işletme tarzı ile meselâ B.B.C. tarzında gene devlet tarafından işletilmekle beraber, müstakil bir heyetin fiilî kontrolunda bulunan radyo işletmeciliğinin doğurduğu son derece enteresan meseleler akla gelir. Hususi teşebbüs tarafından işletilen radyoların, muhtelif menfaatlar ve tazyik grupları muvacehesinde, efkârı umumiyeiyi kontrolu, bunun hudutları ve doğurduğu idarî ve politik meseleler akla gelir. Bu gibi meselelerin bugün Memleketimiz için ne kadar aktüel olduğunu işarete lüzum yoktur. Bu meseleler üzerinde tıpkı İngilterede Beveridge Komitesinin araştırma ve etüdlerine mümasil eserlerdeki gibi ciddî ve ilmî neşriyata çok ihtiyaç vardır. Fakat ne yazık yukarıki eser isminin ifade ettiği mâna hilâfına ne bu gibi meseleleri kendine mevzu edinmiş, ne de bu gibi meselelere temas edilmesi gereken bahislerde bir ilim disiplini, metod ve görüş sistemi göstermiştir. Kitapda radyo ile ilgili her bahis hiç bir sistem

ve mevzu vahdeti endişesine tabi tutulmadan sırayla ele alınmak istenmiştir. Radyo dalgaları, frekanslar, efkârı umumiye, radyonun tarihçesi, radyo konferans ve kongreleri, Türkiyede radyonun başlangıcı Basın Yayın G. Md. teşkilâtında radyo idaresi, radyo alıcı aletlerinin sayısı, programların tanzimi, saatları, neveleri, radyo evinin ve vericilerinin muhtelif kısımları, radyo müdürlüklerinin teşkilâtı, İngiliz radyosunda okul programları hakkında bir broşürden naklen İngiliz okul programları hakkında bazı izahat, radyo ve telsiz hakkında bazı mevzuat kitabın başlıca mevzularını teşkil etmektedir.

İlmî bir eserin en sonunda, evvelki bahislerin sistemli bir şekilde analizi neticesinde ancak varılabilen neticeler ve tavsiyeler bulunmak icabeder. Bu kitabın en son kısmında ifade edilen düşünceler, evvelki bahislerin mantiki neticelerinden müstakil, hemen hemen herkesin mesnetsiz ve delilsiz ileri sürebileceği dilek ve tavsiyeler mahiyetindedir. Misal olmak üzere, «Türkiye Radyo Yayın Servisine kanunî muhtariyet ve masuniyet tanınmalıdır» gibi umumi ifadeler, «Radyo idaremizi müstakil bütçeli, hususi hukuk hükümlerine tabi bir ticarî müessese şekline sokmalıyız» gibi gayet müphem fakat umumi tonu itibarıyla radikal değişiklikler icabettiren ifadeler, evvelki bahislerin muhtevası gözden geçirilecek olursa tamamiyle mesnetsizdir. İzmir, Erzurum ve Malatya gibi yerlerde verici istasyonlar kurılması, merkezî bir haber servisi kurularak Yurd içinde ve dışında muhabirler kullanılması gibi tavsiyeler de bu kabildendir. Bu gibi tavsiye ve düşünceler ilmî tahlil ve delillere dayanmadıkça, herkes tarafından bol bol yapılabilir.

Bu eser hakkında yukarıki mütalâalardan sonra, bilhassa ilim adabı ve ciddiyeti bakımından çok üzücü bulduğumuz diğer bir noktaya temas etmeden geçemeyeceğim. Bu da kitabın ilk kısımlarındaki bir bahsin, eskiden bir mecmuada çıkan bir yazıdan hiç bir atıf yapılmadan, mehzaz gösterilmeden satır satır kelime kelime aynen nakledilmiş olmasıdır. Bu hareket mevzuatımız bakımından bir suç teşkil ettiği gibi, bilhassa bir fakültenin resmî neşriyatı arasına giren bir eserde bu tarz bir ihmal ve laubaliliği sükutla geçiştirmeye imkân yoktur. Kitabın 16 ncı sahifesinden 32 ncı sahifesine kadar devam eden «Efkârı Umumiye» başlıklı bahis, benim Siyasi İlimler Mecmuası Sayı 170, Mayıs 1945, de yazmış olduğum aynı unvandaki makalenin (sahife 59 - 74) aynen bu kitaba müellif ve kaynak ismi zikretmeden naklinde ibarettir. Bu mevzu üzerinde daha fazla tefsir ve mütalâada bulunmayı lüzumsuz görmekle beraber, bu hadiseyi, ilmî vekâr, ve adabın seviyesini vikaye etmekle görevli bulunan ilim efkârı umumiyesine arz etmek vazifemizdir.

Dr. Cahit Talas: La Législation du travail industriel en Turquie (Genève 1948).

Adından anlaşılacağı üzere, Dr. Talas'ın bu eseri - ki aynı zamanda doktora tezidir - iş hukukumuzun hâlâ oldukça karışık ve müphem bir manzara arzeden müessese ve meselelerini ilmî bir görüşle ele alan ciddi ve kıymetli bir inceleme hüviyeti taşıyor. Cenevre Üniversitesi profesörlerinden ve sosyal politika alanında başlıca otoritelerden olan Antony Babel'i takdirle dolu Önsöz'ünde kitabın yabancı okuyucu için arzettiği ehemmiyete işaret etmektedir. Bu eser, Cumhuriyetten beri azimle sanayileşme yoluna giren memleketimizde iktisadî ve sosyal mücadelelere takaddüm ederek yapılan bir takım kanunların, vaz'edilen ahkâmın; niçin, nasıl tedvin edildiğini ve ne suretle tatbik edildiğini göstermektedir. Tamamen oluş halinde bulunan bu müesseselerin hakkile anlaşılması için takibi gerekli en doğru usulün de bu olduğunda şüphe yoktur. Filhakika, zaman ve mekân bakımından mukayese, kanunların ruhuna nüfuz bakımından, bilhassa mevzuatı ve tecrübeleri yeni olan memleketimizde, kat'i bir ehemmiyet taşımaktadır.

Eserin muhteva ve bünyesi de, takip ettiği metod kadar, mevzu ve gaye ile ölçülü ve ahenklidir. Filhakika inceleme bir giriş kısmı ile dört bölümü ihtiva etmektedir. Birinci bölüm Anadolu millî hareketine takaddüm eden devrede Türk iş mevzuatına tahsis edilmiştir. İkinci bölümde 1921 - 1936 yılları arasında çıkarılan kanunlar tetkik edilmiştir. Üçüncü kısmın mevzuu 8 haziran 1936 tarihli ve 3008 sayılı İş Kanunudur. Dördüncü bölümde 1945 yılında işçinin himayesine dair hükümlerin yeniden tanzimi ve memleketimizle Milletlerarası çalışma teşkilâtı arasındaki münasebetler tetkik olunmuştur.

Giriş kısmında önce Batı memleketlerinde işçiyi koruma yolunda sarfedilen gayretlerin ve girişilen hareketlerin kısa bir tarihçesi yapılmıştır. Bu tetkikin ışığı altında varılan ilk netice şu olmuştur: İşçinin sağlığını korumak, iş isteme hakkı, grev hakkı, içtimai emniyet, sendika hürriyeti, dinlenme hakkı, nihayet işçinin çalıştığı teşebbüsün idaresine iştiraki hakkı gibi meseleler gerçekten sosyal sıfatına lâyık bir mevzuat manzumesinin hareket noktalarını teşkil etmelidir (Sh. 19).

Eski rejime tahsis edilen ilk kısım şu hakikatı ortaya koymaktadır: (Bir memlekette işin kanunî tanzimi, muhtelif sınaî, ziraî, ticarî, fikrî ve siyasi faaliyetlerin hasılasıdır. Sanayii ve ticareti kâfi derecede gelişmemiş, siyasi bakımdan demokratik bir rejimden mahrum bir memlekette işçiler lehine mevzuata rastlamak imkânı yoktur).

1921 - 1936 yılları arasında işçinin korunması bakımından memleketimizde müteferrik teşriî faaliyete şahit olduğumuzu belirten müellif başlıca dört kanuna temas etmiştir: Bunlar Ereğli Kömür Havzası işçileri hakkında 151 sayılı kanun, Hafta Tatili hakkında 25 ocak 1926 tarihli kanun, Millî Bayram ve tatillere müteallik 1935 tarihli kanun. Nihayet 1930 tarihli Umumî Hıfzıssıhha Kanunu. Nüfusu 10 binden az olan kasabalarda hafta tatilinin mecburî olmamasını, dinî ve millî bayramlarda tatil mecburiyeti bakımından resmî teşebbüs işçileri ile hususî teşebbüs işçileri arasında bir fark gözetilerek hususî teşebbüs işçileri için böyle bir tatil mecburiyeti vazedilmemesini tenkid eden müellif Umumî Hıfzıssıhha Kanununda işçi kadınlara ait hükümlerin eksik olduğunu belirtmiştir. Filhakika bu kanunda doğumdan evvel, 3, doğumdan sonra yine 3 haftalık izin müddeti azdır, ücret meselesi de halledilmemiştir. Sanayi ve maden işlerinde asgarî 12 yaş haddi çok aşağıdır. Ulaştırma ve ticaret işlerinde hiç bir had konmaması mühim bir eksikdir. Teftiş mekanizmasının kifayetsizliği bu kanunda bir terakki ifade eden hükümlerin de tatbikine imkân vermemiştir.

Eserin en mühim kısmı, 8 haziran 1936 tarihli İş Kanununun tenkidi tahsiline tahsis edilmiştir. Meclisdeki müzakereler ise pek sönük geçmiştir. Kanunun tatbik edileceği müesseselerin tayini için salim bir kriteriyom bulunmadığı, sanayi işçileri için 12 yaş haddinin çok az olduğu, askerî sanayi müesseselerini kanunun şumulü dışında bırakmanın doğru olmadığı hakkındaki tenkidler de nazarı itibara alınmamıştır. Müellif, ziraat işçilerinin kanunun şumulü dışında bırakılmasını doğru bulmaktadır. Fakat kanunun tatbik kriteriyomu olarak kabul edilen (mahiyeti itibarile en az 10 işçi çalıştırma) ölçüsünü güçlükler doğuran bir kıstas olarak tenkid etmektedir.

Kanunun umumî hükümlerinden sonra (işin tanzimi) konusuna geçen müellif sırasile iş müddeti, gece mesaisi, çocukların çalıştırılması, kadın işçiler konularını ele almıştır. İşçi hareketinin başlıca meseleleri ücret, çalışma süresi, sendika serbestisi davasıdır. İş Kanunu ile kabul edilen 48 saatlik çalışma haftasının tatbiki için neşri gerekli nizamnamelerin 1941 yılına kadar tehir edilmesi, Millî Korunma Kanununun 11 saatlik çalışma gününe müsaade etmesi 48 saatlik hafta hükmünü felce uğratmıştır. İş süresini tesbit eden kararname ancak 1943 tarihinde ve günde 8 saat veya daha az

çalışmayı gerektiren işler ise ancak 12 ekim 1940 tarihli nizamname ile tesbit edilmiştir.

Çocukların çalıştırılması ve kadınların çalıştırılması hakkındaki esasların esas itibarile işçiyi himaye gayesi güttüğünü, fakat mevzuatın vahim deneyecek boşluklar ihtiva ettiğini hele iş teftişinin kifayetsizliği yüzünden tatbikatın kanunun ruhuna uymadığını misalleriyle izah edilmiş görüyoruz.

Bizzat iş akdinin bünyesine ait hukukî esaslara gelince, ferdî iş akdi ile kollektif iş akdini tefrik eden müellif, sosyal barışın aslı şartlarından olan kollektif mükavelelerin işçi sendikalarının henüz pek genç olması hasebile işlemediğini ve bunun teessüfe değer bir durum olduğunu belirttikten sonra ferdî iş akdinin mahiyeti, inikadı, feshi konularına kısaca temas etmiş ve asıl dikkatini ücret meselesi üzerinde toplamıştır (Sh. 138 - 151). Bu münasebetle ücretin tayini ve asgarî ücret, ücretin korunması, memleketimizde bir ücret politikasının bulunup bulunmadığı konuları tetkik edilmiştir.

İş akdi çerçevesi için grev hakkı ve lock-out meselesine temas eden, müellif grevi tarif etmiş, iktisadî, politik, sosyal sebeplerini izah etmiş; İş Kanununda grev ve lock-out yasağına ait hükümleri tetkik eylemiş ve grev yasağını şiddetle tenkid etmiştir.

Bundan sonra iş ihtilâflarının halli hakkında kabul edilen Tahkim usulü hakkında etraflı malûmat veren müellif bu müessesenin müsbet neticeler verdiğini misallerile belirtmiştir.

Daha sonra iş sağlığı ve meslekî hastalıklar, iş kazalarının önlenmesi için tedbirler, iş teftişi (sh. 173 - 200) bahisleri kanunun tatbikatı bakımından tetkik edilmiş, gerek metin gerek tatbikat bakımından noksan cihetler açık bir şekilde ortaya konmuştur.

Eserin dördüncü ve son kısmı 1945 yılında iş hukuku sahasında elde edilen ilerlemelere ve memleketimizin Milletlerarası iş teşkilâtı ile temaslarına ayrılmıştır. Bu münasebetle Çalışma Bakanlığı teşkilâtı, sosyal sigortalar hakkında çıkarılan kanunlar, iş piyasasının tanzimi ve O.I.T. karşısında memleketimizin durumu başarı ile izah edilmiştir.

Netice olarak, Dr. Talas'ın bu eseri metod, muhteva ve ilmî tenkidî vasfile memleketimizde kendi konusu hakkında ilk mühim ilmî araştırma olmak vasfını kazanmıştır.

ROGER LACOMBE: Crise de la démocratie. (Presses Universitaires de France) 1948.

Lacombe'in eseri en aktüel bir konuyu ele alıyor. Devrimizin buhranı, demokrasinin buhranı olarak tavsif edilir. 'Bu buhranın sebepleri nedir? Buhran bir yıkılışın âlameti midir, yoksa geçici bir karakter mi taşıyor? Buhrandan kurtulmanın çareleri nelerdir?'. **Lacombe** bu meseleleri, demokrasi ülküsüne bağlanmış her aydını şiddetle alâkadar edecek bir canlılıkla tahlil etmekte ve - fikrimizce - çok isabetli teşhisler koymaktadır.

Lacombe'a göre demokrasi, hür insanlar cemiyetini gerçekleştirmek iradesi ile tarif edilirse, o, umuma ait işlerin serbestçe açıklanan oylarla ifade edilen, ferdi iradelerin topuyla birden idare edildiği **siyasî bir rejim** vasfını alır. Fakat bu tarif demokratik idealin tam tarifi değildir. Gerçekten demokratik ideali üç bakımdan açıklamak lâzımdır.

Önce, hürriyetin dış şartlarının gerçekleşmesi kâfi değildir. Ferdin gerçekten hür bir varlık halini alması lâzımdır. Şu halde demokrasi insanın fikrî manevî seviyesinin yükseltilmesi için varkuvvetile çalışması icap eder. Bu da ancak demokratik ideali canlı tutabilen ve başka insanların kendi hürriyetlerini fethetmelerine yardıma muktedir bir seçkinler zümresinin (élite'in) aksiyonu ile mümkün olur.

Sonra, hürriyetin dar mânada politik alanda, devletin teşkilâtı alanında tesisi kâfi değildir. Iradelerin başka iradelere yapabileceği tazyik ve baskıları imkân nisbetinde bertaraf edecek şekilde bütün içtimaî münasebetlerin değişmesi (transformé) olması lâzımdır. Şu halde demokrasi, hem ekonomi alanına, hem de uluslararası münasebetlere teşmil edilmelidir. Nihayet, ferdi iradelerin bir parlamento seçimine müdahale etmesi de kâfi değildir. Kendilerine daha tam olarak ifade edilmek imkânını veren ve demokratik bir atmosfere gerekli sosyal kadroyu sağlayan bir çok şekillerde, bir çok gruplarda tezahür etmesi lâzımdır.

Şu halde klâsik konsepsiyonda olduğu gibi, demokrasiyi her türlü aristokrasiyi bertaraf eden eşitçi bir rejim iktisadî ve milletlerarası meseleleri bir tarafa bırakan bir siyasî rejim, devlet ve ferdi - başka hiç bir grupun müdahalesi olmaksızın - karşı karşıya bırakan bir sosyal hayat organizasyonu olarak kabul etmek çok basit ve çok dar bir görüş olur.

İşte demokrasi, kendi esasının bütün neticelerini gerçekleştiremediği içindir ki bu gün bir çok güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Demokrasi yalnız bir dış organizasyon olarak kaldıkça ve bir seçkinler

zümresinin teşvik ve önderliği ile ve gerçek bir terbiye ile ferdi değiştirmedikçe, tahsil ve terbiyeden mahrum halk kütleleri iki bakımdan tehlikeli olurlar: kendilerinde medenî ve siyasî zihniyet (esprit) bulunmadığı için rejimin işlemesine mani olurlar; demokrasiye gevşek bağlarla bağlanarak onun varlığını aralıksız tehlikeye maruz bırakırlar.

Demokrasi, yalnız bir teşriî meclisin seçiminde kendini gösterip ferdi ihata eden gruplar mecmuasının teşekkülüne müdahale etmediği müddetçe teşkilâtsizdir: ne kendisine düşen vazifeleri münasip şekilde başarabilir, ne de ferd iradesine yeterli ifade vasıtalarını verebilir.

Demokrasi, iktisadî ve milletlerarası alanlara şamil olmadan yalnız siyasi alana inhisar ettiği müddetçe, sınıflar arası mücadele veya milletlerarası mücadele tarafından yok edilmek tehlikesine maruzdur. Zaten demokraside, sayılan üç bakımdan yapılması gerekli reformlar arasında sıkı bir irtibat vardır: Bu reformlar birbirini tamamlar ve kuvvetlendirir. Bu suretle, ferdi ihata eden grupların çoğaltılmasıyla ferdin terbiyesi (éducation'u) kolaylaşır, bu gruplarda ferd, demokratik ve sosyal bir faaliyetin tâbir caizse, çıraklığını yapabilir. Keza bu grupların çoğalması, demokrasinin iktisadî hayata yayılmasını mümkün kılar. Nihayet ekonomik demokrasinin gelişmesi, sınıfsız bir cemiyeti realize etmek imkânını vererek vatandaşlık zihniyetinin ilerlemesine yardım edecektir: o zaman ferdden menfaatlerini feda etmesini istemek daha kolay olacaktır, zira meselâ kapitalist rejimde ücretli işçi ücretine zam istediği red edildiği zaman bu fedakârlığın hasım sınıfa yarayacağını değil, bütüne yarayacağını hissedecektir.

Demokrasi bu üç istikamette kendi esasının tatbikte ileri gittikçe hastalıklarının sebebini ve ilâcını bulabilecektir.. Bu suretle, bilhassa bir seçkinler sınıfının aksiyonu sayesinde ferdin fikrî ve manevî seviyesini yükseltmek, vatandaşın siyasî formasyonu meselesini hal imkânını verir. Keza demokratik ilhamlı grupmanların çoğaltılması topluluğa has ihtiyaçları tatmin imkânını sağlar. Sınıflar mücadeleleri ve sürproduksiyon buhranları meselesi, demokrasinin iktisadî alana taşıyıp yayılması ile halledilir. Harp meselesi, demokrasinin milletlerarası sahaya dahil olması ile hallolunur. Keza demokrasinin ekonomik nizamda gelişmesidir ki kapitalizmin siyasî sahadaki inikasklarına mani olabilir, grupların çoğalması vatandaşların iradelerini daha iyi ifade etmesini sağlar. İktisadî demokrasinin gerçekleşmesi menfaat ihtilâflarını daha az zararlı kılar. Siyasî partiler veya siyasî organizmalar gibi grupmanların gelişmesi sayesinde devlet teşkilâtını fena işlemesine çare bulmak mümkün olur.

Şu halde demokrasinin geçirdiği buhran, onun esaslarının tam olarak

tatbik edilmemesinden ileri geliyor. Bu buhrandan kaçınmak imkânı yoktur. Zira tam demokrasi ancak ağır ve güçlkle kurulabilir. Demokrasi yalnız geçmişin kuvvetine, insanların tenbelliğine, imtiyazlıların muhalefetine maruz kalmaz. Demokrasinin cemiyette sebep olduğu sarsıntı kendi aleyhine dönen yeni cereyanlar doğurur: Demokrasi kendisini mahve müncer olan sınıf kavgasını geliştirir, harp ve faşizmi doğuran millî hisse yeni bir kuvvet verir: henüz terbiye edilememiş halk kütlelerini siyasî hayata davet etmek suretile şuursuz kütle hareketleri yaratır ve aynı zamanda bu kütle hareketlerini kendisine karşı kullanan demagojiyi doğurur.

Şu halde bugünkü buhran, maziye ait rejimlerle hakikî demokrasi arasındaki intikal devrinin buhranıdır: takriben iki asır önce başlamış ve sonu şüphesiz henüz uzak bulunan uzun bir intikal devri karşısındayız, totaliter rejimler bu devrin ancak bir safhasıdır.

Lâkin bu geniş ve şumüllü hareketin normal neticesine varacağı hususunda hiç bir delil yoktur. Demokrasi şimdiye kadar yaşayabildi, geçirdiği buhrana rağmen hâlâ yaşayabilmek imkânına sahipse bunun tek sebebi bugünkü insanların derin istek ve ihtiyaçlarına cevap teşkil ettiği için değildir; bunun sebebi onun yerine geçebilecek rejimlerin en az onun kusurları kadar ağır kusurları olmasıdır. Lâkin rakip rejimlerin bu sakatlıkları demokrasiyi kurtarmağa yetmez, tamamen gerçekleşmedikçe demokrasi sağlaşılamayacaktır. Şu halde onun muvaffakiyetinde aslâ mukadder (fatal) bir cihet yoktur.

Cemiyeti hürriyet üzerine kuracak şekilde değiştirmek hususundaki bu cehdin sonuca varamaması mümkündür. Bu son yıllar içinde bu cihet ebediyen iflâs etmek tehlikesine bile maruz kaldı. Gelecek yıllarda, sonunu belki bizim göremeyeceğimiz uzun bir mücadele başlayacaktır. Demokrasinin talihi gibi Batı medeniyetinin talihi de bu sonuca bağlıdır.

Prof. Dr. Kemal Fikret ARIK

FEHMI EVLİYA: La violence en droit français et la crainte fondée en droit suisse dans la formation des actes juridiques (Thèse, Genève 1949).

Genç Türk hukukçularının Cenevre Hukuk Fakültesinde hazırladıkları doktora tezlerine bir yenisi katılmış bulunuyor: Dr. Fehmi EVLİYA'nın hukukî muamelelerin teşekkülünde ikrahın tesirine ait kıymetli tezi.

Tez mevzuu, hukukun tanıdığı en eski müesseselerden biridir. Netekim müellifin verdiği uzun bibliyografya, bu konunun en eski zamanlardan be-

ri hukukcuların tecessüsünü celbeden bir saha olduğunu açıkca ortaya koyuyor. Bununla beraber gerek hukukî muamelelerin teşekkülünde ikrahın mevkiî meselesinin vazediliş şekli, gerek ikrahı yaratan olayın mahiyeti bakımından yapılması gereken bir tefrik bu eski konuda söyleyecek, -hem de bir doktora tezinin mevzuu olabilecek kadar ehemmiyetli şeylerin bulunması için kâfi idi.

Fehmi Evliya'nın tezi bir giriş kısmından sonra üç faslı ve bir netice bölümünü ihtiva ediyor.

Giriş kısmında ikrah meselesinin Roma hukukunda aldığı tanzim tarzı mütalâa ediliyor. Burada **metus** ve **vis** tefriki yapıldıktan sonra **metusün** klâsik devirde pretör hukukunda nihayet Jüstinyen hukukunda tabi olduğu hukuki rejim kısa fakat özlü bir şekilde hatırlanmıştır.

Birinci Fasılda, **violence** ve **crainte** terimleri üzerindeki ihtilâfı efkâr izah edildikten sonra ikrah tesiri altında yapılan hukukî muamelelerin sakat olmasının izahı babında ileri sürülen nazariyelere temas edilmektedir. Bu münasebetle **Savingny'nin** müdafaa ettiği mesuliyet nazariyesi, rızanın yokluğu nazariyesi nihayet beyan nazariyesi izah ve tenkid edilmiştir (bak. 13-18). Sonra ikrahın psikolojik temeli konusu incelenmiştir.

İkinci fasılda bir akdın ikrah tesiri ile sakatlanması için gerekli şartlar üzerinde etraflı araştırmalar yapıldığını görüyoruz. Tezin siklet merkezini teşkil eden bu fasılda (sah. 23-95) mevzuun işlenişine muvazi olarak, beş bölümde sırasıyla ikraha maruz kalan kimsenin rızasının ikrah tesiri ile verilmiş olması ikrahın mağduru mukavelenin akdine mecbur etmek isteyen bir şahıs tarafından ilham edilmiş olması, tehdit edilen kimsenin muvafakatı ile ikrah arasında bir illiyet rabitasının mevcudiyeti, ikrahın haksız yahut tehdidin hukuka aykırı olması mevzuları işlenmiştir.

Üçüncü fasıl, ikrah tehdidinin hukukî neticelerine ayrılmıştır. Müellif önce ikrah tesiri altında akdedilen bir mukavelenin hukukî kıymetini tetkik ediyor. Bu tetkiki önce Fransız sonra İsviçre hukukunda yapıyor. Daha sonra İsviçre hukukunda, ikrah altında yapılan bir akdi iptal için mevcut vasıtaları ve tehdit eden kimseye intikal eden malların istihkakı ve istirdadı hususlarını inceliyor. Nihayet tehdit tesiri ile akdedilen bir mukavelenin sıhhat kazanması yollarını tetkik ederek, tezine aydınlık bir netice ile son vermektedir.

Bu tez, dilinin temizliği; takip ettiği araştırma plânının mevzuuna uygunluğu; izahlardaki ölçü, vuzuh; bütün inceleme boyunca gösterilen mü-

nakâşa tenkid ve tahlil kabiliyeti, nihayet varılan neticelerdeki sağduyu bakımından takdire lâıyk bir ilmî etüd hüviyetini taşımaktadır. Değerli müellifin bu eserini, diğer doktora tezleri için yaptığımız temenniye uygun olarak dilimize çevrilmesini ve neşredilmesini temenni ediyoruz. Bu araştırmaların, Türk hukuk efkârı umumiyesinin meçhulü kalması hiç de arzu edilen bir şey değildir.

Prof. Dr. Kemal Fikret ARIK

HALİT KÖMÜRÇÜOĞLU - HİLMİ ERGÜNEY : Şahıs, Aile ve Miras Hukuku. Ankara 1951. 352 sahife, 750 kuruş.

Medeni Kanunumuzun yürürlüğe girdiği tarihten bu yana hemen hemen 26 yıl oldu. Medeni Kanunun kabulü iyi mi oldu yoksa fena mı?. Bu mesele hakkında o kadar çok yazıldı ki ve kanunun iktibasından beri o kadar çok uzun zaman geçti ki mesele pratik ehemmiyeti kaybetti denebilir. Fakat bu gün için de mühim olan bir mesele var: Mahkemelerimiz, bilhassa onların kararlarının hukukî mürakabesini yapan Temyiz Mahkemesi bu kanunu 26 yıl içinde nasıl anladı ve tatbik etti?. Bu kanunu bizim hukuki iklimimize nasıl intibak ettirdi?.

Bu suallerin cevabı son derece mühimdir. Zira bir kanun metninin faydası, nazari bakımdan arzettiği tamamîyet ve mükemmeliyet derecesinde değil, memleketin ahlâkî, içtimaî ve hukukî bünyesinde tatbikatı ile yaptığı hayırlı tesirlerle ölçülür. Bu gün tekniğin, iktisadî şartların bir memleket bünyesinde yaptığı tesirin derecesi artık münakaşa edilmiyor. Fakat insanların veya onlardan bir kısmının iradesi mahsulü gibi görünen kanunların bir memleket hayatında oynadığı büyük rol, bir çoklarının haksız yere küçümseyiyor. Kanunların daha doğrusu kanunların mahkemelerce tatbik şeklinin bizzat iktisadî kanunlar üzerine müessir âmillerin en başında gelenlerden olduğu artık isbata ihtiyacı olmayan açık hakikatlerdendir.

Bu şartlar altında mahkeme kararlarının, hususile Temyiz Mahkemesi kararlarının muntazaman ve sistemli bir şekilde yayılmasındaki ehemmiyet kolayca anlaşılır. Son yıllara gelinceye kadar nedense bu kararlar adeta bir sır gibi ancak alâkahılar tarafından bilinir, geniş bir yayım imkânı bulunamazdı. Son yıllarda gerek resmî gerek hususî teşebbüslerle bu sükût devrinin kapandığını memnuniyetle müşahede ediyoruz.

Yargıtay İkinci Hukuk Dairesi raportörü Halit Kömürçüoğlu ve aynı daire mümeyyizi Hilmi Ergüney tarafından neşredilen ŞAHIS, AİLE ve MİRAS HUKUKU isimli kitap yukarıda arzettiğimiz mülâhazalara mebni, kendisahasında çok faydalı bir eser hüviyetini taşıyor. Filhakika bu kitapta Mede-

ni Kanunumuzun en çok münakaşa edilen kısımlarına ait en çok yargıtay kararlarını şimdiye kadar görülmemiş bir bolluk ve tenevvü içinde toplamış buluyoruz. Bunun sebebi, müelliflerin kitabın önsözünde belirttikleri gibi, yazarların (uzun zamandanberi Yargıtay'ın ahkâmı şahsiyeye müteallik hükümleri tatbik ile vazifeli dairesinde çalışmakta olmaları) dir.

Eser, Başlıca şu kısımlara ayrılmıştır: Miras hükümlerine ait kararlar ki bu kanunî mirascılar, (sh. 4 - 65), Ölümüne bağlı tasarruflar (66 - 99), ölümüne bağlı tasarrufların muhtelif şekilleri (Sh. 100 - 145), mirasın açılması Sh. 146 - 216). Bölümlerine ayrılmıştır.

Bundan sonra yaş, isim ve kayıt tashihi, nişan bozma, evlenmeye izin, nikâhın sübutu, medeni kanundan evvele ait nikâh ve talak sübutu, evlenmenin butlanı, evlenmenin feshi hakkında seçilmiş kararlar gelmektedir.

Daha sonra boşanma hakkındaki içtihatları toplanmış görüyoruz. Bu bahiste selâhiyet, zina ve diğer boşanma sebepleri, boşanmadan mütevellit tazminat, şahsî münasebet, drahoma alacakları, karı koca arasında alacak ve iptal, karı koca arasında hukukî muameleler nesebin reddi, babalık evlenme harici doğan çocukların tescili konuları ile ilgili kararlar yer almıştır.

Nihayet evlât edinme ve nafaka gibi ehemmiyetli mevzular hakkındaki kararları toplanmış buluyoruz.

Hukuk kütüphanemizde kıymetli ve faydalı bir yer tutacağı muhakkak olan bu eserde her kararın tarih ve esas ve karar sayılarının işaret edilmesi çok isabetli olmuştur.

Prof. Dr. Kemal Fikret ARIK

HALİS ERSİN : Yargıtay Dördüncü Ceza Dairesinin emsal kararları. Ankara 1952.

Yargıtay Ceza Dairesi, asliye ceza işlerini ve kanunun gösterdiği diğer işleri gören ve bu bakımdan tesis ettiği içtihadlar bakımından hemen bütün hukukçuları çok alâkadar eden bir yüksek yargı yeridir. Bu dairenin iş hacmi de son yıllar içinde son derece artmıştır. Bizzat Daire Başkanının yazdığı önsözden öğrendiğimize göre yedi yıl içinde bu daire işleri yüzde elli artarak 17000 bin gibi korkunç denecek bir miktara yükselmiştir. Daire başkanının bu beyannındaki hakikatı görmediği ilgili mercilere bırakarak, bu Dairenin değerli başmümeyyizi bay Halis ERSİN tarafından dikkat ve itina ile seçilmiş kararlar külliyyatından bahsetmek istiyoruz.

Türk Ceza Kanunu hakkında şimdiye kadar bir kaç başarılı karar derleme mahiyetinde eser hatırlıyoruz. Şimdi Yargıtay'da üye bulunan Cemal Köseoğlu'nun, Adalet Baş müfettişi Kemal Bora'nın, Prof. Faruk Erem'in nihayet Yargıtay Başsavcı yardımcılarında S. Perinçek ve Fehmi Tüzün'ün faydalı eserleri bu arada çok faydalı hizmetler ifa eden kitaplar hüviyeti taşıyor. Fakat Yargıtay Dördüncü Ceza Dairesinin kararlarını, ceza kanununun ilgili maddelerinin sırasını takip etmek suretile bu kadar bol ve mütenevvi olarak toplayan eser yoktur denebilir. Bizce bu kabil eserler bir defa neşredilmekle kalmamalı, eser sahipleri sık sık değişen veya yeni kararlarla zenginleşen içtihatların son durumunu da okuyucularına sunmalıdırlar. Bunun için sık sık ilâve basılar yapmalı, asıl kitabın takip ettiği no, sırasına göre değişiklikleri işlemek imkânı verilmelidir.

Bütün hukukçuların ve ceza kanunu ile ilgili herkesin istifade ile okuyacağı bu kitabın baş tarafında Yargıtay, Dördüncü Dairesi Reisi Muhterem N. Zahir Sencer'in bir takdim yazısı ile eser sahibinin eserinin başlıca hususiyetlerini ifade eden kısa önsözü yer almıştır.

Prof. Dr. Kemal Fikret ARIK

R. BÜCHNER, Grundfragen der Wirtschaftspolitik, Berlin 1951.

Schmoller Yılığının hususi bir baskısı olarak neşredilmiş bulunan bu broşürde Zürich Üniversitesi hocalarından Prof. Dr. Richard Büchner ekonomi politikası hakkındaki esas fikirlerini tesbit etmiştir. Bu yazının değeri; onun salâhiyetli bir kimsenin kaleminden çıkmış olmasından ve müellifin Alman Tarihçi Okuluna mensubiyeti dolayısıyla fikirlerindeki orijinaliteden ileri gelmektedir.

Filhakika müellif yazısının başında ekonomik fikirlerin tekâmülünden bahsederek ihtiyaçların çok eski zamanlardan beri insanları düşünmeğe sevkettiğini, fakat sistemli ekonomik tefekkürün geç inkişaf edebildiğini söyledikten sonra, merkantil fikirlere ve liberalizme işaret ederek bundan sonraki tekâmülü şöyle hulâsa ediyor: Zamanla klâsik doktrinin ileri sürdüğü hudutsuz kazanç gayesiyle hareket tarzının mahzurları görülmüş ve otomatik muvazene tasavvuruna muarız fikirler doğmuştur: Romantizm, Tarihi - ahlâkçi mektep, muhtelif sosyalist istikametler, Liberal sosyalizm gibi.

Müellif bundan sonra ekonomi ilminin 20 nci asrın ilk yarısındaki tekâmülünü anlamak için 1900-1904 tarihinde neşredilmiş olan Schmoller'in «Grundriss der Allgemeinen Volkswirtschaftslehre» adlı eseri ile 1948 de Howard S. Elbis tarafından yayınlanan «A Survey of Contemporary Economics» isimli toplama eserin birbiri ile mukayesesini tavsiye ediyor. Müellife göre 1900 tarihlerinde Almanyada, ampirik realist ekonomi ilmi, nüfuzunun en parlak devrini yaşamıştır. Bu görüş; tekâmül fikrine ahlâkî psikolojik görüşe kıymet verir; hem sosyolizme, hem ferdiyetçi tabii nizam fikrine tenkidci nazarla bakar. Bugün ise Avusturya ve Anglosakson mektebi hakimdir, John Maynard Keynes'in «General Theory of Employment, Interest and Money» (1936) adlı eseri ve kemmi riyazi tefekkür tarzı üzerinde büyük münakaşaları cereyan etmektedir.

Bundan sonra müellif bu muhtelif tekâmül temayülleri karşısında iktisat ilminin çeşitli şubelerinin nasıl «kapalı bir sistem» haline sokulabileceği sualini soruyor ve kendisine has metodla meseleyi tarihî inkişafı içinde tetkik ederek, iktisat ilminin Almanyada Karl Heinrich Rau (1823) den beri mevcut olan «genel ekonomi teorisi», «tatbiki ekonomi» ve «maliye ilmi» şeklindeki an'anevi taksiminin İngiliz Klâsik ekonomisi ile Alman Kamera-

list ilminin irtibatından doğduğuna işaret ediyor ve bu taksimin tetkikleri kolaylaştırmakla beraber maksada kâfi olmadığını söylüyor. Zira iktisat ilminin teoretik kısmı, klâsik doktrinin tesiriyle sanki hiç bir devlet müdahalesi yokmuş gibi hareket eder. Cemiyet nizamına büyük önem veren tatbiki ekonominin, ziraat, sanayi, ticaret, transport, para ve kredi politikası ve sosyal politika gibi kısımlara ayrılması ise sun'îdir. Muhtelif kısımlar arasındaki sıkı irtibat kaybolmaktadır. Nestekim konjonktür politikasında her sahaya giren tedbirler mevzubahstır.

Buna karşı müellif yazısının sonlarına doğru «iktisat politikasının neveleri» başlığı altında, hakikatın anlaşılabilmesi için iktisat ilmi ile iktisat politikasının sentetik bir şekilde tetkik edilmesinin lâzımgeldiğini söyliyerek, iktisat politikasını, istihsal piyasa ve gelir politikasına bölüyor. Sonra da millî ve beynelmilel ekonomi politikası tefrikini yapıyor.

Esasen müellif iktisat politikası mefhumuna da daha geniş bir mâna vermektedir. Ona göre iktisat politikası denilince yalnız devletin faaliyeti hatıra gelmez. Gerçi amme iktidarını elinde bulunduran devlet siyasi kuvvetlerin en yüksek derecesidir. Fakat devlete tabi mahalli idareler, ammeye hadim teşekküller amme vazifesi görürler; kooperatifler, karteller, sendikalar ilh. gibi iktisadî menfaat birlikleri kendilerini meydana getiren insanların gelir ve masraflarına tesir ederek iktisadî hayatın akışına müessir olurlar. Bu itibarla bu teşekküller iktisadî hayatın tamamlayıcı unsurlarıdır. O halde iktisat politikasının süjesi yalnız amme kişileri değildir. Amme dışı teşekküllerin de iktisat politikaları vardır. Böylece müellife göre «organize edilmiş her umumî müdahale» iktisat politikasıdır. Bunlardan iç ekonomi münasebetlerine teallûk edenler, millî iktisat politikasını; millî iktisatların, milletlerarası mal, insan ve sermaye hareketleri şeklinde tezahür eden dış münasebetlerine tesir eden tedbirler de beynelmilel iktisat politikasını teşkil eder.

Müellif iktisat ilminin an'anevi üçe taksimini izah ederken buna karşı W. Sombart'ın tenkidlerine işaret ediyor ve ilim ile sanat (iktisat politikası) arasında kat'î bir ayrılık yapılmasının mümkün olamayacağını söylüyor. Keza müellife göre umumî iktisatla işletme ekonomisi arasındaki iştirak ve koordinasyon herkes tarafından teslim edilmektedir. Teşebbüslerin faaliyeti gibi devlet maliyesi de umumî iktisatla sıkı münasebeti içinde tetkik edilebilir.

Fakat iktisatla iktisat politikasının sentetik bir şekilde tetkiki kolay değildir. Tatbiki iktisat sahasında müessese ve tedbirlerin sayısı o kadar çok ve çeşitlidir ki, bunların fikren tanzimi kolay değildir. Bu sebeple bütün

sahayı içine alan ilmi araştırmalar bir kaç makaleye inhisar etmektedir. Ancak muhtelif biranşlar üzerinde eserler mevcuttur. Bundan sonra umumî bir iktisat politikası ilmi meydana getirmek için gayretlere işaret eden müellif, E. Philippovich, W. Hasbach, Richard van der Borgh, Martha Stephanie Braun, Walter Heinrich, Costantino Bresciani - Turrone'nin eserlerini zikrediyor ve umumî bir iktisat politikası ilminin esasını izah etmek üzere, evvelâ iktisadî hayatı; sonra da, sırasıyla iktisat politikasının motiflerini, süje ve vasıtalarını, nevilerini ve tesirlerini hülâsa ediyor.

«İktisadî hayat» a dair ileri sürdüğü mütalâalarda, müellif cemiyet nizamına büyük ehemmiyet virmektedir. İktisadın yapı ve ceryanı bu nizama dayanır. İnsan sadece bir «homo oekonomikus» değildir, kültür sahası, devletler, dinler ve sair sahalarla sıkı sıkıya bağlıdır. Hukuk nizamının, siyasî taksimatın, tekniğin iktisatla sıkı münasebeti vardır. Ziraat veya sanayiî hâkim olduğuna, organizasyonda hürriyet veya bağlılık, prensiplerinin cari bulunduğu, şahsın faaliyetinin geleneklere veya akla dayanmasına, iktisadî faaliyetin hedefine, ekonomik faaliyette bulunan insanların birbirine eşit veya birbirine tabi bulunması haline göre iktisadî nizamın (iktisadî bina) şekilleri de başka başkadır.

İnsanlar ihtiyaçlarını bu nizam içinde giderirler. Bunu idare eden şey piyasa mekanizmasıdır. Bu itibarla iktisadî hayatın ceryanı altında istihsal ve piyasa, gelirin teşekkül ve kullanılması sıra ile tetkik edilmelidir.

İktisat politikasının motifleri iktisat politikasına tesir eden fikri cereyanlardır. Bu cereyanlar ide ve menfaatler tarafından beslenir. Müellif garp kültürünün cari olduğu memleketlerde üç esaslı fikir cereyanı tefrik etmektedir: 1 — Liberal istikamet; 2 — Konservatif (Muhafazakâr) ceryan; 3 — Sosyalizm.

Broşürde Reform ve Rönesonstan sonra liberalizmin nasıl meydana geldiği kısaca anlatıldıktan sonra, diğer iki istikamet yine hülâsaten şöyle tasvir ediliyor:

Konservatif istikamet Fransız İhtilâli'nden beri liberalizmin getirdiği mutlak ferdiyetçi ve rasyonalist ceryanı tenkid ederek eski devlet ve cemiyet nizamının tekrar kurulmasını ister. Menşeyini romantizm, restorasyon ve din'den alan konservatif düşünceler bilhassa cemiyetin üst tabakalarının menfaatlerine uygundur. Fakat eski dini ve dünyevî yüksek tabakalar; yeni meydana gelen burjuva tabakası ile mücadelede küçük çiftçi, tüccar, sanatkâr ve işçileri kazanmak mecburiyetini duymuşlardır. Bunların iktisat politikası bakımından ileri sürdükleri talepler sanayileşmeden doğan bir

takım tehikelerden korunmak amacını güder. Fakat eski nizama hasret duyan bu cereyanın himaye ve müdahale temayülleri kolayca milliyetçilik ve kuvvet politikası ile birleşebilir. Netekim eski konservatiflerin aristokrat, monarşist temayüllerine mukabil ,faşist diktatörler iktisat ve cemiyette büyük değişiklikler meydana getirerek milletler arasına harp nifakını sokmuşlardır.

Bundan sonra sosyalizm'in izahına geçen müellif, bu istikameti hususi mülkiyete dayanan cemiyet nizamına muarız bütün gayretleri toplıyan bir istikamet olarak vasıflandırıyor. Sosyalist cereyan ekonomik hayatın pılânlı bir şekilde tanzimini istemektedir. Marxizm ile bir sistem haline çokulmuş olan bu istikamet başkasına tabi olarak çalışan insanların menfaatine uygundur. Makineye karşı aksülamel neticesiz kalınca işçi hareketleri başlamıştır. Fakat bu dördüncü sosyal grup büyüdükçe muhtelif istikametler doğmuş ve sosyal istikamet müttehit olmaktan çıkmıştır. Müellife göre bilhassa iyi organize edilmiş bulunan işçiler ihtilâlcî durumlarından vazgeçmişlerdir. Zira bunlar devlete tesir ederek durumlarını düzeltmek imkânına maliktirler. Fakat uzun işsizlik devreleri servet sahipleri ile emeği ile geçinen işçiler arasındaki zıddiyeti ve Dünya işçi diktatörlüğü idesi taraftarlarını artırmaktadır.

Iktisat politikasının süjesi yukarda işaret edildiği gibi yalnız devlet değildir. Ammenin gayrı bir takım teşekküller de iktisat politikası takip ederler. Müellifin bu iddiası, broşürün sekizinci sahifesinde zikrettiği yeni romantik okula mensup W. Heinrich'in düşüncesine uygundur.

Zamanımızdaki iktisat nizamı piyasa mekanizmasına dayandığından, muhtelif vasıtalarla bu mekanizmaya tesir ederek iktisat istenilen yola sevk edilir. Müellif bu tedbirlerin ötedenberi gelen an'anevi taksimata göre incelenmemesini, istihsal, piyasa ve gelir politikası altında tetkik edilmesini ileri sürmekte ve muhtelif iktisat politikası vasıtalarını bu taksimata göre sıralamaktadır. Müellife göre iktisat ile iktisat politikasının sentetik olarak tetkik edilmesi ancak bu suretle mümkün olabilir ve genel ekonomi teorisinde liberal doktrine dayanan izah tarzı ile Alman kameralizminin tesiri altında kalan iktisat palitikası arasındaki sıkı bağılılık bu şekilde meydana çıkabilir.

Broşürün sonunda iktisat politikasının tesirlerinden bahsedilmektedir. Müellife göre bu tesirleri anlayabilmek için iktisadî hayatın pek komplike olan tezahürlerini bilmek lâzımdır. Bu kısımda müellif daha ziyade iktisat politikası tesirlerinin nasıl meydana geldiğini anlatmaktadır.